

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Vít Hejda

Obhajoba obhájcem v hlavním líčení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 06. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 287 961 znaků včetně mezer.

Vít Hejda

V Praze dne

Poděkování

Předně děkuji panu JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., vedoucímu mé diplomové práce za jeho velmi vstřícný přístup, rady a konzultace při zpracování této diplomové práce, a to od tvorby jejího obsahu až po závěrečné úpravy.

Dále bych chtěl poděkovat mým rodičům za neustálou podporu, trpělivost a pochopení, které po celou dobu tvorby této práce projevovali.

Závěrem bych také rád poděkoval Tereze Běhounkové za závěrečné korekce a rady při finálních úpravách této práce.

Obsah

Úvod.....	1
1. Právo na obhajobu	3
1.1 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu.....	4
1.1.1. Právo podrobně se vyjádřit k obvinění	5
1.1.2. Právo vyjádřit se ke skutečnostem obsaženým v obžalobě	6
1.1.3. Právo nahlížet do spisů	8
1.1.4. Právo na závěrečnou řeč a právo na konečný návrh	8
1.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k obhajobě.....	9
1.3. Právo odepřít výpověď	13
1.4. Právo činit návrhy a podávat žádosti.....	17
1.5. Právo podávat opravné prostředky	18
2. Zastoupení obviněného.....	23
2.1. Právo zvolit si obhájce a radit se s ním	23
2.1.1. Volba obhájce	23
2.1.2. Porada s obhájcem	25
2.2. Nutná obhajoba	26
2.3. Zvolený obhájce	31
2.4. Ustanovený obhájce	34
2.5. Právo na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu	36
2.6. Zmocněnec obviněné právnické osoby	38
3. Osoba obhájce.....	42
3.1. Práva a povinnosti obhájce.....	42
3.2. Obhájce ve smyslu zákona o advokacii.....	44
3.3. Mlčenlivost obhájce	46
3.4. Vyloučení obhájce.....	49
3.5. Pluralita obhájců v hlavním líčení.....	51
3.6. Obhajoba více obviněných.....	53
4. Obhajoba v průběhu hlavního líčení.....	56
4.1. Hlavní líčení dle trestního řádu	56
4.2. Kontradiktornost hlavního líčení.....	59
4.3. Počátek hlavního líčení	63
4.3.1. Postup po nařízení hlavního líčení.....	63
4.3.2. Zvolení taktiky obhajoby	68
4.4. Dokazování.....	71
4.4.1. Výslech obžalovaného	75
4.4.2. Výslechy svědků	78

4.4.3.	Znalecký posudek a výslech znalce	82
4.4.4.	Věcné a listinné důkazy	86
4.5.	Závěr hlavního líčení.....	88
4.5.1.	Závěrečná řeč obhájce.....	88
4.5.2.	Podání opravného prostředku	92
5.	Úvahy de lege ferenda	97
5.1.	Neodvolatelnost prohlášení viny	97
5.2.	Provádění důkazů stranou obhajoby v přípravném řízení.....	100
5.3.	Stížnost proti rozhodnutí o doplnění dokazování.....	101
5.4.	Zapůjčení trestního spisu obhájci obviněného	103
5.5.	Institut nutné obhajoby u obviněné právnické osoby.....	105
	Závěr	108
	Seznam použitých zkratk	112
	Seznam použitých zdrojů.....	113
	Abstrakt.....	120
	Abstract.....	122

Úvod

Předložená diplomová práce se věnuje tématu obhajoby v hlavním líčení s důrazem na úlohu obhájce v něm. Hlavní líčení je nejdůležitějším stádiem trestního řízení, ve kterém tkví hlavní těžiště dokazování a ve kterém se rozhoduje o nejdůležitějších otázkách trestního procesu, a tedy o vině a trestu. Díky obhájci je obžalovaný schopen kvalifikovaně a s vysokou mírou odbornosti hájit svá práva v průběhu celého trestního řízení. Výjimkou přitom není ani hlavní líčení, v rámci kterého se bude obhájce zásadní měrou podílet na tvorbě taktiky obhajoby, bude dbát na dodržování práv obžalovaného a bude mu zásadně nápomocen při procesu dokazování v této zásadní fázi trestního procesu. Právě s ohledem na důležitost hlavního líčení a jeho rozsah je role obhájce v něm vysoce důležitá a z pohledu obžalovaného de facto nenahraditelná.

Diplomová práce je členěna do pěti kapitol. V úvodní kapitole se věnuji samotnému právu na obhajobu v jeho materiálním pojetí. Jsou zde tedy podrobně rozebírány jednotlivé aspekty materiálního pojetí práva na obhajobu, a to v posloupnosti, v jaké je zpravidla obviněný sám uplatňuje.

Druhá kapitola se zabývá formálním pojetím práva na obhajobu. V této kapitole nejprve popisují právo zvolit si obhájce a radit se s ním a na toto plynule navazují jednotlivými druhy zastoupení, které trestní řád stanovuje. Věnuji se tedy obhájci, jak zvolenému, tak ustanovenému, jakož i problematice nutné obhajoby a právu na obhajobu bezplatnou. Závěrečná část této kapitoly se pak zabývá příbuzným institutem, kterým je zmocněnec obviněné právnické osoby.

V třetí kapitole se zabývám osobou obhájce. Pozornost je tedy věnována nejprve právům a povinnostem, kterými obhájce v trestním řízení disponuje, a na základě kterých dochází k hájení práv a zájmů obviněného. Dále přecházím k povinnostem obhájce, které jsou mu stanoveny stavovskými předpisy, a to se zvláštním důrazem na zcela zásadní povinnost mlčenlivosti. Závěrečné podkapitoly jsou věnovány jak pluralitě na straně obhájců, tak i na straně obviněných v průběhu trestního řízení.

Těžiště této diplomové práce se nachází ve čtvrté kapitole, která je věnována obhajobě v hlavním líčení s důrazem na roli obhájce. V úvodu se věnuji zákonné úpravě hlavního líčení a základním zásadám, které průběh hlavního líčení nejvíce ovlivňují. Následně přecházím k tématu kontradiktornost hlavního líčení, ke kterému v důsledku polistopadových změn trestního řádu postupně dochází. Následující podkapitoly postupně rozebírají počátek hlavního líčení, dokazování v něm a jeho závěr. V těchto pasážích se

zejména věnuji roli obhájce a jeho interakcím s obžalovaným a orgány činnými v trestním řízení.

V závěrečné kapitole se zabývám úvahami *de lege ferenda* týkajícími se práv a možností obhajoby, jakož i některých možných změn trestního řízení. V dané kapitole se věnuji rozboru určitých právních institutů, kterými jsou například institut prohlášení viny, nutné obhajoby nebo možnosti obhajoby při realizaci práva nahlížení do spisu.

Téma diplomové práce jsem zvolil zejména z důvodu praktičnosti otázek, kterým je obhájce v průběhu hlavního líčení nucen čelit a rovněž z důvodu důležitého postavení, které obhájce v trestním procesu má. Obhájce totiž nemá význam jen pro narovnání procesního postavení obviněného, ale jeho působení má důležitý celospolečenský přesah. V liberálním právním státě má být výsledkem trestního řízení jen takové odsouzení, které je výsledkem spravedlivého procesu. Zde pak má obhájce jako kvalifikovaný oponent obžaloby nezastupitelné místo, neboť jakožto jeden z podstatných aktérů vlády práva zaručuje dodržování základních pravidel trestního řízení, jakož i základních lidských práv.¹

Zároveň byla před dvěma lety přijata zákonem č. 333/2020 Sb., novela trestního zákoníku a trestního řádu, která měla na trestní řízení a hlavní líčení značný dopad. Zmíněná novela a instituty v ní obsažené nadále akcentují narůstající tendenci zavádět do českého trestního procesu kontradiktorní prvky. Narážejí však na skutečnost, že trestní řád byl koncipován spíše na inkviziční pojetí trestního procesu, které je do značné míry formulované prostřednictvím základních zásad trestního řízení. Doplněvané instituty pak tyto zásady (zejména zásadu materiální pravdy, zásadu vyhledávací a zásadu ústnosti) částečně upozadují, a tak vytvářejí určitý nesoulad mezi základní koncepcí trestního řízení a nově přijatými změnami. Tyto skutečnosti se pokouším reflektovat zejména v poslední kapitole při některých úvahách *de lege ferenda*.

Cílem této diplomové práce je poskytnout komplexní přehled o právu na obhajobu s důrazem osobu obhájce a jeho roli v hlavním líčení, a to včetně zohlednění judikatury jak českých soudů, tak i judikatury ESLP a postojů českých advokátů nebo právních teoretiků.

¹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 2019, sp. zn. I. ÚS 748/19.

1. Právo na obhajobu

Jedním ze základních práv obviněného v trestním řízení je právo na obhajobu. Toto právo je součástí širšího práva na spravedlivý proces, které je formulováno v čl. 6 ESLP a v rámci českého ústavního pořádku v čl. 36 a násl. LZPS. Šámal zastává názor, že čl. 36 LZPS obsahuje spíše právo na soudní ochranu a ve vztahu k trestnímu řízení je podstatnější čl. 8 odst. 2 věta první LZPS, který stanovuje, že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon, kdy se jedná o ústavní zakotvení zásady řádného a zákonného procesu formulované v § 2 odst. 1 TŘ.²

Cílem práva na obhajobu je zabezpečit, aby byly zjištěny všechny skutečnosti ve prospěch obviněného, které vinu vyvracejí nebo ji alespoň zmírňují a aby k nim při rozhodování bylo náležitým způsobem přihlédnuto.³ Právo na obhajobu tak má za cíl mimo jiné snížit riziko odsouzení osob nevinných z jednání, která jsou jim kladena za vinu. Obhajoba obviněných dále znamená zajištění celé řady dalších práv, a to zejména spravedlivého a včasného projednání věci. Účelem trestního řízení v demokratickém právním státě není pouze zajištění, aby byly trestné činy zjišťovány a jejich pachatelé spravedlivě trestáni, ale rovněž i zajistit, aby v průběhu takového řízení nedocházelo k bezdůvodným a nepřiměřeným zásahům do základních práv a svobod osob, které na trestním řízení participují a kterých se dané řízení dotýká. Osobou, která stojí v pomyslném čele takového zájmu je pak obviněný, který je sice předmětem vyšetřování orgánů činných v trestním řízení, ale je zároveň dbáno, aby mu v rámci právního řádu byla poskytována vysoká míra ochrany jeho zaručených práv. Jedná se tedy o dva cíle, které jsou zdánlivě ve společném rozporu, ale v demokratickém právním státě je úkolem zákonodárce, orgánů činných v trestním řízení a nepochybně i obhájce, aby došlo k vyvážení těchto principů a odsuzujícího nebo osvobozujícího rozhodnutí bylo dosaženo za šetření práv obviněného.

Jak již bylo naznačeno výše, zcela zásadním projevem takového zájmu je přitom zajištění práva na obhajobu. Je tedy možné konstatovat, že právo na obhajobu je důležitým předpokladem pro vydání zákonného a také spravedlivého rozhodnutí. Toto právo, které může osoba, proti níž se řízení vede,⁴ realizovat sama (ale většinou jej bude vykonávat za účasti svého obhájce) se projevuje prostřednictvím tří základních složek.⁵ Zaprvé se jedná

² Šámal, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1999, 55 s.

³ Fenyk, J., Císařová, D., Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 7. vydání vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, 100 s.

⁴ Právním na obhajobu nedisponuje jen obviněný, obžalovaný nebo odsouzený, ale rovněž také zadržená podezřelá osoba dle § 76 odst. 6 TŘ a podezřelý ve zkráceném přípravném řízení dle § 179b odst. 2 TŘ.

⁵ Vantuch, P. Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 2.

o právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí, tedy tzv. obhajoba materiální. Zadruhé je zahrnuto právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby, neboli obhajoba formální, a zatřetí právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení, aby byl zjištěn stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí ve věci (tomuto právu přitom zároveň odpovídá povinnost orgánů činných v trestním řízení takto postupovat). A právě problematika obhajoby materiální a jejích složek bude předmětem této kapitoly.

1.1 Právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu

Jako první součást práva na obhajobu je v ustanovení § 33 TŘ uvedeno právo obviněného vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mu kladou za vinu a rovněž i k důkazům o nich. Zároveň je v daném ustanovení zdůrazněno, že obviněný není povinen vypovídat (k tomuto tématu viz níže). K tomu, aby se mohl obviněný v průběhu trestního řízení vyjadřovat ke skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, je však třeba, aby byly naplněny formální náležitosti řízení stanovené v trestním řádu.

Abyste mohl obviněný aktivně a účelně využít tohoto práva, za zásadní lze zde jistě považovat povinnost policejního orgánu doručit obviněnému opis usnesení o zahájení trestního stíhání, a to nejpozději na počátku prvního výslechu. V této souvislosti je ale třeba upozornit, že judikatura Ústavního soudu zdůrazňuje,⁶ že například zaslání usnesení o zahájení trestního stíhání a předvolání k výslechu na den následující, je zcela nepřijatelné, když se nejedná o věc, která by nesnesla odkladu. Je tak možné konstatovat, že ačkoliv zákon takovýto postup umožňuje, vždy je třeba postupovat tak, aby byla co nejvíce respektována práva obviněného. Neboť v tomto případě se jedná o právo na poskytnutí času k přípravě obhajoby. Konečným měřítkem oprávněnosti a přiměřenosti postupu orgánů činných v trestním řízení přitom nemůže být pouhé dodržení obecně stanovených lhůt, ale reálná možnost naplnění práv obhajoby.⁷

Ve výroku daného usnesení musí být jasně vymezen popis skutku, na kterém se obvinění zakládá, aby nemohl být zaměněn s jiným skutkem a rovněž zákonné označení trestného činu, který je v tomto skutku spatřován. Zároveň zde musí být i odůvodnění závěru policejního orgánu o důvodnosti trestního stíhání, a to včetně okolností, z nichž je dovozována účast obviněného na spáchání trestného činu. Je tedy kladen důraz, aby jakékoliv zahájení trestního stíhání bylo dostatečně odůvodněno, a to alespoň v takovém

⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 31/05.

⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09.

rozsahu z něhož vyplývá závěr, že se skutek stal, že je trestným činem a že jej spáchal obviněný. V případě, že obviněný nebyl dostatečně seznámen s obviněním, se jedná o závažný zásah do práva na spravedlivý proces a postup, který je ve výsledku v rozporu se základními zásadami trestního řádu i účelem trestního řízení.⁸ Tento postup má zamezit svévolným zásahům do práv osob, proti kterým by mohlo být řízení eventuelně vedeno. Obviněnému je vylíčením skutku a odůvodněním trestního stíhání zaručeno, že bude náležitě seznámen se skutečnostmi, které jsou mu kladeny za vinu, a bude mu tak umožněno se k nim vyjádřit a efektivně se proti obvinění bránit.⁹ Zároveň má policejní orgán povinnost obviněného informovat v případě, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, je jiným trestným činem,¹⁰ než jak byl v usnesení o zahájení trestního stíhání právně posouzen. Toto činí orgány nejen v případě přísnější kvalifikace skutku, ale rovněž i v případě nové právní kvalifikace, která je pro obviněného příznivější.

1.1.1. Právo podrobně se vyjádřit k obvinění

K právu vyjádřit se ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu, využívá obviněný zpravidla práva obsaženého v ustanovení § 92 odst. 2 TŘ. Toto právo obviněnému na počátku výslechu zaručuje možnost podrobně se vyjádřit k obvinění a souvisle vylíčit skutečnosti, které jsou jeho předmětem. Jelikož se jedná o prostředek obhajoby, tohoto práva může obviněný využít plně dle svého uvážení. Může se proto rozhodnout vylíčit veškeré skutečnosti, které jsou mu známy, vyjádřit se jen k určitým aspektům obvinění či využít svého práva a nijak se nevyjadřovat. Zároveň může takového vyjádření využít k tomu, aby vyslovená obvinění zcela anebo zčásti popřel, nebo k tomu, aby se naopak doznal ke spáchání daného skutku. Toto právo může obviněný realizovat sám, může však takto učinit i prostřednictvím svého obhájce. Pokud se obviněný rozhodne svého práva využít, je jistě vhodné, aby jeho případný obsah předem konzultoval s obhájcem. Nezřídka se může stát, že obviněný v průběhu svého plynulého a nerušeného výkladu uvede i skutečnosti, které by jinak zůstaly zcela mimo pozornost vyšetřovacích orgánů, a na které se následně již daný orgán může zaměřit, zaprotokolovat a obviněného s nimi následně konfrontovat. Obhájce by proto obviněnému měl poskytnout předchozí asistenci, aby si obviněný v průběhu svého výkladu například neprotiřečil, či se neúmyslně sám neobviňoval. S ohledem na výše uvedené je tedy bezpečné konstatovat, že na toto

⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2010, sp. zn. 5 Tdo 298/2010.

⁹ Toto je rovněž projevem věty první čl. 40 odst. 3 LZPS, neboť pouze na základě náležitě odůvodněného usnesení o zahájení trestního stíhání má obviněný, resp. jeho obhájce možnost přípravy obhajoby.

¹⁰ Za jiný trestný čin je považován i trestný čin podle stejného paragrafu, avšak jiného odstavce TZ.

souvislé vyjádření se obviněný může připravovat, ať už sám či za asistence svého obhájce. Není však přípustné, aby výsledkem této přípravy bylo souvislé písemné vyjádření, které obviněný na výzvu pouze přečte nebo policejnímu orgánu předloží.¹¹ Naproti tomu však trestní řád umožňuje obviněnému mít připravené poznámky a tyto v průběhu výslechu použít v reakci na položené otázky. Výpověď obviněného vyšetřovací orgán následně zaznamená v přímé řeči a pokud je to možné, tak v doslovném znění. Poté co obviněný ukončí své nepřerušované vyjádření, může vyslychající orgán klást otázky. Pokud by vyslychající orgán však ke kladení otázek přistoupil již před tímto vyjádřením, nebo by jej svými otázkami předčasně přerušil a ukončil, jednalo by se o porušení již zmíněného práva na obhajobu formulovaného v čl. 40 odst. 3 LZPS a v § 2 odst. 13 TŘ, neboť by tak nebylo obviněnému umožněno uplatnění jeho práv. To však neplatí, pokud by na počátku výslechu obviněný odmítl možnost se podrobně a souvisle vyjádřit ve věci a zároveň neodmítl vypovídat. Následně by tak bylo přistoupeno přímo k pokládání otázek vyslychajícím orgánem.¹²

1.1.2. Právo vyjádřit se ke skutečnostem obsaženým v obžalobě

Na předchozí právo plynule navazuje novelou¹³ zakotvené právo obžalovaného dle ustanovení § 196 odst. 2 a 3 TŘ se vyjádřit ke skutečnostem uvedeným v obžalobě (tímto se zejména myslí vyjádření, zda se cítí být nevinný nebo vinný, zda má zájem o uzavření dohody o vině a trestu, zda souhlasí s popisem skutku a právní kvalifikací, a které skutečnosti považuje za nesporné).¹⁴ Hlavním motivem pro tuto úpravu bylo dle zákonodárce zvýšit podíl účasti stran v hlavním líčení a od počátku je do jeho průběhu zapojit a přispět tak k významnému usnadnění a urychlení průběhu hlavního líčení.¹⁵ K tomuto mělo dle zákonodárce dojít dosažením co největší možné shody mezi obžalovaným a státním zástupcem, co se týče viny i trestu. V případě úplné shody by mělo dojít ke sjednání dohody o vině a trestu, zatímco v případě shody alespoň na vině má být

¹¹ Šámal, P. a kol.: Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1423 s.

¹² Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5., 9 s.

¹³ Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

¹⁴ Díkce zákona přitom není náhodná, neboť se jedná o nastavení určité hierarchie mezi jednotlivými instituty, kdy jsou tyto instituty vždy subsidiární k tomu, který je uveden jako předcházející.

¹⁵ Důvodová zpráva k Návrhu poslanců Heleny Válkové, Marka Bendy, Jana Chvojky, Zdeňka Ondráčka, Marka Výborného, Tomáše Kohoutka a Dominika Feriho na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, str. 10. Dostupné z: www.psp.cz.

přistoupeno k učinění prohlášení viny před soudem. Pokud by na těchto okolnostech shoda nepanovala, ale strany by se zčásti shodly na skutku popsáném v obžalobě, došlo by alespoň k prohlášení těchto skutečností za nesporné. Kromě urychlení a usnadnění řízení je ještě možné dle mého konstatovat, že zavedená ustanovení vyvažují postavení obžalovaného, neboť mu umožňují se přednostně vyjádřit k obsahu obžaloby a seznámit soud s hlavními argumenty, které hodlá v hlavním líčení použít, a případně rozporovat znění obžaloby. Obžalovanému a zejména jeho obhájci je tak umožněno komplexně představit své protiargumenty, a to ještě před zahájením dokazování v hlavním líčení. Díky tomuto tak může soud při fázi dokazování zohlednit i předem uvedené argumenty obhajoby a v průběhu hlavního líčení s nimi pracovat. Z hlediska obhajoby se tak jedná o vítanou možnost, neboť obžalovaný může aktivně argumentovat již na samém počátku hlavního líčení. Mezi obhájci nepanuje jednotný názor na to, zda prohlášení viny je skutečně novou a vhodnou možností obžalovaného se vyjádřit k podané obžalobě a takto ji konfrontovat. U části převládá obava, že tak může docházet k vytváření tlaku na obžalovaného s cílem, aby učinil doznání a de facto tak rezignoval na svou obhajobu s vidinou určitého zvýhodnění při rozhodování o trestu.¹⁶ S tímto názorem se však nemohu ztotožnit, neboť dle mého opomíjí povinnost orgánů činných v trestním řízení řídit se dle zásady materiální pravdy a zjistit skutkový stav věci, aby o něm nebyly důvodné pochybnosti.¹⁷ Toto je následně promítnuto do obligatorního nepřijetí prohlášení soudem dle § 206c odst. 5 TŘ, pokud dané prohlášení nekoresponduje se dosavadním zjištěným skutkovým stavem nebo proto, že došlo k porušení práv obviněného v předchozím řízení. Jsem proto přesvědčen, že novou právní úpravou je adekvátně zaručena eliminace tlaku na obžalovaného a ten nebude činit prohlášení viny, které by neodpovídalo skutkovému stavu jen proto, že by v něm byl vyvoláván pocit nutnosti učinit takové doznání. Kloním se tak k názoru, že novelou zavedená změna umožňuje obžalovanému se nově vyjádřit k obžalobě a je mu tak zaručena určitá možnost ovlivnit směřování budoucího hlavního líčení. Zároveň je nutné upozornit, že učinit vyjádření k obžalobě, prohlášení o vině nebo prohlášení o nesporných skutečnostech je právem obžalovaného. Obžalovaný tak učinit nemusí a nejsou s tím proto spojeny žádné negativní důsledky. Pokud se však obžalovaný rozhodne přistoupit k takovému prohlášení, souhlasím se závěrem, že by tak měl obžalovaný činit až po

¹⁶ Pro vazník, J., Mulák, J., Dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. na základní zásady řízení. Bulletin advokacie 11/2021, 37 s.

¹⁷ Je však třeba poznamenat, že dle ustanovení § 206c odst. 6 a § 314q odst. 5 TŘ se dokazování neprovádí v rozsahu, v jakém obžalovaný prohlásil vinu, resp. v případě sjednávání dohody o vině a trestu.

předchozí konzultaci se svým obhájcem, který obžalovaného poučí o důsledcích takového prohlášení (aby například obžalovaný nedopatřením neprohlásil, že se cítí vinen všemi skutky popsány v obhajobě, ačkoliv zamýšlel prohlásit vinu jen ve vztahu k jednomu) a zároveň zaručí, aby daná prohlášení byla činěna pouze v jeho zájmu a rovněž podepřena relevantními právními argumenty.¹⁸

1.1.3. Právo nahlížet do spisů

Nezbytným předpokladem pro možnost uplatnění práva vyjádřit se ke všem skutečnostem je pak rovněž i právo nahlížet do spisu. Bez možnosti seznámit se s obsahem spisového materiálu by obviněný neznal konkrétní podobu argumentů, na základě kterých bylo rozhodnuto o jeho obvinění, a jeho možnosti obhajoby by tak byly zásadně omezené, neboť by argumenty vyšetřovacích orgánů a později státního zastupitelství nemohl efektivně rozporovat. Aby měl obviněný jakožto subjekt trestního řízení v rámci zásady kontradiktornosti řízení možnost se kvalifikovaně vyjádřit ve věci, musí být obviněnému umožněno se s touto věcí nejdříve podrobně seznámit, a tedy nahlédnout do spisu.¹⁹ Tématu nahlížení do spisu se předložená práce blíže věnuje v kapitole Práva a povinnosti obhájce (viz níže).

1.1.4. Právo na závěrečnou řeč a právo na konečný návrh

Finálním projevem práva vyjádřit se ke všem skutečnostem, které jsou obžalovanému kladeny za vinu, je právo na závěrečnou řeč v hlavním líčení a právo na konečný návrh ve veřejném zasedání o odvolání. V hlavním líčení je tak obžalovanému umožněno, aby přednesl stanovisko k provedenému dokazování a argumentům obžaloby či strany poškozené. Pokud by byl státní zástupce soudem vyzván, aby se v reakci na závěrečnou řeč obžalovaného znovu ujal slova, je soud povinen v souladu s ustanovením § 216 odst. 3 TŘ umožnit, aby na to mohl následně obžalovaný nebo jeho obhájce zareagovat. Kromě závěrečné řeči disponuje obžalovaný zcela specifickým právem, kterým je právo na poslední slovo. Toto právo se uplatní vždy bezprostředně předtím, než se senát odebere k závěrečné poradě.²⁰ Slovo se obžalovanému udělí i v případě, že předtím nevyužil práva na závěrečnou řeč nebo za něj přednesl tuto řeč jeho obhájce. Obžalovanému je tak umožněno, aby bez přerušování a doplňujících otázek zdůraznil veškeré skutečnosti, kterým

¹⁸ Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě po zaslání jejího opisu. Bulletin advokacie 5/2022, 31 s.

¹⁹ Kandalec, P., Právo obviněného na nahlížení do spisu – časový a věcný rozsah. Bulletin advokacie 1-2/2018, 39 s.

²⁰ Toto právo se uplatní i v případě řízení před samosoudcem dle § 314a a násl. TŘ.

z hlediska své obhajoby přikládá význam. Jak vyplývá z dikce zákona, v případě závěrečné řeči, tak i v případě posledního slova, se jedná o právní instituty, které obžalovaný může využít, ale zároveň nemusí. Je však vhodné zmínit, že tato možnost by vždy měla být předem konzultována s obhájcem. Ten by měl obžalovaného o daných právech náležitě poučit a konzultovat s ním, jaké skutečnosti by měl či naopak neměl zmínit. Stejně jako u výslechu by totiž mohl obžalovaný v průběhu svého projevu zmínit skutečnosti nebo argumenty, které nesvědčí v jeho prospěch či rozporují argumenty, které zazněly, například v závěrečné řeči přednesené obhájcem. V průběhu veřejného zasedání o odvolání obžalovaný, případně obhájce, je-li obžalovaný zastoupen, přednese odvolání (pokud byl tou stranou řízení, která jej podala) a odůvodní jej. Pokud odvolání nebylo podáno ze strany obžalovaného, má obžalovaný možnost se v průběhu veřejného zasedání vyjádřit k podanému odvolání a případně i navrhnout doplnění dokazování. S ohledem na to, že v tomto veřejném zasedání zpravidla dojde k doplnění dokazování a jelikož strany dosud neměly tu možnost se k nově vzniklé důkazní situaci vyjádřit, se bude konečný návrh obžalovaného nebo jeho obhájce věnovat přednesu stanoviska k výsledkům takto doplněného dokazování a k jeho vlivu na meritorní rozhodnutí odvolacího soudu. Pořadí konečných návrhů má kopírovat pořadí stanovené v § 216 TŘ a obžalovaný se tedy bude opět k věci vyjadřovat jako poslední. Opět je zde tedy dodržena zásada, že je obžalovanému potřeba zajistit, co možná nejširší možnost obhajoby, a to tím, že se bude moci vyjádřit ke všem skutečnostem a argumentům, které v řízení zazněly, a tím bezprostředně mohl ovlivnit konečné rozhodnutí soudu. Je tak vyrovnávána jakási nerovnováha, kterou trestní řízení vykazuje, neboť je obviněný, resp. obžalovaný v nerovném postavení vůči straně obžaloby.²¹

1.2. Právo uvádět okolnosti a důkazy svědčící k obhajobě

Dalším z práv, které tvoří souhrnné právo na obhajobu, je právo obviněného uvádět okolnosti a důkazy svědčící k jeho obhajobě. Kromě věty druhé § 33 odst. 1 TŘ je toto právo dále uvedeno i v ustanovení § 92 odst. 2 TŘ, ve kterém je formulováno jako možnost obviněného uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí, a nabídnout o nich důkazy.

Na možnost využít práva uvádět okolnosti a důkazy k obhajobě musí všechny orgány činné v trestním řízení obviněného v průběhu řízení řádně upozorňovat. Bude se tak dít již

²¹ Šámal, Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. cit. 2, 114 s.

při sdělení samotného obvinění, nebo při příležitosti výslechu obviněného. Zároveň bude na danou možnost upozorněn po skončení vyšetřování, kdy je obviněnému policejním orgánem umožněno prostudovat spis a navrhnout doplnění dokazování. Následně bude při zaslání opisu obžaloby obžalovaný soudem vyzván, aby navrhl provedení důkazů a sdělil soudu okolnosti, které mají tyto důkazy v průběhu hlavního líčení objasňovat. Závěrečné poučení je činěno na konci hlavního líčení, eventuálně na konci veřejného zasedání o odvolání, kdy dojde k provedení všech důkazů a obžalovanému je umožněno ještě doplnit dokazování.

Jelikož se jedná o právo obviněného, je na rozhodnutí obhajoby, zda či v jaké fázi řízení takovéto možnosti využije. Toto právo totiž může být obviněným realizováno kdykoliv v průběhu trestního stíhání, a to jak formou samostatného podání obviněného, tak v rámci úkonu, kterého se osobně účastní (zpravidla při výslechu v přípravném řízení), ale i v průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání o odvolání.²² Je tedy zcela na volbě obviněného či jeho obhájce, v jakém stádiu řízení dojde k uvedení okolností či uplatnění důkazů na podporu obhajoby. Zpravidla bude k uvádění daných okolností a důkazů docházet již v přípravném řízení, například při prvním výslechu, ale nelze vyloučit, aby tuto možnost obviněný využil až po skončení vyšetřování, kdy mu bude umožněno prostudovat spis a učinit návrhy na doplnění dokazování. Daného práva však může využít až v průběhu samotného hlavního líčení (při svém výslechu, na dotaz soudu či ve své závěrečné řeči). Ač by se jednalo o vysoce nestandardní krok, je obviněný oprávněn toto právo poprvé uplatnit až v rámci podaného odvolání nebo následného veřejného zasedání. Je teda zcela na obviněném zda, v jaké fázi řízení a v jakém rozsahu tohoto práva využije. Stejně jako u výše popsaných práv je však nutné konstatovat, že veškerá svá vyjádření by měl obviněný předem konzultovat se svým obhájcem, neboť i v rámci uplatnění tohoto práva se může obviněný dopustit chyb, jako uvedení skutečností, které budou ve výsledku svědčit spíše proti němu.

V případě, že se obviněný rozhodne toto své právo uplatnit až v pozdějších fázích řízení, nesmí být za takové rozhodnutí sankcionován. Pozdější uplatnění důkazů a okolností na jeho obhajobu je jen projevem svobodné realizace práv obviněného a je tak nepřipustné, aby dané okolnosti a důkazy byly odmítnuty jako pozdě uplatněné. Nijak při tom nerozhoduje, zda se jedná o okolnosti a důkazy, které již byly obžalovanému dříve známy a rozhodl se je uplatnit až v pozdější fázi řízení. Právo uvádět nové skutečnosti a důkazy

²² Draščík A., Fenyk J., a kol., Trestní řád. Komentář I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, 269 s.

k jejich prokázání tak není omezeno na určité stadium řízení. Uplatnění nových skutečností a důkazů až v odvolání (nebo dokonce až v řízení o odvolání před odvolacím soudem podle § 263 TR) nemůže být důvodem pro jejich odmítnutí, jestliže jsou jinak pro rozhodnutí soudu potřebné.²³ Rozhodnutí, kdy před orgány činnými v trestním řízení uvést nové skutečnosti a uplatnit důkazy, tak ve výsledku závisí na zvolené strategii obhajoby²⁴ a uvádění nových důkazů tak může být reakcí na průběh hlavního líčení či veřejného zasedání. Je však zapotřebí upozornit, že obviněný musí takové doplnění dokazování vždy odůvodnit, neboť jinak se vystavuje nebezpečí, že soud rozhodne, že navržený důkaz je nadbytečným a v souladu s § 216 odst. 1 TR rozhodne o jeho zamítnutí. Právu obviněného uvádět nové okolnosti a důkazy tedy odpovídá povinnost soudu se takovými návrhy náležitě zabývat, rozhodnout o nich a své rozhodnutí o přípuštění či zamítnutí důkazů rovněž adekvátně odůvodnit.²⁵ Není však nijak stanovena povinnost takovému návrhu vyhovět a pokud by byl návrh ze strany obviněného nedostatečně odůvodněný, je pravděpodobné, že by rozhodnutí soudu o něm bylo zamítavé.

Jak bylo zmíněno výše, obviněný může svého práva uvádět okolnosti a důkazy svědčící jeho obhajobě využít v různých fázích trestního řízení. Souhlasím však se závěrem, který uvádí Vantuch, a to že ve většině případů je v zájmu obviněného, aby okolnosti a důkazy svědčící v jeho prospěch byly představeny vyšetřovacím orgánům co nejdříve, a tedy bezprostředně po jejich zjištění.²⁶ Domnívám se, že zbytečné vyčkávání s představením okolností a důkazů vhodných pro obhajobu ve většině případů nebude správně zvolenou strategií pro obhajobu. Takovýto postup může zapůsobit někdy i kontraproduktivně, neboť soud pak na takto uvedené skutečnosti a důkazy může nahlížet s vyšší mírou skepse a nedůvěry, jakkoliv je povinen se s nimi v řízení vypořádat a své rozhodnutí o nich následně odůvodnit. Nadto je rovněž třeba konstatovat, že pokud se jedná o okolnosti a důkazy opravdu zásadního charakteru, mohou zapříčinit zastavení trestního řízení a obviněný tak nemusí absolvovat hlavní líčení.

V závěru je nutné alespoň okrajově upozornit na problematiku, zda právní ochrany rovněž požívá taková taktika obhajoby, která v rámci výkonu práva uvádět okolnosti a důkazy svědčící k obhajobě, přistoupí k uvádění okolností, které nejsou pravdivé, nebo se nezakládají na skutečnosti. V rámci nadnárodní úrovně je možné konstatovat, že právo

²³ Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 2996 s.

²⁴ Tímto právem nedisponuje pouze strana obhajoby, ale veškeré procesní strany řízení mohou nové okolnosti a důkazy uplatňovat v celém průběhu trestního řízení.

²⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 4. 2001, sp. zn. I. ÚS 549/2000.

²⁶ Vantuch P., Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání, Praha: C. H. Beck, 2010, 21 s.

obsažené v čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP nezaručuje obhajobě neomezenou možnost používat jakékoliv argumenty na svou obranu a okolnosti nebo důkazy založené na lži ochrany v rámci EÚLP nepoživají.²⁷ Záruky, nebo případná omezení je tak třeba hledat v národních právních řádech. V České republice je obviněný ve své výpovědi a možnosti uvádět okolnosti, které se nezakládají na pravdě, limitován skutkovými podstatami určitých trestných činů. Zatímco trestný čin křivé výpovědi dle ustanovení § 346 TZ spáchat obviněný nemůže, neboť s ohledem na dikci daného ustanovení není způsobilý být jeho subjektem a nedojde tak k naplnění znaků skutkové podstaty, naopak trestný čin křivého obvinění dle § 345 TZ a rovněž i trestný čin maření spravedlnosti dle § 347a TZ může obviněný v rámci své obhajoby spáchat. V případě křivého obvinění může být obviněný pachatelem ať už je sám pachatelem trestného činu, z nějž jiného lživě obviňuje, aby na něj tak svalil svou vinu, nebo jde-li o čin smyšlený, jímž se snaží obviněný odvrátit pozornost od sebe a získat tak výhodnější postavení. Pokud se jedná o maření spravedlnosti, tak zde je akcentován zájem na spolehlivosti a autentičnosti listinných a věcných důkazů předkládaných v trestním řízení.²⁸ Ten má vyústit ve vyšší míru důvěry v probíhající řízení a rovněž i rozhodnutí, které bude založeno na skutkovém stavu, jež nebyl v průběhu nijak deformován záměrným vytvářením padělků. Změna nebo dokonce padělání důkazních prostředků ze strany obviněného je tak nepochybně skutečností, která pro svůj zcela zásadní dopad na průběh trestního řízení nemůže být a ani není předmětem ochrany. Je tak možné uzavřít, že zatímco v rámci své výpovědi je obviněný limitován velmi omezeně a de facto je mu zakázáno jen lživě obviňovat třetí osoby, co se týče předkládání důkazů je zde tolerance pro uváděnou nepravdivost znatelně striktnější. Nastavený režim je tak výsledkem snahy o to zamezit, aby obviněný musel před svou výpovědí intenzivně zvažovat, zda si svou výpovědí ještě přivodí trestní stíhání pro její nepravdivost, anebo raději omezil svou obhajobu a riskoval tak méně příznivější výsledek řízení. Zároveň je však dbáno na to, aby v případě listinných a věcných důkazů, které budou v řízení prováděny, byla zachována integrita řízení, a to bez zásahů v podobě uvádění záměrných padělků.

Relevantní otázkou přitom je, jak v případě trestného činu maření spravedlnosti nahlížet na jednání, kterého se může dopustit advokát jakožto obhájce obviněného.

²⁷ Rozsudek ESLP ze dne 28. 8. 1991 ve věci Brandstetter v. Rakousko, stížnost č. 11170/84; 12876/87; 13468/87.

²⁸ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

Nezřídka se stává, že v průběhu trestního řízení obhájce jménem obviněného předkládá jednotlivé důkazy, uvádí podstatné okolnosti či komunikuje se svědky anebo znalci. Jelikož je vztah mezi obhájcem a obviněným ze své podstaty založen na vysoké míře důvěry, není obhájce oprávněn skutkové informace získané od svého klienta bez jeho souhlasu ověřovat.²⁹ Mohou tak nastat situace, kdy obhájce má pochybnosti o autentičnosti důkazu, který mu obviněný poskytuje, ale s ohledem na etický kodex nemůže tomuto aktivně předcházet. Možnosti, jak předcházet těmto konfliktním situacím nabídla ČAK,³⁰ když jako primární opatření uvádí náležité seznámení obviněného s předmětným ustanovením trestního zákoníku a poučení o důsledcích spáchání tohoto trestného činu, a to nejlépe v podobě zanesení do smlouvy o právním zastoupení. Další možností může být konzultace s obviněným o konkrétním problematickém důkazu a pokus o rozptýlení veškerých pochybností. Pokud však toto není možné, ČAK doporučuje, aby došlo k předložení takového důkazu osobně obviněným. Je však třeba poukázat, že je vcelku nepravděpodobné, aby došlo k trestní odpovědnosti advokáta jakožto obhájce za trestný čin maření spravedlnosti v situaci, kdy bude daný obhájce důkaz předkládat v dobré víře. První odstavec ustanovení § 347 TZ obsahuje skutkovou podstatu, která od pachatele vyžaduje, aby věděl, že předkládaný důkaz je pozměněný nebo padělaný. Tato skutková podstata tedy předpokládá určitou formu seznámení s pochybnou povahou předkládaného důkazu. Druhá základní skutková podstata obsažená v odstavci druhém daného ustanovení pak popisuje zjevné korupční jednání, které ze své podstaty vyžaduje úmysl tento trestný čin spáchat. Je tedy možné uzavřít, že snaha o minimalizaci rizik spojených s předkládáním potencionálně pozměněných důkazů je jistě na místě a způsoby, které pro tento účel představuje ČAK jsou žádoucí, ale za současné právní úpravy není pravděpodobné, že by mělo docházet k zásadnímu ohrožení důvěry mezi advokáty a jejich klienty a četným případům stíhání advokátů za předkládání padělaných důkazů v dobré víře.

1.3. Právo odepřít výpověď

Ačkoliv je právo odepřít výpověď (v některých případech označováno jako „právo nevyprávět“) formulováno v samotném trestním řádu, a to konkrétně ve větě první § 33 odst. 1 jakož i v § 92 odst. 1 TŘ, dané právo je zaručeno již v LZPS. Toto právo je tak zaručeno jednak obecným ustanovením čl. 37 odst. 1 a dále ustanovením čl. 40 odst. 3

²⁹ Čl. 6 odst. 3 etického kodexu ČAK.

³⁰ Informace představenstva ČAK k trestnému činu maření spravedlnosti podle § 347a trestního zákoníku. Dostupné na: www.cak.cz

LZPS, které upravuje toto právo specificky ve vztahu k obviněnému a stručně uzavírá, že obviněný má právo odepřít výpověď a tohoto práva nesmí být žádným způsobem zbaven. I když není toto právo výslovně upraveno v Evropské úmluvě o lidských právech, jeho existence je judikaturou³¹ dovozována z čl. 3 EÚLP, který zakazuje podrobení nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestu a dále z obecného práva na spravedlivý proces obsaženého v čl. 6 EÚLP. Jedná se o trestněprávní zásadu, která je neoddelitelnou součástí moderního pojetí trestního práva, má rovněž hlubokou historickou tradici a je v rámci právní nauky označována jako „nemo tenetur se ipsum accusare“, tj. zákaz donucování k sebeobviňování.

Nositelem tohoto práva není pouze obviněný či obžalovaný, ale je jím i osoba podezřelá nebo i již osoba odsouzená. Na odsouzeného se daná zásada a s ní spojené právo vztahuje například v případech, kdy se jedná o podmíněném propuštění odsouzeného na svobodu a ze strany soudu je po něm vyžadována určitá míra sebereflexe, kdy pro prokázání polepšení je vyžadována určitá forma přiznání odsouzeného. Takovéto jednání je však nepřijatelné, a to právě s odkazem na zásadu zákazu sebeobviňování.³² Zásada sebeobviňování nezakazuje sebeobviňující výpověď jako takovou, ale zamezuje získávání důkazů jakoukoliv formou nátlaku. Jakákoliv forma nátlaku ze strany orgánů činných v trestním řízení by tak vyvolávala obavy, zda tato zásada byla dodržena.³³

Tuto zásadu však nelze vztahovat na osoby podávající vysvětlení ve smyslu § 158 odst. 3 TR, neboť proti těmto osobám nebylo zahájeno trestní stíhání a nedisponují tak právy, kterými je nadán obviněný. V důsledku tohoto tak jsou osoby při podání vysvětlení povinny po poučení policejním orgánem vypovídat pravdu a nic nezamlčovat. Tato povinnost je omezena jen z hlediska mlčenlivosti, které nebyl dotčený zproštěn, a dále také u osob podezřelých, které by si v důsledku takové výpovědi mohly přivodit trestní stíhání, nebo jej eventuelně přivodit osobě sobě blízké.³⁴ Výše uvedené však nijak nevylučuje právo na zastoupení a právní pomoc advokáta. To je osobě podávající vysvětlení zaručeno ustanovením § 158 odst. 5 TR, které tak navazuje na obecné právo na právní pomoc před soudy a jinými státními orgány dle čl. 37 odst. 2 LZPS. Ačkoliv zvolený advokát při vysvětlení nedisponuje právy obhájce, je jeho přítomnost jistě vhodná a pro vypovídající

³¹ Rozsudek ESLP ze dne 25. 2. 1993 věc Funke v. Francie, stížnost č. 10828/84 a Rozsudek ESLP ze dne 11. 7. 2006 ve věci Jalloh v. Německo, stížnost č. 54810/00.

³² Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17.

³³ Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights, 42 s.

³⁴ Dle § 100 odst. 2 TR se jedná o příbuzného v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera, druhu, nebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, u nichž by podezřelý spatřoval vzniklou újmu jako újmu vlastní.

osobu přínosná. Advokát může při podání vysvětlení dávat rady a poučení o podstatě samotného vysvětlení, může danou osobu poučit o jejím právu vysvětlení odepřít s ohledem na hrozbu přivození si trestního stíhání, případně o možnosti podávat námitky proti průběhu daného vysvětlení.³⁵

Právo obviněného odepřít výpověď je faktickým promítnutím zásady presumpce nevinu. Obviněný totiž není povinen prokazovat svou nevinu, a jsou to naopak orgány činné v trestním řízení, které vinu obviněného musí prokázat, neboť v soulad se zásadou presumpce nevinu je obviněný považován za nevinného, dokud nebyla jeho vina zákonným způsobem prokázána. Jedná se tak o pravý opak zásady inkviziční, kdy je obviněný naopak povinen vypovídat pravdu a o své nevině je nucen on přesvědčit rozhodující soud a ve kterém byl obviněný spíše objektem trestního procesu, a nikoliv jeho stranou nadanou právy a povinnostmi.³⁶

Zákaz donucování k sebeobviňování nelze vztahovat pouze na samotný výslech nebo výpověď obviněného. Ústavní soud například dovedl, že znaky takového donucování by splňoval rovněž požadavek vydání věci, která má sloužit v řízení jako důkaz, po samotném obviněném.³⁷ Zákaz takového donucování je nadto umocněn skutečností, že orgány činné v trestním řízení disponují prostředky,³⁸ kterými mohou dosáhnout stejného cíle, a to bez nutnosti porušit ústavně garantovaná práva obviněného, nebo k tomu nutit samotného obviněného. Oproti tomu Ústavní soud formuloval závěr, že v případě úkonů spočívajících například v sejmutí pachové stopy nebo odběru krve není založen rozpor se zákazem sebeobviňování, neboť ze strany obviněného je vyžadováno pouze strpění jejich provedení. Ačkoliv se tak zásada zákazu sebeobviňování neomezuje jen a pouze na hlasové projevy obviněného, nelze na veškeré úkony týkající se jeho osoby, které jsou činěny za účelem dokazování v trestním řízení, pohlížet jako na ústavně nekonformní zásah do jeho práv.

Dále je třeba zdůraznit, že právo obviněného odepřít výpověď není podmíněno žádnými objektivními okolnostmi, ať už na straně jeho či jiných subjektů trestního řízení. Rozhodnutí, zda bude či nebude vypovídat, je tak zcela ponecháno v rukou obviněného. Toto své rozhodnutí nemusí následně nijak odůvodňovat, ani nebude jakkoliv předmětem přezkoumávání, zda je opodstatněné či zákonné. Zároveň nelze rozhodnutí obviněného o odepření výpovědi, které bylo učiněno v jedné fázi trestního řízení považovat za konečné a

³⁵ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 24 s.

³⁶ Hendrych, D. a kol. Právní slovník. Praha: C. H. Beck, 2009. In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2022-12-14]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 79/07.

³⁸ Zajištění věci dle § 78 a násl. TR.

nezvratné. Je zcela na vůli obviněného, zda a ve které fázi trestního řízení poskytne svou výpověď a v jakém rozsahu. Obviněný tedy může odepřít výpověď v přípravné fázi řízení, aby následně v průběhu hlavního líčení vypovídal v jím zvoleném rozsahu. Takovéto jednání přitom není v trestním řízení ničím výjimečným.

Jako nepřípustné je rovněž zakázáno spojovat s rozhodnutím obviněného odepřít výpověď jakékoliv zhoršení procesního postavení a nelze tak přičítat obviněnému k tíži to, že se rozhodl nevypovídat nebo že výpověď, kterou orgánům činným v trestním řízení poskytl, jeví jasné známky nepravdivosti. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi dovodil, že skutečnost, že obviněný vypovídá zjevně nepravdivě nemůže být základem pro jeho omezení na svobodě, neboť popírání viny nebo uvádění nepravdivých okolností je součástí práv, kterými obviněný bezesporu disponuje.³⁹ Odepření výpovědi dle mého názoru nemůže být ani důvodem pro přísnější trestání odsouzeného, neboť se nejedná o přitěžující okolnost uvedenou ve výčtu § 42 TZ a nejednalo by se s ohledem na shora uvedené závěry Ústavního soudu o ústavně konformní rozhodnutí.

Naproti tomu je nutné zmínit, že k podání pravdivé výpovědi je možné obviněného pozitivně motivovat. Jelikož bylo novelou trestního řádu č. 333/2020 Sb. výslovně stanoveno, že doznání pachatele je polehčující okolností,⁴⁰ je v důsledku toho obviněný motivován k podání pravdivé a úplné výpovědi. Rovněž v případě institutu spolupracujícího obviněného dle § 178a TŘ dochází k pozitivnímu motivování obviněného, aby z jeho strany došlo k dobrovolnému upozadění jeho práva odepřít výpověď, kdy k tomuto je obviněný motivován případným mimořádným snížením uloženého trestu ve smyslu § 58 odst. 5 TZ. Opět je však nutné zdůraznit, že obviněný tak činí zcela dobrovolně, ze strany orgánů činných v trestním řízení není proti své vůli nucen a není nijak povinen daných možností využít.

Je možné shrnout, že ačkoliv je ve společnosti zájem na tom, aby v průběhu trestního řízení docházelo ke komplexnímu a objektivnímu zjištění veškerých skutkových okolností a následnému dosažení spravedlivého rozsudku, tak tento zájem je limitován základními právy, která jsou obviněnému přiznána. Jedním z těchto práv je právě právo odepřít výpověď. Toto právo je nezbytnou součástí souhrnných práv, kterými obviněný v trestním

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97.

V tomto konkrétním případě se Ústavní soud zabýval situací, kdy bylo rozhodnuto o vzetí obviněného do vazby bylo dovozeno, že fakt, že obviněný svou vinu popírá není mařením dosahování účelu trestního řízení, a tedy nemůže být základem pro vzetí do vazby.

⁴⁰ Doznání bylo považováno za polehčující okolnost již dříve, a to na základě tehdejšího ustanovení § 41 písm. l) TŘ. Zmíněnou novelou však došlo k výslovnému uvedení doznání jako polehčující okolnosti.

řízení disponuje, neboť mu zaručuje značnou míru vlivu nad tím, s jakými skutečnostmi a eventuálně důkazními prostředky budou orgány činné v trestním řízení pracovat a na jejichž základě následně i rozhodovat.

1.4. Právo činit návrhy a podávat žádosti

Dalším právem, které spoluvytváří právo na obhajobu, je právo činit návrhy a podávat žádosti. Takto obecně pojaté právo se z velké míry doplňuje s již uvedeným právem uvádět okolnosti a důkazy svědčící k obhajobě a rovněž s právem vyjádřit se ke všem skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu.

Prostřednictvím tohoto práva bude obviněný zejména navrhopvat provedení konkrétních důkazů jakož i způsob jejich provedení, případně bude navrhopvat způsob, jakým mají orgány činné v trestním řízení rozhodnout. Na právo podávat návrhy na provedení důkazů navazuje další právo obviněného a jemu odpovídající povinnost orgánů činných v trestním řízení, a sice zjistit skutkový stav, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Orgány činné v trestním řízení mají povinnost vypořádat se se všemi navrženými důkazy. Nemohou tak bez dalšího odmítat důkazy navrhopvané obviněným nebo jeho obhájcem, neboť by nedostály své povinnosti zjistit skutkový stav bez důvodných pochybností. Obviněný přitom není limitován jen na podávání návrhů na provedení důkazů, ale v průběhu trestního řízení může podávat i návrhy na doplnění dokazování. Takovéto návrhy přitom nejsou omezené jen na jedno stádium trestního řízení, ale je možné toto navrhopvat v průběhu přípravného řízení, po možnosti prostudování spisu po skončení vyšetřování, ale i v průběhu hlavního líčení nebo v řízení o odvolání.

S tématem dokazování úzce souvisí právo obviněného žádat, aby mu bylo v hlavním líčení umožněno provést důkaz dle § 215 odst. 2 TŘ ve spojení s § 180 odst. 3 TŘ, a to zejména provést výslech svědka nebo znalce. Toto právo má za cíl poskytnout stranám trestního řízení větší prostor při zjišťování skutkového stavu a umožňuje jim tak účinně se podílet na průběhu trestního řízení. Této problematice se budu věnovat níže.

Množství žádostí, které je obviněný oprávněn v průběhu trestního řízení podat je celá řada a týkají se velmi širokého spektra okolností, o které obviněný může žádat. Žádosti se tak mohou týkat komunikace s tlumočnickem, odkladu výkonu trestu, doslovné protokolaci výpovědi, navrácení lhůty, žádosti o propuštění z vazby a mnoha dalších. Velice specifickou žádostí je pak žádost o milost prezidenta republiky.

V neposlední řadě je pak třeba zmínit návrhy obviněného na způsob rozhodnutí. Stejně jako návrhy týkající se dokazování, i tyto návrhy může obviněný činit v průběhu celého trestního řízení. V rámci přípravného řízení tak může podávat návrhy na zastavení trestního stíhání nebo na jeho přerušování. Dále může v průběhu celého řízení podávat návrhy na postoupení věci jinému orgánu. A v průběhu hlavního líčení nebo ve veřejném zasedání o odvolání může navrhnout, jak má být meritorně rozhodnuto. K tomuto pak bude obviněný primárně využívat institut závěrečné řeči nebo konečného návrhu.⁴¹

1.5. Právo podávat opravné prostředky

Závěrečným právem, které považují za nutné v této kapitole zmínit, je právo obviněného podávat opravné prostředky. Toto právo obviněnému zaručuje domáhat se nápravy vydaných rozhodnutí, a to bez ohledu na jejich formu. Ačkoliv jsou orgány činné v trestním řízení povinny postupovat podle pravidel přísně formulovaných zejména trestním řádem, nelze zaručit, že navzdory veškerým striktním pravidlům nedojde v jakékoli fázi trestního řízení k pochybení. Tato pochybení přitom mohou mít celou řadu příčin, které mohou ve výsledku způsobit, že dané rozhodnutí není správné, spravedlivé či je dokonce protiprávní. Právě pro takové situace je obviněný oprávněn podávat opravné prostředky, a to proto, aby mu bylo umožněno se těmto rozhodnutím účinně bránit.

Účelem trestního řízení je v souladu se zákonem odhalit pachatele skutku, který naplňuje znaky trestného činu podle hmotného trestního práva, vyšetřit tento skutek a postavit pachatele před soud, jenž rozhodne o jeho vině či nevině.⁴² Účelem trestního řízení však není jen spravedlivé potrestání pachatele trestného činu, ale rovněž zajistit spravedlivý proces, který je podmínkou demokratického právního státu.⁴³ Obecně by rovněž bylo možné konstatovat, že v souladu se zásadou materiální pravdy je účelem trestního řízení zjistit skutkový stav věci, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a dospět tak k vydání rozhodnutí, které bude vycházet ze spolehlivě zjištěného stavu věci. Pro orgány činné v trestním řízení, ať už se jedná o policejní orgán, státního zástupce či soud, je přitom zjištění takového stavu mnohdy značně obtížné. Často se setkávají s protichůdnými tvrzeními a stanovisky stran daného trestního řízení. Nadto je rovněž třeba zohlednit důkazní prostředky v podobě svědeckých výpovědí, znaleckých posudků nebo například listinných důkazů. Ze všech těchto zdrojů přitom musí daný orgán dospět k závěru, který

⁴¹ Vantuch, Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 13 s.

⁴² Šámal, Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. cit. 2, 28 s.

⁴³ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, 24 s.

je třeba následně odůvodnit, a vydat patřičné rozhodnutí. Nezbyvá přitom než souhlasit s názorem, že orgány činné v trestním řízení jsou obsazeny „pouze“ lidmi a nelze se tak vyvarovat určité míry chybovosti (kdy chybovost může být jak na straně skutkové, tak i na straně právní), která má původ v tomto lidském faktoru. Opravné prostředky mají proto umožnit eventuální nápravu nesprávných rozhodnutí. Kromě ochrany práv jednotlivých stran řízení tak dochází i k posilování všeobecné důvěry ve výkon a dosažení spravedlnosti.

Výkon tohoto práva je zajištěn jednou z obligatorních náležitostí každého rozhodnutí a tím je poučení. V této části rozhodnutí je obviněný předepsanou formou poučován o možnosti podat opravný prostředky, o jeho druhu, místě podání a v neposlední řadě o lhůtě, ve které musí být opravný prostředek podán. Absentující nebo nesprávné poučení je přitom důvodem pro zrušení takového rozhodnutí, neboť dle ustálené judikatury Ústavní soudu jedná o zásah do základních práv obviněného formulovaných v čl. 36 odst. 1 LZPS, tedy práva na soudní ochranu a spravedlivý proces.⁴⁴ Ačkoliv není toto právo výslovně formulováno v Evropské úmluvě o lidských právech (v čl. 2 Protokolu č. 7 je zakotveno pouze právo na odvolání v některých trestních věcech), ESLP ve své rozhodovací praxi dospěl k závěru, že stát, který vytváří soudy rozhodující o opravných prostředcích, má povinnost zabezpečit, aby účastníci těchto řízení požívali před těmito soudy záruky obsažené v čl. 6 EÚLP.⁴⁵ Za takové záruky je přitom považováno i právo být poučen o existenci opravných prostředků, možnosti jejich podání a také jejich důsledků. Z důvodu ochrany a zajištění práva na podání opravných prostředků by tedy mělo být příslušnými orgány činnými v trestním řízení vždy dbáno, aby byl o tomto právu obviněný náležitě a srozumitelně poučen.

Obviněný může v průběhu řízení podávat jak řádné, tak i mimořádné opravné prostředky. Mezi řádné opravné prostředky, které je obviněný v trestním řízení oprávněn podat řadíme stížnost, odvolání a dále odpor. Stížnost je definována jako opravný prostředek proti usnesení, který se podává u toho orgánu, proti jehož usnesení směřuje, a to do tří dnů od jeho oznámení. Jedná se přitom o usnesení jak policejního orgánu, tak i usnesení vydaná státním zástupcem či soudem. Stížnost proti usnesení vydaném státním zástupcem nebo soudem je přitom přípustná jen za předpokladu, že to umožňuje zákon a takové usnesení se přímo obviněného týká, nebo k němu dal podnět svým návrhem. Výčet usnesení, u kterých zákon umožňuje obviněnému podávat stížnost je značný. Jen příkladem

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. I. ÚS 2265/16, nebo Nález Ústavního soudu ze dne 6.4.2021 sp. zn. IV. ÚS 454/21.

⁴⁵ Rozsudek ESLP ve věci Delcourt v. Belgie ze dne 17. 1. 1970, stížnost č. 2689/65.

je možné uvést, že mezi usnesení, které může obviněný napadnout stížností, je mimo jiné i usnesení o vyloučení advokáta jako zvoleného zástupce, usnesení o zahájení trestního stíhání nebo usnesení o zamítnutí nároku obviněného na bezplatnou obhajobu. Stížnost však není přípustná proti jiným formám rozhodování a postupů orgánů činných v trestním řízení, jako jsou opatření, nařízení, příkazy, souhlas, určení apod.⁴⁶

Dalším z řádných opravných prostředků je odvolání. Odvolání je opravným prostředkem určeným k napadení dosud nepravomocného rozsudku soudu prvního stupně. Odvolání je přitom třeba podat do osmi dnů od doručení opisu rozsudku a napadnout jím lze jak výrok o vině, tak i výrok o trestu. Na rozdíl od stížnosti, u které je ve výjimečných případech možná autoremedura, zákon odvolání přiznává devolutivní účinek vždy. Obžalovaný takto zpravidla činí v případě, že nesouhlasí s odsuzujícím rozsudkem, nelze však ale vyloučit, aby obžalovaný podával odvolání i proti rozsudku osvobozujícímu. Vantuch uvádí, že takto však může činit jen v případě, že byl zproštěn obžaloby z důvodu obsaženého v § 226 TŘ, který je pro něj méně příznivý než jiný z důvodů, které jsou v daném ustanovení uvedeny. Záleží přitom však na konkrétních okolnostech případu, který důvod se bude pro obžalovaného jevit jako příznivější. Jako příklad uvádí, že zproštění z důvodu, že nebylo prokázáno, že skutek, pro který je obžalovaný stíhán, se stal, je pro obžalovaného příznivější než zproštění z toho důvodu, že skutek není trestným činem.⁴⁷ Jakkoliv je tak právem obviněného odvolávat se i proti zprošťujícímu rozsudku, není takový postup příliš častý, neboť osvobozující rozsudek je primárním cílem každé obhajoby, a důvod pro osvobození je až sekundárním. Zároveň je potřeba zmínit, že odvolání může obžalovaný podat i vůči rozsudku, kterým byla schválena dohoda o vině a trestu. Toto je však možné jen za podmínky, že předmětný rozsudek není v souladu s dohodou tak, jak ji v řízení navrhl státní zástupce. Takto je chráněno právo obviněného na spravedlivý proces, neboť kdyby neměl možnost se jakkoliv bránit schválené dohodě o vině a trestu, byl by vystaven přílišnému riziku potencionální zvůle orgánů činných v trestním řízení.

Jako závěrečný řádný opravný prostředek je uváděn odpor. Tento opravný prostředek může obviněný podat pouze v rámci řízení před samosoudcem, a to proti vydanému trestnímu příkazu. Stejně jako v případě odvolání je i odpor podáván ve lhůtě osmi dnů, a to u soudu, který napadený trestní příkaz vydal. Hlavní specifičnost odporu však spočívá

⁴⁶ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 1755 s.

⁴⁷ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 14 s.

v tom, že mu není zákonem přiznán jakýkoliv devolutivní účinek. V případě odporu totiž není, jako u předchozích opravných prostředků, zkoumán jeho obsah či důvod jeho podání, ale samotným podáním odporu dochází ke zrušení trestního příkazu ex lege a soud postupuje, jako by napadený trestní příkaz nebyl vůbec vydán. Zpravidla tedy dojde k následnému nařízení hlavního líčení. S ohledem na tuto skutečnost je tak odpor jediným opravným prostředkem, který nelze následně vzít zpět.⁴⁸

V případě, že dojde k vydání pravomocného rozhodnutí, tj. rozhodnutí, které je nezměnitelné, závazné a je možné u něj přistoupit k vynucení veřejnou mocí, je v daném případě již odsouzený oprávněn k podání mimořádných opravných prostředků. Ačkoliv trestní řád pracuje se třemi druhy těchto prostředků, aktivně může odsouzený podat jen dva z nich, a sice dovolání a dále návrh na povolení obnovy řízení. Jelikož jedinou osobou oprávněnou k podání stížnosti pro porušení zákona je ministr spravedlnosti České republiky,⁴⁹ je v daném případě obviněný nebo odsouzený oprávněn pouze k podání podnětu k podání této stížnosti. Daný podnět je následně zpravidla přezkoumán v souladu s § 466 TR⁵⁰ a až poté je rozhodnuto, zda bude přistoupeno k podání samotné stížnosti. Obdobný režim se přitom týká i obnovy řízení, kdy právo obviněného spočívá pouze v podání návrhu na obnovu, který je adresován příslušnému soudu⁵¹ a o kterém je v rámci řízení o návrhu na povolení obnovy rozhodnuto. Jediný mimořádný opravný prostředek, který podává samotný obviněný, resp. odsouzený, je tak dovolání. Dovoláním se může obviněný bránit proti rozhodnutí soudu ve věci samé, a to pokud rozhodoval soud ve druhém stupni. Rozhodnutí soudu, proti kterým je dovolání přípustné, jsou pak taxativně vymezena trestním řádem. Nápravy se může obviněný dovolávat co se týče vad hmotněprávních tak i procesních, kdy tyto vady mohou být přítomny v samotném rozhodnutí, nebo i v řízení, které takovému rozhodnutí předcházelo. Specifičnost dovolání spočívá mimo jiné i v procesních aspektech jeho podání. Obsahové náležitosti dovolání jakož i přísně vymezený okruh oprávněných a dovolacích důvodů činí dovolání velmi formalizovaným opravným prostředkem. Důležitým znakem dovolání, které je podáváno ze strany obviněného, je ten fakt, že jej nemůže obviněný podat sám, ale pro tyto účely

⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 1996, sp. zn. 2 Tzn 169/96.

⁴⁹ Toto omezení je odůvodňováno snahou o to, aby byla co nejvíce respektována právní moc daných rozhodnutí a tím chráněna víra v právní jistotu.

⁵⁰ Autoři komentáře k trestnímu řádu Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 4498 s., uvádějí, že ročně dochází k podání tisíců podnětů k podání této stížnosti. Takovýto počet stížností, u kterých je zapotřebí jejich odborné vyhodnocení, by tak vyústil ke značnému zahlcení aparátu Ministerstva spravedlnosti a z tohoto důvodu došlo k právní úpravě § 466 TR, která umožňuje Ministerstvu spravedlnosti postoupit k posouzení podněty jednotlivým státním zastupitelstvím.

⁵¹ § 281 TR.

musí být zastoupen obhájcem. I přes výše popsané striktní formální náležitosti, je však dovolání v trestních věcech velmi častým podáním směřujícím k Nejvyššímu soudu, kdy se jedná dokonce o druhou nejčastěji projednávanou věc, hned po dovoláním soukromoprávním. Stížnost pro porušení zákona přitom převyšuje téměř desetinásobně.⁵²

⁵² Statistika Nejvyššího soudu za roky 2022, 2021 a 2020. Dostupné na: www.nsoud.cz.

2. Zastoupení obviněného

Zatímco v první kapitole jsem se věnoval materiální složce práva na obhajobu, a tedy nejdůležitějším okruhům práv, kterými obviněný v průběhu trestního řízení disponuje, v této kapitole se budu blíže věnovat druhé složce práva na obhajobu, tj. formální složce práva na obhajobu, a tedy právům a základnímu okruhu možností obhajoby obviněného za účasti obhájce, a to jak obhájce zvoleného, tak i obhájce ustanoveného.

2.1. Právo zvolit si obhájce a radit se s ním

Zcela zásadní součástí práv obviněného je právo zvolit si svého obhájce pro účely trestního řízení a v průběhu tohoto řízení se s ním radit i během úkonů, které jsou orgány činnými v trestním řízení prováděny ve vztahu k obviněnému. Tímto je tak zajištěna možnost obviněného domoci se poradenství a právních služeb od obhájce, který je osobou znalou práva. O tomto svém právu musí být obviněný řádně a náležitě poučen ve všech etapách řízení vedeného proti němu. Dle judikatury ESLP pak disponuje tímto právem od samého počátku trestního stíhání, a to až po pravomocné rozhodnutí ve věci.⁵³

2.1.1. Volba obhájce

Takto formulované právo obviněného svobodně vybrat si obhájce z řad advokátů je z hlediska dikce trestního řádu upřednostňováno před obhajobou obhájcem ustanoveným v souladu s § 38 a násl. TR. Je tedy zaručena možnost obviněného převzít odpovědnost za zvolení osoby, která jej bude hájit v probíhajícím trestním řízení a bude fungovat jako jeho odborný a práva znalý poradce a zástupce. Dále je třeba upozornit, že právo obviněného a zvolení si svého obhájce slouží jako prostředek narovnání určitého znevýhodnění, kterým obviněný vůči orgánům činných v trestním řízení trpí. Rovněž je zcela na uvážení obviněného, zda se rozhodne tuto možnost využít a obhájce si zvolit či nikoliv. Tímto se tak akcentuje svoboda obviněného vybrat si svého obhájce dle svého vlastního uvážení a přesvědčení a na ní navázané zaručení nezávislosti a nestrannosti zvoleného obhájce, a tudíž i nejefektivnějšího výkonu obhajoby obviněného. Je pak na obviněném, jakého obhájce si zvolí, kdy k danému kroku přistoupí, nebo zda tak v průběhu trestního řízení vůbec učiní.⁵⁴ Jedinou výjimkou jsou v tomto případě důvody pro nutnou obhajobu.

Zákonný podklad pro právo obviněného zvolit si obhájce a možnost se s ním radit v průběhu řízení je formulován v čl. 37 odst. 2 LZPS, který zajišťuje každému právo na

⁵³ Rozsudek ESLP ve věci Murray v. Spojené království, ze dne 27. 8. 1991, stížnost č. 18731/91.

⁵⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 1. 2009, sp. zn. IV. ÚS 1855/08.

právní pomoc v řízení před soudy a jinými státními orgány. Článek 40 odst. 3 LZPS dále zaručuje, aby každý mohl v trestním řízení hájit svá práva prostřednictvím obhájce. Právo obviněného zvolit si svého obhájce je tak obsaženo již v ústavním pořádku. V trestním řádu je toto právo formulováno v § 37 TŘ. Proces volby obhájce je započat uzavřením smlouvy o poskytování právních služeb mezi obviněným a jím zvoleným advokátem a následným udělením plné moci pro účely obhajoby v předmětném trestním řízení.

Za volbu svého obhájce je pak plně zodpovědný sám obviněný a tato volba nemůže podléhat kvalitativnímu přezkumu ze strany soudu, neboť výkon obhajoby podléhá především vztahu obhájce a obviněného a stát až na omezené případy nemá pravomoc do tohoto vztahu zasahovat.⁵⁵ Stejně jako za volbu obhájce je obviněný odpovědný i za případné rozhodnutí si obhájce nezvolit a hájit se tak v trestním řízení sám. Kdyby soud či jiné orgány činné v trestním řízení takto přezkoumávaly volbu obhájce, nebo obhájce obviněnému jakkoliv vnucovaly, jednalo by se o zásah do práv, které jsou mu zaručena nejen trestním řádem, ale rovněž i LZPS. To by bylo nutné považovat za ústavně nekonformní jednání. Právo zvolit si obhájce však není absolutním, neboť orgány činné v trestním řízení musejí dbát na to, aby ze zákonem předvídaných důvodů nedošlo k popření řádného výkonu práv obhajoby a v takto vymezených případech pak mohou zasáhnout, a to i proti vůli obviněného.⁵⁶ Výjimku v tomto případě tvoří důvody pro vyloučení obhájce, které je soud povinen v průběhu řízení zkoumat, a v případě jejich existence daného obhájce z obhajoby vyloučit. V těchto případech tedy soud nemůže strpět ohrožení základních práv obviněného a je nutné autoritativně zasáhnout, a to i proti jeho vůli. Obviněnému pak však musí být poskytnuta přiměřená lhůta ke zvolení obhájce nového. Takovýto postup je však významným zásahem do práva obviněného na obhajobu a s ním spjaté svobody volby obhájce. Podmínky, které takový postup umožňují, je tedy vždy nutné vykládat restriktivně a se zřetelem na ústavně zaručená práva obviněného.⁵⁷

Trestní řád rovněž uvádí i výčet osob, které jsou oprávněny zvolit obviněnému obhájce v jeho zastoupení, a to v případě, že obviněný tohoto svého práva nevyužije. Tímto právem disponují osoby obviněnému blízké, které tak mají eminentní zájem na náležitém hájení práv obviněného a výsledku trestního řízení vedeného proti obviněnému. Trestní řád v tomto případě uvádí taxativní výčet těchto osob, mezi které patří opatrovník (v případě,

⁵⁵ Rozsudek ESLP ve věci Tripodi v. Itálie ze dne 22. 2. 1994, č. 13743/88.

⁵⁶ Hussein, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021., 1258 s.

že byl obviněný omezen na svéprávnosti), příbuzný v pokolení přímém, jeho sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel, partner, druh nebo zúčastněná osoba. Pokud byl obviněný omezen ve svéprávnosti, mohou mu takto vyjmenované osoby zvolit obhájce i proti jeho vůli. V tomto případě tak smlouvu o poskytování právních služeb neuzavírá s advokátem obviněný, ale osoba, která obviněnému daného advokáta zvolila.

Možnost obviněného svobodně disponovat se svým právem na volbu obhájce je dále zdůrazněna v § 37 odst. 2 TŘ, kdy je obviněnému dána možnost zvolit si na místo obhájce, který mu byl zvolen osobou oprávněnou nebo ustanoven soudem, jiného obhájce. Obviněný si rovněž může místo jím zvoleného obhájce zvolit obhájce nového. Tento úkon má být obviněným učiněn s dostatečným předstihem tak, aby mohl být obhájce o změně vyrozuměn v zákonem stanovené lhůtě. Orgány činné v trestním řízení ode dne doručení tohoto oznámení vyrozumívají nově zvoleného obhájce. Výše zmíněné zákonné lhůty jsou stanoveny například v případě přípravného řízení v ustanovení § 166 odst. 1 TŘ, v případě přípravy k hlavnímu líčení v ustanovení § 198 odst. 1 TŘ, či v případě přípravy na veřejné zasedání v ustanovení § 233 odst. 2 TŘ. Pokud by však obviněný tuto změnu v osobě obhájce neoznámil v dostatečném předstihu tak, aby mohl být nový obhájce vyrozuměn v rámci zákonem stanovených lhůt, je dosavadní obhájce povinen obhajobu vykonávat až do doby, kdy ji převezme obhájce nově zvolený.

2.1.2. Porada s obhájcem

Dalším právem, kterým obviněný disponuje, je možnost radit se s obhájcem, a to i během úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení. Toto právo primárně cílí na právní pomoc a poradenství, které obviněný může potřebovat v průběhu výslechů, případně v průběhu hlavního líčení jako již osoba obžalovaná.

Obviněný tedy má právo v průběhu úkonů prováděných orgány činnými v trestním řízení požádat o poradu s obhájcem. V případě již položené otázky však obviněný již nemůže žádat o poradu s obhájcem, jak na takovou otázku odpovědět.⁵⁸ Za situace, kdy by o poradu na již položenou otázku obviněný přesto požádal, je tato poradá ze strany orgánu činného v trestním řízení povolena až po zodpovězení předmětné otázky. Nelze však obviněnému bránit v poradě s obhájcem ohledně toho, zda na položenou otázku odpovídat či nikoliv. V případě, že by si nebyl obviněný jist, zda na položenou otázku odpovídat či nikoliv, je všeobecně doporučováno, aby obviněný využil zákonem garantovaného práva

⁵⁸ § 33 odst. 1 třetí věta TŘ.

nevyprávět a na položenou otázku neodpověděl.⁵⁹ Pokud však bude obviněnému v rozporu s § 92 odst. 4 TŘ položena otázka kapciózní či sugestivní, lze souhlasit se závěrem, že nejvhodnějším postupem v takovém případě je podat námitku proti nezákonně položené otázce a následně poradit obviněnému, aby na položenou otázku neodpovídal. Nemožnost takové porady je totiž formulována ve vztahu k neposkytnutí rady, jak odpovídat, nikoliv však zda vůbec odpovídat.⁶⁰

V souvislosti s právem obviněného na porady s obhájcem v průběhu úkonů činěných orgány činnými v trestním řízení je tak rovněž formulováno právo obviněného, aby byl vyslýchán za přítomnosti svého obhájce. Je-li obviněný ve vazbě, zadržený, případně podezřelý ve zkráceném přípravném řízení nebo ve výkonu trestu, má právo, aby tato porada byla učiněna bez přítomnosti třetí osoby. Třetí osobou se rozumí rovněž i příslušník vězeňské služby. Zároveň je nutné upozornit, že nepřípustné jsou v průběhu takovéto porady jakékoliv formy odposlechu ze strany orgánů činných v trestním řízení. Pokud by přesto došlo k pořízení takového záznamu, musí být příslušnými orgány bezodkladně zničen.

Důraz na soukromí mezi obviněným a obhájcem ilustruje i fakt, že se danou problematikou zabýval Evropský soud pro lidská práva, který stanovil, že toto právo je jedním ze zásadních požadavků na spravedlivý proces v demokratické společnosti a jako takové tak vyplývá i z EÚLP.⁶¹ Je zjevné, že motivací pro zvýšenou ochranu práv osob, které jsou omezeny na svobodě je fakt, že taková osoba je značně omezena v přípravě a koordinaci své obhajoby a je v tomto ohledu fakticky zcela odkázána na obhájce. Jedná se tedy o další projev zvýšené ochrany osob, které jsou z důvodu svého procesního postavení znevýhodněny.

Závěrem lze k tomuto konstatovat, že právo na poradu obviněného s obhájcem má zásadní význam pro to, aby mohl být obhájce přítomen důležitým úkonům prováděným orgány činnými v trestním řízení.

2.2. Nutná obhajoba

Minimální standard práv obviněného a obžalovaného v trestním řízení je zakotven v čl. 6 odst. 3 EÚLP, a dále rovněž v čl. 40 odst. 3 LZPS. Tato ustanovení předkládají výčet minimálních práv, která jsou obviněnému v průběhu trestního řízení zaručena. Smyslem

⁵⁹ Skřípský, J. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby dle § 33 trestního řádu. Bulletin advokacie 8/1996, 86 s.

⁶⁰ Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Bulletin advokacie. 10/2003, 37 s.

⁶¹ Rozsudek ESLP ve věci S. v. Švýcarsko, ze dne 28. 11. 1991 stížnost č. 12629/89; 13965/88.

této právní úpravy je zaručit v trestním řízení vyváženost a rovnost stran a narovnat tak situaci, kdy je obviněný, resp. obžalovaný fakticky slabší a více ohroženou stranou daného řízení.

Jedním z projevů výše popsaných práv v kombinaci s právem na právní pomoc v řízení před soudy je tak i institut nutné obhajoby, tedy situace, kdy zákon výslovně definuje taxativně vymezené důvody (§ 36 TŘ), za kterých obviněný musí mít zvoleného nebo ustanoveného obhájce k ochraně svých práv. Zpravidla se jedná o případy, kdy je obviněný zásadně omezen v možnosti hájit svá práva, nebo kdy je s ohledem na objektivní skutečnosti v nevýhodném postavení, které by mohlo mít vliv na probíhající trestní řízení. V takovýchto chvílích tak není ponecháno na rozhodnutí obviněného, zda si obhájce zvolí, ale je trestním řádem autoritativně uložena nutnost obhájcem disponovat.⁶² Jelikož je tedy nutná obhajoba jedním z prostředků, kterými je zajišťováno ústavně zaručené právo na obhajobu, jakož i právo na právní pomoc v řízení před soudy, tak neposkytnutí takové obhajoby ze strany orgánů činných v trestním řízení bude znamenat nepřípustný zásah do ústavně zaručených práv obviněného.⁶³

Je-li dán zákonný důvod, začíná nutná obhajoba již v přípravném řízení od zahájení trestního stíhání. Nutná obhajoba trvá i v navazujících fázích trestního řízení, a to po dobu, po kterou je dán důvod nutné obhajoby dle § 36 TŘ. Nutná obhajoba rovněž trvá za situace, kdy zákonem stanovený důvod nutné obhajoby odpadl, avšak byl nahrazen důvodem jiným, obsaženým právě v § 36 TŘ. Vzhledem k tomu, že dikce ustanovení stanovuje, že obviněný obhájce mít „*musí*“, tak prostřednictvím jazykového výkladu a s ohledem na ustálenou judikaturu⁶⁴ lze uzavřít, že je nutné, aby měl obviněný obhájce i proti své vůli. Takovýto režim byl však novelou trestního řádu upraven (viz níže) a důvody, při jejichž naplnění obviněný obhájce mít musí i proti své vůli byly značně omezeny.

Jak již bylo zmíněno výše, důvody nutné obhajoby jsou taxativně vymezeny v § 36 TŘ. Ustanovení § 36 odst. 1 písm. a) TŘ stanovuje, že obviněný musí mít obhájce již v přípravném řízení, pokud je ve vazbě, ve výkonu trestu odnětí svobody, ve výkonu ochranného opatření spojeného se zbavením osobní svobody nebo na pozorování ve zdravotním ústavu. Nutnost obhajoby je tedy v daných případech založena omezením obviněného na svobodě. Tímto je totiž obviněný značně znevýhodněn oproti obviněným, kteří na svobodě omezení nejsou, neboť omezením na svobodě zaniká možnost využívat

⁶² Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 71 s.

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 12. 2001 sp. zn. IV. ÚS 561/01.

⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2001, sp. zn. 3 TZ 13/2001.

některých oprávnění, které mu trestní řád jako obviněnému propůjčuje. Obviněnému by tak byla znemožněna, nebo značně omezena možnost se účinně hájit a z tohoto důvodu je nutné zajistit ochranu jeho práv prostřednictvím obhájce. Počátek nutné obhajoby v tomto případě vzniká až samotným vzetím do vazby či nástupem do výkonu trestu, a nikoliv již samotným zadržením jakožto osoby podezřelé.⁶⁵

Jako další důvod nutné obhajoby stanovuje § 36 odst. 1 písm. b) TŘ omezení svéprávnosti obviněného. Novelou trestního řádu, která byla provedena zákonem č. 55/2017 Sb., byl nahrazen důvod zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo její omezení, právě důvodem omezení svéprávnosti. Zákonodárce v důvodové zprávě tuto změnu odůvodňuje jako reakci na změny provedené novým občanským zákoníkem, který pojem „zbavení způsobilosti k právním úkonům“ a „omezení způsobilosti k právním úkonům“ nahradil pojmem „omezení svéprávnosti“.

Dalším důvodem nutné obhajoby je okamžik, kdy je vedeno řízení proti uprchlému. Obviněný není v takovém případě přítomen řízení a nemůže tak vykonávat svá práva. Ochrana jeho práv je tak zajištěna nutnou obhajobou, kdy obhájce disponuje nejen právy mu zaručenými v TŘ, ale rovněž i stejnými právy jako obviněný, tedy právy vymezenými v ustanovení § 41 TŘ a dále v § 33 TŘ. Je samozřejmě možné, že v době, kdy byl obviněný ještě řízení přítomen, si již obhájce zvolil, případně mu byl ze zákonných důvodů obhájce ustanoven. Nebyl-li však obhájce zvolen obviněným ještě v době, kdy byl řízení přítomen, bude obhájce ustanoven okamžikem, kdy nastane důvod vést řízení proti uprchlému. Od dané chvíle budou veškeré písemnosti doručovány jen ustanovenému nebo zvolenému obhájci a hlavní líčení se bude konat bez přítomnosti obžalovaného. Obhájci v tu chvíli přísluší nejen práva na základě ustanovení § 41 TŘ, ale rovněž práva samotného obviněného formulovaná v ustanovení § 33 TŘ, která by z důvodu jeho nepřítomnosti nemohla být vykonávána. Obhájce tak disponuje například právem vyjádření se ke všem skutečnostem, které se obviněnému kladou za vinu, může navrhnout důkazy anebo se k navrženým důkazům sám vyjadřovat. V případě, že pominou důvody řízení proti uprchlému a stále probíhá hlavní líčení, může obžalovaný požadovat, aby byly provedeny v průběhu hlavního líčení důkazy, které byly již provedené, a u kterých to jejich povaha připouští nebo jejichž opakování nebrání jiná závažná skutečnost. V případě, že opakování není možné, musí být obžalovanému přečteny protokoly o provedení těchto důkazů a musí mu být též umožněno, aby se k nim vyjádřil.

⁶⁵ Draštík, Fenyk, a kol, Trestní řád. Komentář I. cit. 22, 305 s.

Dle § 36 odst. 2 TŘ musí mít obviněný obhájce také tehdy, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, zejména proto, že vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho způsobilosti náležitě se hájit. Dané pochybnosti mohou být založeny tělesnými predispozicemi obviněného, které mohou být dány například skutečností, že je obviněný osobou hluchou, nevidomou, němou nebo s vadou řeči.⁶⁶ Zároveň však bylo dovozeno, že pochybnosti soudu náležitě se hájit může naplnit i právní nebo skutková složitost projednávané věci. Tedy i v případě, kdy obviněný čelí komplikovanému obvinění a možnosti, že bude jeho obhajoba efektivní se proto jeví jako malé, by mělo být rozhodnuto o tom, že obviněný musí být právně zastoupen.⁶⁷ Dalším důvodem pro existenci takovýchto pochyb je duševní nemoc obviněného. Často se této souvislosti uvádí závislost obviněného, která negativně ovlivňuje jeho kognitivní schopnosti. Samotná existence závislosti na omamných nebo psychotropních látkách však automaticky nezakládá důvod nutné obhajoby. Nutným předpokladem je vznik duševní nemoci nebo jiného významného poškození mentálních funkcí obviněného v návaznosti na užívání těchto látek.⁶⁸ Rovněž i u osob, u kterých se nevyskytuje duševní nebo tělesná překážka, ale které neumějí číst anebo psát, je důvod pro pochybnosti o jejich schopnosti se náležitě hájit.⁶⁹

Velmi častým důvodem pro nutnou obhajobu je důvod uvedený v § 36 odst. 3 TŘ, tedy koná-li se řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice převyšuje pět let. Je-li obviněný obviněn z více trestných činů, postačí, aby pouze jeden z trestných činů zakládal tento důvod.

Odstavec čtvrtý § 36 TŘ dále stanovuje důvody pro nutnou obhajobu s ohledem na zvláštní povahu řízení, ve kterých je rozhodováno. Jedná se tedy o případy, kdy je hlavní líčení konáno proti osobě zadržené anebo v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou ochranného léčení protialkoholního. Oba tyto důvody naplňují základní předpoklady nutné obhajoby, tedy že se jedná o ochranu práv osoby omezené na svobodě, eventuálně ochranu práv osoby s předpokládanou duševní poruchou, přičemž tato okolnost s přihlédnutím k významu a závažnosti ukládaného opatření obviněnému vyžaduje zajištění obhajoby prostřednictvím obhájce.

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1231/2015.

⁶⁷ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 446 s.

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2017, sp. zn. 11 Tdo 11/2017.

⁶⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 8. 1977, sp. zn. 5 Tz 29/77.

Obviněný, u kterého je dán důvod nutné obhajoby z důvodu § 36 odst. 3 TrŘ, má na základě novely trestního řádu provedené zákonem č. 459/2011 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, možnost se za zákonem daných podmínek obhájce vzdát (překážkou vzdání se obhájce je situace, kdy je obviněný stíhán pro trestný čin, za který je možné uložit výjimečný trest). Takovýto úkon musí obviněný učinit dle § 36b odst. 2 TrŘ pouze výslovným písemným prohlášením nebo ústně do protokolu u orgánu činného v trestním řízení, který vede řízení, přičemž prohlášení musí být učiněno za přítomnosti obhájce a po předchozí poradě s ním. Obhájce, který zastupuje obviněného vzdávajícího se obhajoby, dle důvodové zprávy novely č. 459/2011 Sb. nemusí předmětné písemné prohlášení stvrdit svým podpisem, nicméně na základě dikce této novely je to doporučeno.⁷⁰

Rozšíření možnosti vzdát se obhájce bylo však kritizováno ze strany ČAK, neboť bylo poukazováno na hrozbu zásadního zhoršení obhajoby obviněného. Konkrétně ČAK upozorňovala na skutečnost, že by takto mohlo docházet k rozdílům mezi obviněnými jen na základě jejich ekonomických možností. Bylo totiž předpokládáno, že hlavním motivátorem obviněných ke vzdání se obhájce bude snaha o minimalizaci soudních nákladů vynaložených v řízení. Toto by dle názoru ČAK mohlo vést i ke zhoršení rozhodovací praxe českých soudů, neboť obžaloba nebude mít v obviněném ekvivalentního názorového oponenta.⁷¹ Další výtky ze strany ČAK směřovala vůči možnosti vzdát se obhájce pouhým ústním prohlášením do protokolu u orgánu činného v trestním řízení. Tato výhrada se zakládala na obavách, že ze strany orgánů činných v trestním řízení může docházet k nátlaku na obviněného, aby se obhájce vzdal, a to za účelem usnadnění postupu a rozhodování, které dané orgány budou v řízení činit.⁷²

Rovněž ze strany obhájců docházelo ke kritice, neboť možnost vzdát se obhájce je v samotném kontrastu s definicí nutné obhajoby, kdy je za obviněného autoritativně rozhodnuto, že bez obhájce se obviněný nemůže sám účinně hájit. Případné zpětvzetí prohlášení o vzdání se obhájce je možné brát jako důkaz toho, že obviněný dospěl k závěru, že nebyl schopen hájit se sám, i když mu zákon dal oprávnění obhájce se vzdát a on daného oprávnění využil. Ostatně vzdání se obhájce nebude ani přispívat ke zkvalitnění

⁷⁰ Bod 9, k § 36b, 459/2011 Dz.

⁷¹ Připomínky České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, k bodu č. 10 – nové ustanovení § 36b TrŘ, str. 1.

⁷² Tamtéž.

rozhodovací praxe soudů, neboť obžaloba nebude mít v osobě obhájce potřebného oponenta.⁷³

S těmito závěry se musím ztotožnit, neboť obavy, které panují z eventuálního zhoršení postavení obviněného, kterému je umožněno vzdát se obhájce v rámci nutné obhajoby, považuji za zcela opodstatněné. Vzdání se obhájce může obviněný učinit až po poradě s ním. Obhájce by měl při této příležitosti obviněného detailně seznámit s veškerými riziky takového rozhodnutí a pokusit se obviněného přesvědčit, že úloha obhájce je v trestním řízení (a obzvláště v hlavním líčení) nezastupitelná. Rovněž by při této příležitosti měl obhájce obviněného informovat o možnostech bezplatné obhajoby, aby tak snížil potenciální obavy z finančních nákladů kladených na obviněného. Účinnost takového poučení však dle mého názoru bude zcela marginální, neboť dotyčný obviněný už bude v daném okamžiku většinou pevně přesvědčen o svém rozhodnutí, které bude většinou motivováno obavami o výši nákladů trestního řízení. Nebezpečí, že by docházelo ke znevýhodňování obviněných na základě jejich finančních možností je tak bohužel reálné.

2.3. Zvolený obhájce

Zcela zásadní součástí práv obviněného je právo zvolit si svého obhájce pro účely trestního řízení a v průběhu tohoto řízení se s ním radit i během úkonů, které jsou orgány činnými v trestním řízení prováděny ve vztahu k obviněnému. Tímto je tak zajištěna možnost obviněného domoci se poradenství a právních služeb od obhájce, který je osobou znalou práva. O tomto svém právu musí být obviněný řádně a náležitě poučen ve všech etapách řízení vedeného proti němu. Je však zcela na vůli obviněného, zda si obhájce skutečně zvolí, případně v jaké fázi trestního řízení. Ačkoliv to z logických důvodů nebývá časté, ze strany obviněného může dojít ke zvolení obhájce například až po skončení vyšetřování, v průběhu hlavního líčení, nebo dokonce až pro účely veřejného zasedání o odvolání. Tuto možnost však obviněný postrádá, pokud jsou v řízení důvody nutné obhajoby. Zároveň je nutné upozornit, že v případě, že se obviněný rozhodne pro zvolení si obhájce až v průběhu trestního řízení, je nutné, aby měl nově zvolený obhájce adekvátní čas seznámit se s danou věcí a spisovým materiálem. Pokud by obhájce po seznámení se s povahou věci dospěl k závěru, že nemá dostatek času, aby se kvalifikovaně na obhajobu

⁷³ Vantuch, P., K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. Bulletin advokacie 11/2012, 19 s.

připravil, považoval bych za nezodpovědné či dokonce v rozporu s etickým kodexem, aby takovou obhajobu převzal.

Ačkoliv současná koncepce trestního řádu přesouvá těžiště trestního řízení spíše do fáze hlavního líčení než do fáze přípravného řízení, jak tomu bylo dříve,⁷⁴ stále je jistě vhodné doporučit, aby si obviněný zvolil obhájce již v na samém počátku, kdy převezme usnesení o zahájení trestního stíhání. Je pravdou, že mnoho obviněných může s volbou obhájce otálet až například do okamžiku podání obžaloby, a to s ohledem na celou řadu důvodů. Může to být samotné přesvědčení o jejich nevině, obava z finančních výloh určených na obhajobu, či přesvědčení, že přínos obhájce může mít na jejich trestní věc malý vliv. Takovýto přístup však nelze doporučit, neboť se tím obviněný dobrovolně (ač možná nevědomky) vzdává zásadního vlivu na průběh trestního řízení ve svůj prospěch. Díky včasnému zvolení obhájce totiž dochází k brzkému nastavení strategie obhajoby a nějakých mantinelů, v rámci kterých se bude obhajoba pohybovat. Obviněný tedy může na samém počátku obhájci sdělit veškeré informace, které jsou mu známy, stejně jako ho vyrozumět o důkazních prostředcích svědčících v jeho prospěch. V návaznosti na toto tak obhájce bude často jménem obviněného navrhnout důkazy a hodnotit jejich potencionální přínos pro obhajobu. Zároveň je obhájce oprávněn být účasten při řadě vyšetřovacích úkonů, jejichž výsledek může být použit jako důkaz v řízení před soudem.⁷⁵ V rámci této účasti pak může obhájce využívat svých znalostí a zkušeností k tomu, aby v zájmu obviněného podával v průběhu námítky, nebo na konci pokládal otázky. Dále může obhájce například podávat návrhy na doplnění dokazování ve smyslu § 166 odst. 1 TŘ nebo žádosti o přezkoumání postupu ve smyslu § 157a TŘ. Podstatným aspektem zvolení obhájce již při samotném počátku trestního stíhání je jeho přítomnost při výslechu obviněného a jeho možnost se s ním před tímto výslechem poradit a následně aktivně hájit práva obviněného. Tématu porady obhájce s obviněným a jeho účasti na výslechu jsem se věnoval výše.

Rovněž se nabízí otázka zastoupení obhájcem v okamžiku, kdy ještě nedošlo k vydání obvinění. Je možné konstatovat, že v takovéto situaci ještě nelze převzít obhajobu. Tato skutečnost však nijak nevylučuje poskytnutí právních služeb potenciálnímu obviněnému. Osoba podezřelá má právo na právní pomoc advokáta. Toto právo navazuje

⁷⁴ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 494-495 s.

⁷⁵ Nejedná se tedy například o úkony operativně pátracích prostředků, kdy důkazním prostředkem je až samotný záznam získaný jejich použitím. Zejména se má těmito úkony na mysli výslech svědka, výslech znalce, konfrontace, rekognice apod. Dalším omezením pak jsou ty úkony, jejichž provedení nelze odložit a vyrozumění o nich zajistit. Jedná se tak o ty případy, kdy jejich provedení nesnese odkladu vzhledem k nebezpečí jejich ztráty, zmaření nebo snížení jejich důkazní hodnoty.

na znění čl. 37 odst. 2 LZPS, který každému zaručuje právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Advokát by měl v dané situaci klientovi poskytnout zevrubné poradenství o podstatě trestního oznámení, postupu orgánů činných v trestním řízení v případě obvinění, okolnostech prověřování dle § 158 a násl. TŘ a zároveň i o okolnostech, na základě kterých si obhájce zvolit může.⁷⁶ Vantuch zároveň uvádí, že z důvodu zvýšené medializace trestné činnosti se stále více osob uchyluje k těmto předběžným poradám, aby tak zvýšily svou orientaci v trestním řízení a lépe se připravily na eventualitu trestního stíhání.⁷⁷

I osoba podezřelá má tedy právo na právní pomoc advokáta. Ačkoliv je nutné uvést, že práva a možnosti daného advokáta jsou ve srovnání s obhájcem značně omezena. V souladu s ustanovením § 158 odst. 5 TŘ má každý právo na pomoc advokáta při podání vysvětlení. Toto ustanovení se bezpochyby vztahuje i na osobu podezřelého. Advokát by v takové situaci měl obviněného poučit o okolnostech podání vysvětlení před policejním orgánem a jeho významu pro další řízení, o důvodech pro odepření podání vysvětlení a zároveň by měl být podezřelému nápomocen při samotném podání vysvětlení. Advokát by měl zejména podezřelému poradit, zda vypovídat či nikoliv, případně jaké okolnosti uvést.⁷⁸ Advokát však nemůže do průběhu podávání vysvětlení zasahovat kladením otázek osobě, která vysvětlení podává, nemůže se domáhat v souvislosti s podáním vysvětlení nahlédnutí do spisu nebo například požadovat účast na jiných úkonech ve věci, kterých se osoba podávající vysvětlení neúčastní.⁷⁹ Ačkoliv tedy podezřelý (s výjimkou zadrženého podezřelého) nedisponuje právem na obhajobu, má stále právo na právní pomoc v podobě zastoupení advokátem, který může podezřelému v dané chvíli poskytnout odborné rady a vysvětlení, případně asistenci při určitých úkonech orgánů činných v trestním řízení.

Ačkoliv to bude zpravidla sám obviněný, kdo si bude volit pro účely trestního řízení obhájce, v trestním řádu je formulováno právo dalších osob zvolit obhájce obviněnému. Jedná se o osoby, které s ohledem na svůj osobní vztah k obviněnému mají zájem na výsledku řízení. Činí tak svým jménem a na své náklady a v případě, že je obviněný omezen ve svéprávnosti tak mohou činit i proti jeho vůli. Kromě opatrovníka obviněného, který takovým právem disponuje, neboť byl obviněný omezen ve svéprávnosti, se jedná o příbuzného v pokolení přímém, jeho sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera,

⁷⁶ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 106-107 s.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 145 s.

⁷⁹ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 1957 s.

druha nebo zúčastněnou osobu ve smyslu § 42 TŘ. Stejně, jako v případě obhájce ustanoveného, má obviněný možnost si namísto obhájce zvoleného mu blízkou osobou zvolit obhájce sám. V takovém případě pak na nově zvoleného obhájce přecházejí veškerá práva a povinnosti obhájce a zmocnění dosavadního obhájce zaniká. Osoby blízké však mohou nahrazovat obhájce zvoleného obviněným jen s jeho souhlasem. Je tak zdůrazňováno, že právo zvolit si obhájce je pevně spjato s obviněným a jeho projevenou vůlí. Pouze obviněný tedy může v plném rozsahu disponovat s volbou svého obhájce.

2.4. Ustanovený obhájce

Ne vždy je v možnostech obviněného zvolit si obhájce. Aby nedošlo k porušení zákonných ustanovení týkajících se nutné obhajoby obviněného a rovněž v zájmu zaručení veškerých práv, kterými v rámci obecného pravidla na spravedlivý proces obviněný disponuje, existuje institut ustanoveného obhájce. V případech, kdy jsou dány důvody nutné obhajoby dle § 36 a 36a TŘ (viz výše), je soudem, resp. předsedou senátu, případně soudcem v přípravném řízení, určena obviněnému lhůta ke zvolení obhájce, a to v případě, že obviněný svého práva nevyužije ihned v okamžiku, kdy důvod nutné obhajoby nastal. Ustanovení obhájce je učiněno v reakci na podnět toho orgánu činného v trestním řízení, u něhož vyšel důvod nutné obhajoby najevo. Důvody nutné obhajoby přitom mohou vzniknout již v samotném počátku trestního řízení, tak i v jeho závěru po vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně. V takovém případě je nutno neprodleně zajistit obžalovanému obhájce a doručit mu rozsudek. Osmidenní lhůta k podání odvolání⁸⁰ pak běží od toho doručení, které bylo provedeno nejpozději.⁸¹ Stanovení takové lhůty však není možné v situaci, kdy obviněný orgánům činným v trestním řízení sdělil, že si obhájce zvolit nechce.⁸² Jelikož je lhůta ke zvolení obhájce tzv. lhůtou soudcovskou, může délku dané lhůty stanovit a případně i prodloužit orgán činný v trestním řízení. Délku takové lhůty přitom stanovuje s ohledem k povaze případu a jeho specifickým okolnostem. Ustanovený obhájce disponuje veškerými právy a povinnostmi, které jsou kladeny i na obhájce zvoleného.⁸³

Orgány činné v trestním řízení mají povinnost zkoumat, zda důvody nutné obhajoby v dané trestní věci trvají a v návaznosti na to rozhodnout o zrušení ustanovení obhájce. Zrušením ustanovení formou opatření pak zaniká zmocnění ustanoveného obhájce k

⁸⁰ § 248 odst. 1 TŘ.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2013, sp. zn. 8 Tdo 1127/2013.

⁸² Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 481 s.

⁸³ Tamtéž.

obhajobě obviněného. V případě, že dojde k opětovnému zahájení trestního stíhání v dané věci a je opět dán důvod nutné obhajoby, se zmocnění původně ustanoveného obhájce neobnovuje a je třeba znovu učinit veškeré úkony k tomu, aby obviněný obhájce měl.⁸⁴

Za účelem ustanovení obhájce byl vytvořen abecedně uspořádaný pořadník advokátů, kteří souhlasí s výkonem obhajoby jako ustanovení obhájci a u tohoto soudu mají v jeho obvodu, popřípadě sídle, své sídlo. Pořadníky jsou vedené od 1. 7. 2004, a to v reakci na opakované žádosti ČAK. Advokátní komora se při své argumentaci obávala jevu, kdy by byli někteří advokáti upřednostňováni při ustanovování, což by v důsledku vedlo k porušení práv obviněných na spravedlivý proces.⁸⁵

Je třeba zdůraznit, že v případě ustanovení obhájce je obviněný povinen hradit náklady obhajoby.⁸⁶ Jelikož o odměně obhájce, který byl obviněnému ustanoven, je rozhodováno v souladu s ustanovením § 151 odst. 2 a 3 TŘ, může být tato povinnost obviněnému dle § 152 odst. 1 písm. b) TŘ stanovena až po pravomocném odsuzujícím rozsudku ve spojení s pravomocným usnesením o přiznání odměny obhájci. Mezi obviněným a ustanoveným obhájcem tedy nedochází k úhradě právních služeb jako mezi obviněným a obhájcem zvoleným, ale odsouzený v dané situaci hradí příslušnému soudu jím vynaložené náklady na vykonanou obhajobu.

K zániku ustanovené obhajoby může dojít z několika zákonem předvídaných důvodů. Výše byl již uveden důvod zániku důvodů nutné obhajoby a na něj navazující zrušení ustanovení soudcem, případně předsedou senátu. Další možností může být žádost samotného obhájce nebo obviněného.⁸⁷ Takovou žádost však může obhájce či obviněný dle § 40 TŘ podat jen ze zvlášť závažných důvodů. Závažnými důvody, pro které je možno podat takovou žádost ze strany obhájce budou zpravidla důvody pro odmítnutí poskytnutí právních služeb stanovené v § 19 a 20 ZoA, nebo konflikt mezi zájmy jeho mandantů z toho důvodu, že již v daném řízení obhajuje obviněného, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy toho, kterému byl ustanoven. Vždy však bude na posouzení soudu, zda uzná, že tvrzené důvody jsou natolik závažné, že odůvodňují zrušení obhajoby, anebo rozhodne, že obavy uvedené v žádosti jsou neopodstatněné.⁸⁸ Jako důležitý důvod přitom není možné přijmout

⁸⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2012, sp. zn. 3 Tz 120/2011.

⁸⁵ Drašík, Fenyk, a kol, Trestní řád. Komentář I. cit. 22, s 328.

⁸⁶ § 152 odst. 1 písm. b) TŘ.

⁸⁷ Žádost je nutnou podmínkou pro zproštění obhajoby v těchto případech. Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 839/2009 nemůže předseda senátu rozhodnout o zproštění, ani kdyby sám takové důležité důvody shledal. Toto je zdůvodněno nepřipustným zásahem do výkonu advokacie a důvěrného vztahu mezi advokátem a jeho klientem.

⁸⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2008, sp. zn. 4 Tdo 1401/2007.

argument, že ustanovený obhájce není odborníkem na trestní právo. Vantuch jako jeden z důvodů pro podání žádosti také zmiňuje ten fakt, že věc byla postoupena jinému orgánu činnému v trestním řízení, jehož sídlo je značně vzdáleno od sídla ustanoveného obhájce.⁸⁹ Domnívám se však, že v takovéto situaci by mohlo být vhodnější obhajobu obviněného zajistit skrze zmocnění jiného advokáta, jehož sídlo je v blízkosti nově postoupeného orgánu. Závěrečnými důvody pro zproštění ustanovení jsou případy, které by byly důvodem pro vyloučení obhájce či situace, kdy ustanovený obhájce řádně nevykonává obhajobu. V těchto případech se tak jedná o autoritativní rozhodnutí soudu, které není závislé na předešlém návrhu ze strany obhájce nebo obviněného. Oběma je však umožněno se ke zproštění obhajování vyjádřit. Pokud je obhájce takto zproštěn povinnosti obhajování, je povinností soudu, aby byl ihned ustanoven obhájce jiný a není přitom poskytována obviněnému lhůta pro zvolení obhájce. Tímto však není nijak dotčeno jeho právo si v návaznosti na to zvolit obhájce jiného.⁹⁰

2.5. Právo na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu

Jednou z možností, jak obviněnému zajistit jeho právo na obhajobu je za zákonem stanovených podmínek zajištění práva na bezplatnou obhajobu, případně na obhajobu za sníženou odměnu. Aby bylo právo na obhajobu zaručeno i nemajetným obviněným, přechází břemeno nákladů obhajoby v takovém případě na stát. Základ pro toto poskytuje již výše zmíněný čl. 40 odst. 3 LZPS a zákonný rámec je stanoven trestním řádem. Cílem je zaručit právní pomoc i nemajetným obviněným, aby tak finanční situace nebyla rozhodujícím předpokladem pro lepší či horší postavení v trestním řízení.

Právu na přiznání bezplatné obhajoby zároveň odpovídá právo ustanoveného obhájce na přiznání takové odměny ze strany státních orgánů. Bez ochrany práva obhájce na spravedlivou odměnu by fakticky nemohlo být právo na obhajobu zajištěno a ochranou finančních zájmů obhájce tak rovněž dochází i k ochraně práv obviněného, kterého zastupuje.⁹¹ V praxi může docházet k situacím, kdy si obviněný zvolí obhájce a až v průběhu řízení nastanou takové okolnosti, které opodstatňují nárok na bezplatnou obhajobu. Pokud následně obviněný podá žádost o její přiznání, náleží zvolenému obhájci náhrada výdajů až od okamžiku podání žádosti o přiznání bezplatné obhajoby, případně i

⁸⁹ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 89 s.

⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 1994, sp. zn. Tzn 1/94.

⁹¹ Husseini, a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. cit. 56, 1259 s.

za úkony předcházející, pokud byly tyto úkony činěny v zájmu zachování práva na obhajobu obviněného.⁹²

Trestní řád přitom formuluje dva typy rozhodnutí o přiznání práva na bezplatnou obhajobu. Prvním typem je přiznání na návrh obviněného. Návrh může kromě obviněného podat i jeho obhájce, či osoba uvedená v § 37 odst. 1 TRŘ. Pokud obviněný v návaznosti na podaný návrh osvědčí, že je jeho nárok důvodný, předseda senátu případně soudce obligatorně rozhoduje o přiznání daného nároku. V situaci, kdy obviněný o přiznání bezplatné obhajoby nepožádá, je zde prostor pro fakultativní rozhodnutí soudu o jejím přiznání, a to pokud to vyplývá ze shromážděných důkazů a je to třeba k ochraně práv obviněného.⁹³

Předseda senátu nebo v přípravném řízení soudce není při rozhodování o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu vázán návrhem obviněného, ale pouze zjištěným skutkovým stavem. Soud tedy může při posuzování žádosti o nároku na bezplatnou obhajobu dospět k závěru, že jsou zde důvody jen pro přiznání nároku na obhajobu za sníženou odměnu a naopak.⁹⁴

Při posuzování kritérií pro přiznání nároku na bezplatnou obhajobu se však soudy nemohou odchylovat od podmínek, které jsou stanoveny zákonem či judikaturou. Soudy jsou tedy povinny při rozhodování o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu vycházet ze stavu, který platí v době rozhodování, a nikoliv stanovovat hypotetické scénáře, za kterých by si obviněný mohl hradit náklady na obhajobu sám. Pokud by takto činily, jednalo by se o ústavně nekonformní postup, neboť by tak fakticky omezovaly ústavně zaručené právo na bezplatnou pomoc obhájce. Tento závěr podpořil Ústavní soud rozsáhlou judikaturou.⁹⁵ Jelikož jediným kritériem pro rozhodnutí o přiznání tohoto práva je schopnost obviněného hradit náklady obhajoby, nemohou být předmětem zkoumání ani jiné okolnosti (například dobré mravy), neboť v takovém případě postrádají relevanci.⁹⁶

Samotné usnesení o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu však nutně neznamená automatické ustanovení obhájce soudem. Obviněnému je v tomto nadále ponechána volba zvolit si obhájce. Až v případě, že si obviněný obhájce nezvolí a hrozí mu újma na jeho právech či o to obviněný požádá, přistoupí soud k ustanovení obhájce. Po přiznání nároku

⁹² Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. IV. ÚS 2295/16.

⁹³ § 33 odst. 2 TRŘ.

⁹⁴ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 413 s.

⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. II. ÚS 1411/20, nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2590/19, nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2019, sp. zn. I. ÚS 3966/17.

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

na bezplatnou obhajobu soud zpravidla vyzve obviněného, aby sdělil, zda si obhájce zvolí sám či zda žádá o jeho ustanovení soudem.

Stejně jako není přiznání bezplatné obhajoby automatickým předpokladem pro ustanovení obhájce, není bezplatná obhajoba nijak navázána na nutnou obhajobu. Oba instituty mohou být využity najednou jedním obviněným, kdy typicky dojde k ustanovení obhájce z důvodu nutné obhajoby a následně po přezkoumání majetkových a výdělkových poměrů obviněného i k přiznání bezplatné obhajoby. V případě, že pominou důvody nutné obhajoby a obhájce byl obviněnému ustanoven, nemůže soud bez dalšího přistoupit ke zrušení ustanovení obhájce bez toho, aby rovněž zkoumal, zda nadále trvají důvody pro bezplatnou obhajobu. Pokud by soud zrušil takové ustanovení navzdory existenci důvodů pro nutnou obhajobu, jednalo by se o vadu řízení, neboť by obviněný neměl obhájce, ačkoliv by jej mít měl.⁹⁷

V případě, že po přiznání nároku na bezplatnou obhajobu pominou na straně obviněného důvody pro její poskytnutí, vydá soud usnesení, v němž rozhodne, že výše zmíněné důvody pominuly, nárok na bezplatnou obhajobu tedy zaniknul a pokud byl na žádost obviněného obhájce ustanoven, tak zároveň rozhodne o zrušení daného ustanovení. Takto postupuje soud rovněž v případě, kdy je zpětně zjištěno, že důvody pro přiznání bezplatné obhajoby u obviněného od počátku nebyly.⁹⁸

2.6. Zmocněnec obviněné právnické osoby

Závěrečnou část druhé kapitoly budu věnovat institutu zmocněnce právnické osoby, který ji v průběhu trestního řízení zastupuje. Obviněná právnická osoba stejně jako obviněná osoba fyzická disponuje právem na obhajobu a zákon ZTOPO toto právo zaručuje v § 35 v rozsahu v jakém jej formuluje trestní řád pro fyzické osoby, a to s jedinou výjimkou, že na právnické osoby se nevztahují pravidla o nutné obhajobě. Obhájce však není osobou, která za právnickou osobu vystupuje. Dle § 34 odst. 1 ZTOPO za právnickou osobu činí v řízení úkony ten, kdo je k tomu oprávněn v řízení před soudem podle občanského soudního řádu.⁹⁹ Ačkoliv je výčet osob, které jsou k tomuto oprávněny, poměrně široký a poskytuje právnické osobě možnost volby, v následujících ustanoveních zmíněného zákona dochází k jeho značnému omezení. S ohledem na důvody, které budou uvedeny níže, tak tyto osoby často nebudou způsobilé zastupovat obviněnou právnickou

⁹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1041/2009.

⁹⁸ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 415 s.

⁹⁹ § 21 občanského soudního řádu.

osobu a bude tak ze strany právnické osoby, resp. právě osob takto vyloučených, přistoupeno ke zvolení zmocněnce dle § 34 odst. 2 ZTOPO.

S ohledem na povahu trestné činnosti, pro kterou jsou právnické osoby nejčastěji trestě stíhány, a dále s ohledem na právní konstrukci trestní odpovědnosti právnických osob a jednání, které je jim přičítáno, nastávají často v praxi situace, kdy jsou spolu s právnickou osobou obviněny i fyzické osoby, které by za jiných okolností za danou společnost v řízení jednaly, a to ať už se jedná o člena statutárního orgánu, vedoucího odštěpného závodu, pověřeného zaměstnance nebo prokuristu. Pokud pak nedojde přímo k obvinění, vystupují dané osoby často například v pozici svědků. Ustanovení § 34 odst. 4 ZTOPO pak stanovuje, že za právnickou osobu nemůže v řízení činit úkony osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže věci. Tyto osoby jsou tak následně vyloučeny z jednání za právnickou osobu. V takových situacích je tedy nutné, aby si právnická osoba pro účely trestního řízení zvolila právě zmocněnce, který za ní bude v řízení jednat. Pokud by tak neučinila, byl by jí jmenován opatrovník. Opatrovník je přitom právnické osobě jmenován autoritativně ze strany soudu a je zpravidla osobou, která není obeznámena s předchozí činností nebo organizací právnické osoby. Je proto z hlediska obviněné právnické osoby jistě vhodnější, aby si pro tyto účely zvolila zmocněnce dle svého nejlepšího uvážení.

V souvislosti se zvolením zmocněnce zákon klade jen malý počet omezení. Kromě překážky neslučitelného procesního postavení, je dovozován pouze požadavek, aby nebyla svéprávnost zmocněnce omezena.¹⁰⁰ S ohledem na podstatu institutu zmocněnce lze dále dovodit, že by stejně jako u opatrovníka právnické osoby dle § 34 odst. 5 ZTOPO nemělo jít o osobu, která má zájem na výsledku řízení, který odůvodňuje obavu, že nebude řádně hájit zájmy právnické osoby.

Ačkoliv se dle zákona nejedná o obhájce, nic nebrání tomu, aby pozici zmocněnce vykonával advokát. Ze strany osob oprávněných jednat za právnickou osobu bude často docházet k tomu, že za zmocněnce zvolí právě advokáta, a to s ohledem na jeho profesní znalosti, a tedy schopnost vykonávat funkci zmocněnce s patřičnou efektivitou. Ačkoliv tedy může být zmocněnec advokátem a často tomu tak bývá, mezi zmocněncem a obhájcem panují zásadní rozdíly. Na rozdíl od obhájce, kterých si obviněný může zvolit k obhajobě libovolný počet, zákon striktně stanovuje, že v řízení může mít právnická osoba současně pouze jednoho zmocněnce. Slovo současně má pak podtrhnout, že střídání osob není

¹⁰⁰ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, 738 s.

vyloučeno. Nelze však připustit střídání těchto osob v průběhu jednoho úkonu.¹⁰¹ Pouze po zániku zmocnění původního zmocněnce by tedy mohl do řízení vstoupit zmocněnec nový. Dalším rozdílem je i rozsah práv a povinností, kterými zmocněnec nebo obhájce v řízení disponují. Jelikož má zmocněnec činit úkony v zastoupení obviněné právnické osoby, přísluší mu tak dle § 41 odst. 6 ZTOPO práva a povinnosti samotného obviněného tak, jak bylo popsáno v první kapitole. Zatímco práva a povinnosti obhájce právnické osoby se nadále řídí dle § 41 TŘ (viz níže). Práva a povinnosti zmocněnce a obhájce je tedy třeba rozlišovat, neboť jsou odlišného charakteru a nepřekrývají se. Zatímco zmocněnec má například právo uvádět okolnosti na obhajobu právnické osoby nebo podávat opravné prostředky, činnost obhájce bude často vázána na souhlas právnické osoby jakožto obviněné, případně se bude jednat o úkony, které je oprávněn činit pouze obhájce. Právům a povinnostem obhájce bude věnována následující kapitola.

Zmocněnce si volí obviněná právnická osoba, a to prostřednictvím plné moci. S ohledem na výše zmíněné omezení týkající se jednání za právnickou osobu vyloučenými osobami, vyvstala v minulosti otázka, zda je volba zmocněnce úkonem v trestním řízení a zda je tedy možné, aby zmocněnce zvolila takto vyloučená osoba. K této problematice se následně vyjádřil Ústavní soud, který uzavřel, že vyloučení z jednání za obviněnou právnickou osobu se nevztahuje na volbu zmocněnce k vykonávání úkonů za právnickou osobu v trestním řízení. To platí tehdy, pokud zde není konkrétní riziko, že tak daná osoba činí proto, aby právnickou osobu poškodila či se na její úkor v trestním řízení zvýhodnila.¹⁰² Kdyby byl zástupce právnické osoby vyloučen i z možnosti zvolit zmocněnce, bylo by tak nepřiměřeně zasahováno do jejího práva na obhajobu, neboť by byla obviněná právnická osoba fakticky připravena o svobodu volby svého obhájce. Je následně na zmocněnci, zda zvolí obviněné právnické osobě i obhájce. Kromě zmocněnce však může obhájce právnické osobě zvolit i osoba vyloučená z toho důvodu, že v dané věci vystupuje jako svědek. Tento závěr byl rovněž formulován Ústavním soudem, který konstatoval, že odepření možnosti zvolit obhájce osobě oprávněné za ní činit úkony, která je v dané věci svědkem, by byl porušením ústavně zaručeného práva na obhajobu.¹⁰³

Pokud v řízení není osoba, která by byla oprávněna za právnickou osobu jednat dle § 34 odst. 1 ZTOPO a zároveň ani nebyl právnickou osobou zvolen v přiměřené době zmocněnec, přistoupí předseda senátu, případně v přípravném řízení soudce, ke jmenování

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19.

¹⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 11. 2018, sp. zn. I. ÚS 2436/18.

opatrovníka. Jelikož proti takovému usnesení není možné podat opravný prostředek, je vyžadováno, aby ke jmenování opatrovníkem byl předem udělen souhlas takové osoby.

3. Osoba obhájce

V předchozích kapitolách byla popisována práva obviněného a následně základní principy a vztahy, které mezi obviněným a obhájcem v trestním řízení panují. V této kapitole se budu blíže věnovat samotné osobě obhájce, jeho právům a povinnostem, kterých je v trestním řízení nositelem, jakož i tématům, která se dotýkají plurality obhájců nebo obviněných.

Je potřeba zdůraznit, že trestní proces je značně komplikovaný a kvalifikovaná právní pomoc je proto nezbytná, aby se obviněný mohl efektivně domoci svých práv. Obhájce na rozdíl od většiny obviněných je osobou znalou práva, jakož i znalou způsobu obhajoby a zaručuje tedy, že práva obviněného nebudou v trestním řízení jakkoliv zkrácena. Výkon obhajoby je tedy důležitou celospolečenskou funkcí, která není vykonávána jen ve prospěch obviněného, ale celé společnosti.¹⁰⁴

3.1. Práva a povinnosti obhájce

Obhájce je v trestním řízení samostatným subjektem,¹⁰⁵ který v něm vystupuje jménem obviněného a jedná s jeho souhlasem. Obhájcem se rozumí osoba zmocněná obviněným či obžalovaným k tomu, aby jej zastupovala v trestním řízení a v rámci řízení mu poskytovala odborné právní služby. Obhájce je dle ustanovení § 41 odst. 1 TŘ povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci. Podobnou definici obecných práv a povinností obhájce poskytuje nejen trestní řád, ale také i zákon o advokacii.¹⁰⁶ Zatímco tato ustanovení upravují obecné povinnosti obhájce, odstavec druhý § 41 TŘ poskytuje výčet základních práv, kterými obhájce disponuje a jejichž aplikací naplňuje výše uvedené povinnosti. Všeobecně je možné konstatovat, že obhájce má povinnost chránit práva a zájmy obviněného. K tomuto je mu trestním řádem přiznána celá řada oprávnění a možností, kterými může významně ovlivnit průběh trestního řízení, jakož

¹⁰⁴ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, 262-263 s.

¹⁰⁵ Není myšleno ve smyslu, v jakém jej definuje právní teorie, tj. osoba, která vykonává vlastním jménem vliv na trestní řízení, a které k uskutečnění tohoto vlivu propůjčuje zákon určitá procesní práva a povinnosti nebo určité procesní způsobilosti.

¹⁰⁶ Jedná se zejména o § 3, 16 a 17 ZoA.

i jeho výsledek. Tato oprávnění přitom mohou být v některých případech širší než oprávnění samotného obviněného.¹⁰⁷

V první řadě je jako právo obhájce uváděno právo činit za obviněného návrhy, podávat za něj žádosti nebo opravné prostředky. Tento výčet tak do určité míry kopíruje práva obviněného uvedené v § 33 odst. 1 TŘ. S ohledem na odbornou erudici a zkušenosti z právní praxe je obhájce povolanejší k takovýmto úkonům než samotný obviněný. Mezi návrhy, které bude obhájce za obviněného, resp. obžalovaného, podávat, se s ohledem na stádium daného trestního řízení budou zejména řadit návrhy na postoupení věci, na zastavení trestního stíhání, na podmíněné zastavení trestního stíhání, na schválení narovnání nebo například na zproštění obžaloby. Rovněž takto může obhajoba navrhopvat důkazy k provedení nebo návrhy na způsob rozhodnutí ve věci, kdy toto bude obhájce činit primárně prostřednictvím závěrečné řeči ve smyslu § 216 TŘ nebo závěrečného návrhu ve smyslu § 235 odst. 3 TŘ. Rovněž okruh žádostí, které je obhájce jménem obviněného oprávněn podat, je velmi široký. Zejména se však bude jednat o žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce dle § 157a TŘ, případně o žádost o navrácení lhůty nebo žádost o propuštění z vazby na svobodu. V případě opravných prostředků se rozumí podávání jak řádných, tj. stížnost, odpor a odvolání, tak i mimořádných, tj. dovolání.

Jako další je formulováno právo obhájce nahlížet do spisů a činit si z nich poznámky, výpisky a pořizovat z nich kopie. Toto právo však může být v přípravném řízení ze strany policejního orgánu či státního zástupce omezeno nebo odepřeno. P. Vantuch uvádí, že v advokátní praxi zpravidla orgány činné v trestním řízení těmto žádostem vyhovují, avšak pokud tak neučiní, je to zpravidla s odkazem na § 65 odst. 2 TŘ, a to bez náležitého odůvodnění důvodu, který by takovéto rozhodnutí opodstatňoval.¹⁰⁸ Tato problematika vedla k vytvoření rozsáhlé judikatury Ústavního soudu. Odůvodnění je tak potřeba, a to s ohledem na skutečnost, že jelikož je právo obviněného, resp. obhájce, nahlížet do spisů součástí obecného práva na obhajobu v trestním řízení dle čl. 40 odst. 3 LZPS, tak jakýkoliv zásah do základního práva garantovaného ústavním pořádkem je třeba náležitě odůvodnit.¹⁰⁹ Jako odůvodnění pak nemůže posloužit obecný odkaz na hrozbu maření výsledků vyšetřování. V této souvislosti je nutné poukázat, že není možné na

¹⁰⁷ Jako příklad je možné uvést účast obhájce na vyšetřovacích úkonech dle § 165 TŘ. Zatímco obhájce má právo se jich účastnit, účast obviněného policejní orgán pouze připouští a nelze ji tedy nárokovat.

¹⁰⁸ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 52 s.

¹⁰⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 1. 2001, sp. zn. IV. ÚS 472/2000.

základě obecného zdůvodnění maření výsledků vyšetřování vyjmout ze spisu například záznamy o odposlechu telefonu nebo úřední záznam o podání vysvětlení a znemožnit tak obhájci, aby se s danými dokumenty seznámil. Takovýto postup by totiž rovněž byl v rozporu s obecným právem na obhajobu, neboť by fakticky znemožňoval přípravu obhajoby a argumentů na její podporu. Této problematice se rovněž věnoval Ústavní soud, když uzavřel, že není blíže specifikováno, do jakých spisů má obviněný případně obhájce právo nahlížet a je tak třeba zajistit, aby obviněnému a jeho obhájci byly poskytnuty informace potřebné v daném stadiu trestního řízení k přípravě obhajoby, a tedy veškeré materiály, které se stanou součástí spisu.¹¹⁰ Důsledky neodůvodněného odepření nahlédnutí do spisu pak Ústavní soud shrnul v nálezu sp. zn. II. ÚS 336/06, kde konstatoval, že pokud je rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení založeno právě na skutečnostech, se kterými nebyl obviněný s ohledem na § 65 odst. 2 TŘ seznámen, tak došlo k porušení práv obsažených v čl. 37 odst. 3 a čl. 40 odst. 3 LZPS a jedná se toliko o projev kabinetní justice v právním státě nepřipustný. K tomuto právu je třeba závěrem poukázat, že orgány činnými v trestním řízení musí být umožněno, aby měl obviněný, resp. jeho obhájce, adekvátní čas na prostudování trestního spisu. Tento čas musí být přiměřený povaze věci a objemu daného spisu. Pokud by tak byla obviněnému, resp. jeho obhájci, poskytnuta pouze omezená doba na prostudování obsáhlého spisu (např. pouze v řádu dní na spis čítající tisíce stran), jednalo by se o postup, který je v rozporu s čl. 6 odst. 3 písm. b) ESLP.¹¹¹

3.2. Obhájce ve smyslu zákona o advokacii

Dle § 35 odst. 1 TŘ může být obhájcem v trestním řízení jen advokát. Tento požadavek je dán snahou zajistit obviněnému co nejkvalitnější a nejodbornější právní služby k tomu, aby byla obhajoba v trestním řízení co nejefektivnější. Rovněž § 1 odst. 2 ZoA stanovuje, že poskytováním právních služeb se mimo jiné rozumí i obhajoba v trestních věcech.

Obecné podmínky pro výkon advokacie stanovuje zákon o advokacii. Základním pravidlem formulovaným v § 4 ZoA je, že advokátem je ten, kdo je zapsán v seznamu advokátů vedeném Českou advokátní komorou, kdy na toto navazují kumulativně stanovené podmínky v § 5 ZoA. Dané podmínky zahrnují požadavek na plnou svéprávnost, vysokoškolské vzdělání v oboru právo, vykonání praxe advokátního koncipienta po dobu alespoň tří let, bezúhonnost, absenci kárného opatření o vyškrtnutí ze seznamu advokátů,

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 7. 2005, sp. zn. I. ÚS 54/05.

¹¹¹ Rozsudek ESLP ve věci Öcalan v. Turecko ze dne 12. 5. 2005, stížnost č. 46221/99.

absenci pracovního nebo služebního poměru s výjimkami uvedenými v zákoně, složení advokátní zkoušky, uhrazení poplatku a složení slibu do rukou předsedy advokátní komory.

Jelikož ustanovení § 2a ZoA formuluje právo na svobodnou volbu advokáta, vztahuje se dané pravidlo i na svobodnou volbu obhájce pro účely trestního řízení. Při výkonu obhajoby je přitom obhájce zcela nezávislý a jako takový je vázán jen pokyny svého klienta, tj. obviněného. Při poskytování právních služeb, a tedy i při výkonu obhajoby v trestním řízení jsou však na obhájce kladena další pravidla zajišťující řádné poskytování právních služeb. Těmito pravidly je zejména povinnost jednat čestně a svědomitě, postupovat tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu. Za tímto účelem je advokát povinen dodržovat pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže, která jsou stanovena stavovskými předpisy.¹¹² V rámci výkonu obhajoby je dále nutné zdůraznit, že advokát vždy musí postupovat v souladu s právními a stavovskými předpisy. Důsledkem porušení tohoto pravidla může být odpovědnost za kárné provinění, resp. odpovědnost trestní. Požadavek obviněného, aby advokát postupoval v rozporu s výše specifikovanými pravidly, může být důvodem pro postup v souladu s § 20 odst. 2 ZoA, neboť takovéto pokyny mohou nepochybně vést ke ztrátě důvěry v daném smluvním vztahu. Ustanovení § 20 odst. 2 ZoA v této souvislosti hovoří o volbě advokáta, zda v nastalé situaci smlouvu o poskytování právních služeb vypovědět či nikoliv. Z komentářové literatury¹¹³ však vyplývá, že závažnost takovéto situace spíše zakládá alespoň morální povinnost advokáta danou smlouvu vypovědět, a to s ohledem na svědomitost, čestnost a zodpovědnost, která je na příslušníky advokátního stavu kladena zejména etickým kodexem.¹¹⁴

Je tedy možné konstatovat, že při poskytování právních služeb je advokát povinen dbát nejen podmínek stanovených zákonem, ale rovněž etických pravidel svého svobodného povolání. Za dodržování těchto pravidel však advokát nezodpovídá soudu, ale obviněnému, jakožto svému klientovi, případně České advokátní komoře, jakožto orgánu, kterému je kárně odpovědný.¹¹⁵

¹¹² § 16 a 17 ZoA.

¹¹³ Svejkovský, J., Vychoopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 134 s.

¹¹⁴ Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), ve znění pozdějších usnesení sněmu.

¹¹⁵ § 32 a násl. ZoA.

3.3. Mlčenlivost obhájce

Jak již bylo uvedeno výše, jedním ze základních práv, kterým obviněný v rámci trestního řízení disponuje, je právo zvolit si obhájce a radit se s ním. Pro to, aby takového práva mohl obviněný využít v plné míře, musí mezi ním a zvoleným či ustanoveným obhájcem panovat vysoká míra důvěry. Tato důvěra je zajišťována povinností mlčenlivosti, která je obhájci stanovena. S ohledem na ústavně zaručené právo na právní pomoc je třeba, aby byl zároveň i vytvořen rámec jeho uplatnění a následného výkonu. V případě trestního řízení je toto právo vykonáváno v opozici vůči státním orgánům, které obviněného stíhají, a je tak třeba, aby v rámci objektivit řízení byla zaručena maximální možná součinnost obhájce s obviněným, které je možné docílit pouze skrze důvěrný vztah.¹¹⁶ Bez patřičné důvěry by obviněný nemohl bez obav svému obhájci sdělit veškeré mu známé informace a tímto by tak mohla trpět následná obhajoba v trestním řízení. Je tak možné konstatovat, že mlčenlivost je jedním ze základních atributů výkonu advokacie, bez které ji nelze fakticky vykonávat. Kdyby totiž klient (v tomto případě obviněný) nebyl přesvědčen, že veškeré skutečnosti, které advokátovi sdělí, nezůstanou důvěrné, pravděpodobně by je neuvedl. Bez úplné a komplexní znalosti věci však není v možnostech advokáta poskytnout adekvátní právní služby. Z tohoto důvodu by tak měl advokát již při převzetí obhajoby obviněného informovat o povinnosti mlčenlivosti a seznámit ho tak s podstatou tohoto institutu a přísné důvěry, která panuje mezi obviněným a jeho obhájcem.

Za jednu z nejzásadnějších a zároveň nejcitlivějších skutečností, kterou může obviněný svému obhájci sdělit je, zda trestný čin, pro který je stíhán, skutečně spáchal či nikoliv. Tato informace je zcela zásadní pro přípravu strategie obhajoby a v návaznosti na její sdělení pak bude obhájce postupovat a rovněž bude brát zřetel na všechny eventuality, které mohou být v průběhu trestního řízení zjištěny. Ačkoliv samozřejmě nelze vyloučit, že i navzdory povinnosti mlčenlivosti bude z určitých důvodů obviněný obhájci tvrdit, že trestný čin nespáchal, ačkoliv opak bude pravdou. V takovém případě bude výkon obhajoby pro obhájce jistě komplikovanější.

Advokáta k dodržování povinnosti mlčenlivosti nezavazuje pouze zákon o advokacii, ale rovněž i slib, který skládá do rukou předsedy ČAK dle § 5 odst. 1 písm. j) ZoA. S ohledem na shora uvedené je zřejmé, že povinnost mlčenlivosti není výsadou a privilegiem advokátů, která má chránit výkon jejich povolání, ale je to institut, který byl

¹¹⁶ Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 139 s.

koncipován pro zajištění maximální ochrany práv jejich klienta. Jedná se proto o institut, jehož důležitost je například reflektována ČAK, která uzavřela, že porušení povinnosti mlčenlivosti je jedním z nejzávažnějších porušení, kterých se advokát ve své praxi může dopustit.¹¹⁷

Základ pro mlčenlivost poskytuje obecně zákon o advokacii, a to v § 21, kde jsou formulována základní pravidla pro její rozsah nebo možnosti jejího zproštění (ústavní základ by bylo možné spatřovat v čl. 10 odst. 3 LZPS, který formuluje ochranu před shromažďováním a zneužíváním osobních informací). Mlčenlivost by neměla být chápána pouze jako povinnost důvěrně získané informace nevyzradit, ale vztahuje se i na povinnost tyto informace nevyužít v neprospěch klienta či naopak ve prospěch kohokoliv jiného.¹¹⁸ Okruh věcí, na které se váže mlčenlivost advokáta, přitom není vázán pouze na informace, které se advokát dozví od svého klienta, ale na veškeré skutečnosti, které se advokát dozví v souvislosti s poskytováním právních služeb. Kromě klienta tak může být původcem takových informací například svědek, znalec, osoba podávající vysvětlení, soudy a jiné státní orgány, ale rovněž to mohou být i informace obsažené prostřednictvím listin, elektronických nosičů nebo jiné důkazní prostředky a v neposlední řadě skutečnosti získané činností samotného advokáta.¹¹⁹ Zároveň je nutné zdůraznit, že skutečnosti, které se advokát dozvěděl při poskytování právních služeb, nejsou pouze právně relevantní informace k dané věci, ale i ostatní informace, jako například osobní údaje a podobně.

Problematika mlčenlivosti je obsažena v řadě ustanovení trestního řádu. Stanovisko Unie obhájců tato ustanovení dělí do tří kategorií podle toho, jakou formu ochrany a dodržování mlčenlivosti stanovují.¹²⁰ První kategorií jsou ustanovení, která chrání přímo důvěrnost komunikace mezi obhájcem a obviněným, druhou kategorií jsou ta ustanovení, která chrání důvěrnost jejich právních porad, a třetí jsou ta ustanovení, která se vztahují k výše zmíněné obecné povinnosti advokáta zachovávat mlčenlivost dle ZoA.

Jelikož byla povinnost mlčenlivosti formulována ze strany zákonodárce a podléhá tak státní ochraně, nemůže být do její podstaty, resp. do důvěrného vztahu, který mezi obviněným a jeho obhájcem panuje, zasahováno ze strany orgánů činných v trestním řízení.

¹¹⁷ Sbírka kárných rozhodnutí České advokátní komory 1998 – 1999, Česká advokátní komora Praha 2001, 11 s.

¹¹⁸ Svejkovský, J., Macková, A., Vychopeň, M. a kol. Advokátní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

¹¹⁹ Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 141 s.

¹²⁰ Stanovisko Unie obhájců ČR č. 1/2019 k nedostatkům právní úpravy ochrany důvěrného vztahu mezi advokátem a jeho klientem v trestním řízení ze dne 13. 3. 2019.

Provádění odposlechu mezi obviněným a obhájcem je dle § 88 odst. 1 TŘ tedy nepřipustné a zjistí-li toto policejní orgán, je povinen takový záznam zničit a informace díky němu získané nemůže dále použít. Obdobný režim platí i pro sledování osob dle § 158d TŘ, neboť pokud při takovém sledování policejní orgán zjistí, že obviněný komunikuje se svým obhájcem, musí opět záznam jejich komunikace zničit a poznatky z něj získané nesmí použít. Jak již bylo zmíněno výše, má obviněný právo na poradu s obhájcem, která musí být bez přítomnosti třetích osob. Toto se vztahuje k obviněným, kteří byli omezeni na svobodě a je tak třeba jim umožnit důvěrnou poradu s obhájcem. Na základě § 69 odst. 4 TŘ tak má zatčená osoba právo na poradu s obhájcem bez přítomnosti třetích osob, stejně jako osoba zadržená dle § 76b TŘ nebo obviněný, který je ve výkonu trestu nebo ve vazbě.

Obecná pravidla mlčenlivosti jsou pak reflektována zejména v situacích, kdy advokát vypovídá jako svědek nebo podává vysvětlení. Trestní řád v těchto případech uvádí, že svědek nesmí být vyslýchán a vysvětlení nesmí být požadováno, pokud by tím byla porušena státem uložená povinnost mlčenlivosti. Pokud je tedy advokát k těmto úkonům policejním orgánem předvolán, musí se dostavit a na základě povinnosti mlčenlivosti ve vztahu k dotazovaným skutečnostem odmítnout vypovídat nebo podat vysvětlení.

Advokát může být mlčenlivosti zproštěn, a to pouze klientem, kterého se dané skutečnosti týkají. Po smrti či zániku (v případě právnické osoby) daného klienta může advokáta zprostit mlčenlivosti jeho právní nástupce. Toto zproštění může být buďto v písemné formě nebo v případě řízení před soudem učiněno ústně do protokolu.¹²¹ Zproštění mlčenlivosti však není možno učinit pod nátlakem nebo v tísní a pokud by tak daná osoba učinila, nelze v takovém jednání spatřovat účinky zproštění. Pokud by v trestním řízení měl obhájce pochybnosti o tom, že zproštění bylo učiněno pod nátlakem, musí mlčenlivost nadále zachovávat. V takovém případě je na místě, aby obhájce s obviněným projednal okolnosti, za jakých zproštění učinil. V případě, že poté panuje podezření, že byl na obviněného jakkoliv činěn nátlak, měl by obhájce podat žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu a státního zástupce dle § 157a TŘ.¹²²

V souvislosti s problematikou mlčenlivosti je třeba zmínit, že v rozsahu, v jakém je povinnost obhájce k mlčenlivosti, je obhájce i vyňat z oznamovací povinnosti dle § 368

¹²¹ § 21 odst. 2 ZoA

¹²² Vantuch, P., Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost. Bulletin advokacie 4/2013, 13 s.

TZ.¹²³ Zároveň však není nijak dotčena povinnost obhájce překazit spáchání trestného činu dle § 21 odst. 7 ZoA.

Z hlediska obhajoby je tedy povinnost mlčenlivosti a skrze ni zajištěná důvěra mezi obhájcem a obviněným zcela esenciální pro zajištění řádného výkonu obhajoby. Bez patřičné důvěry totiž nemůže dojít k maximální míře spolupráce mezi obviněným a obhájcem, a tedy ani k účinné obhajobě v trestním řízení. S ohledem na shora uvedené tedy musí obhájce ve vztahu k mlčenlivost vždy přistupovat zdrženlivě, aby nedošlo k jejímu porušení, a tedy i narušení jednoho z atributů práva na obhajobu.

3.4. Vyloučení obhájce

Do práva obviněného zvolit si obhájce je možno zasáhnout z důvodů, které jsou obsaženy v § 37a TŘ resp. § 35 odst. 2 a 3 TŘ. Jelikož se jedná o zásah do natolik zásadního práva obviněného, je povinnost přistoupit k vyloučení zvoleného obhájce umožněna jen z taxativně vymezených důvodů uvedených ve zmíněných ustanoveních. O vyloučení zvoleného obhájce přitom i bez návrhu rozhoduje předseda soudu, eventuelně v přípravném řízení soudce.

Jak bylo zmíněno výše, aby mohlo být zasaženo do výlučného práva obviněného zvolit si obhájce, musí být ze strany soudu spatřovány zcela zásadní důvody. Prvním z těchto důvodů je situace, kdy by byl obhájcem advokát, proti kterému je nebo bylo vedeno trestní stíhání, a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby. K případům, kdy by daný advokát vystupoval v postavení svědka nebo zúčastněné osoby, by zpravidla docházelo při zastavení trestního stíhání advokáta, postoupení věci jinému orgánu nebo při vyloučení ze společného řízení.

Dalším z důvodů je situace, kdy by byl obhájcem advokát, který by v řízení vystupoval jako svědek, tlumočník nebo znalec. Neslučitelnost těchto postavení se přitom nevztahuje pouze na hlavní líčení, ale na průběh celého trestního řízení. Jelikož je vyloučení obhájce významným zásahem do práv obviněného, musí v tomto soud postupovat s vysokou mírou opatrnosti a zdrženlivosti. K vyloučení tedy nepostačuje, aby orgány činné v trestním řízení měly v úmyslu daného advokáta v řízení vyslechnout jako svědka ani samotné předvolání, ale je nutné, aby došlo k výslechu advokáta jako svědka.¹²⁴

¹²³ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

¹²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. II. ÚS 2445/07.

Následným důvodem pro vyloučení zvoleného obhájce je, pokud se obhájce opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn. Aby se jednalo o opakované nedostavení, postačí, aby se obhájce, případně jeho zástupce, za stanovených okolností nedostavil alespoň dvakrát.¹²⁵

Poslední z důvodů k vyloučení zvoleného obhájce nastává, pokud obhájce vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Uvedený zákaz reflektuje důvody pro odmítnutí poskytnutí právních služeb dle § 19 odst. 1 písm. a), b) a c) ZoA. Trestní řád dále stanovuje, že obhájce, který byl takto vyloučen, nesmí nadále obhajovat žádného z obviněných, které dosud zastupoval. Toto opatření je činěno z důvodu, aby informace získané od jednoho nebo více obviněných nemohly být využity k nedůvodnému zvýhodnění nebo naopak znevýhodnění dalších spoluobviněných.¹²⁶ Stejně jako ve výše zmíněném vyloučení advokáta jakožto svědka v daném řízení, musí i v tomto případě postupovat soud obdobně a být při rozhodování o vyloučení zdrženlivý, a to s ohledem na výsostné právo obviněného rozhodovat o své obhajobě. V případě, že je více účastníků řízení zastupováno jedním advokátem, nemůže soud automaticky rozhodovat o jeho vyloučení, ale musí pečlivě hodnotit specifické okolnosti daného případu, a až na základě zjištění zjevného rozporu mezi jejich zájmy rozhodnout o vyloučení. Samotná možnost existence střetu zájmů totiž nezakládá paušální nemožnost zastupování, neboť jej zakládají až okolnosti jejich vztahů a průběh dosavadního řízení.¹²⁷

Rozhodnutí o vyloučení obhájce je činěno formou usnesení, proti kterému je možné podat stížnost, jež má odkladný účinek. Před rozhodnutím o vyloučení advokáta, jakožto zvoleného obhájce soud umožní obviněnému a dotyčnému obhájci, aby se k věci vyjádřili. K těmto vyjádření by pak soud měl přihlídnout při samotném rozhodování. V zájmu ochrany práv obviněného je pak následně obviněnému poskytnuta přiměřená lhůta k tomu, aby si zvolil obhájce nového.

V případě, že výše uvedené důvody pro vyloučení zvoleného obhájce nastanou u obhájce ustanoveného, nebo pokud ustanovený obhájce delší dobu¹²⁸ obhajobu

¹²⁵ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 2. 2002, sp. zn. 2 To 30/02.

¹²⁶ Vantuch, P. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. Bulletin advokacie 11-12/2002, 29 s.

¹²⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 863/16.

¹²⁸ Komentář Drašík A., Fenyk, J., a kol, Trestní řád. Komentář I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 332–333 k tomuto uvádí, že advokát nevykonává delší dobu obhajobu zejména v případech, kdy mu ve výkonu obhajoby brání zákonná překážka dle § 7b, 8, 8b a 9 ZoA nebo jakákoli jiná překážka ve vykonávání advokacie, ale přitom nepožádá o zproštění povinnosti obhajování a takový návrh nepodá ani obviněný.

nevykonává, postupuje soud v souladu s ustanovením § 40a TŘ a i bez návrhu rozhodne o zproštění ustanoveného obhájce povinnosti obhajování. Ustanovení § 40a TŘ de facto kopíruje postup uvedený u vyloučení zvoleného obhájce, tedy vyloučení obhájce z totožných důvodů předsedou soudu, popřípadě soudcem v přípravném řízení. Dané ustanovení bylo totiž do trestního řádu vloženo stejnou novelou,¹²⁹ která v tomto případě měla za cíl zamezit případům, kdy někteří obhájci odmítali respektovat znění zákona o důvodech jejich vyloučení a kdy způsob řešení vyloučení obhájce v takových případech spočívající v předání obhájce podle § 66 odst. 3 per analogiam senátu kárné komise České advokátní komory ke kárnému postihu se ukázal jako nedostatečně účinný a zejména jako velmi zdlouhavý a neodpovídající potřebám trestního řízení.¹³⁰

3.5. Pluralita obhájců v hlavním líčení

Jednou ze součástí práva obviněného na obhajobu je rovněž i právo zvolit si v trestním řízení více obhájců,¹³¹ kdy toto je rovněž reflektováno v trestním řádu. Obviněný může přistoupit ke zvolení více obhájců již na samotném počátku řízení vedeného proti jeho osobě anebo si k již stávajícímu obhájci zvolit obhájce dalšího. Dalšího obhájce může obviněnému rovněž zvolit některá z osob k tomu oprávněných, a to na základě ustanovení § 37 odst. 1 TŘ. Je však nutné podotknout, že existence plurality obhájců je možná pouze u obhájců zvolených a není tedy možná v případech, kdy byl obhájce obviněnému ustanoven. Postup, kdy by si obviněný zvolil obhájce, k již obhájci ustanovenému, je upraven v § 37 odst. 2 TŘ, kdy takovýto úkon obviněného vede k zániku veškerých oprávnění, kterými ustanovený obhájce disponoval. Tento závěr je zřejmým projevem toho, že trestní řád upřednostňuje obhájce zvoleného a k ustanovení obhájce přistupuje až při absenci takového obhájce. V případě, kdy si obviněný nově vedle ustanoveného obhájce zvolí i svého, stává se ustanovený obhájce nadbytečným a rovněž i nevhodným.

Jelínek uvádí, že obhajoba obviněného prováděná více obhájci má několik výhod. Mezi ně řadí zejména specializaci jednotlivých obhájců v kauzách, kdy je při obhajobě zapotřebí zvláštních znalostí, kolektivní posuzování otázek a širší konzultační činnost, případně rozdělení jednotlivých úkolů při přípravě obhajoby i při jejím provádění.¹³² K takovému kroku se tedy obecně přistupuje v případech zvláště složitých trestních věcí,

¹²⁹ Zákon č. 265/2001 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

¹³⁰ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 475-476 s.

¹³¹ Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 312/98.

¹³² Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha. Leges 2011, 142 s.

kde přítomnost více obhájců u téhož obviněného může přispět k efektivnějšímu vedení obhajoby. Zpravidla se tedy jedná o případy, kdy každý ze zvolených obhájců bude specializován na jednotlivé oblasti rozhodné z hlediska posouzení konkrétní trestní věci.¹³³ Rovněž se může při pluralitě obhájců jevit jako účelné rozdělení jednotlivých úkolů obhajoby jako například prostudování trestního spisu, nebo při přípravě a provedení jednotlivých úkonů v rámci obhajoby.¹³⁴ Takovéto rozdělení úkonů však v prvé řadě podléhá dohodě mezi samotným obviněným a zvolenými obhájci. Obsahem takové dohody by mělo být nastavení konkrétní strategie obhajoby nebo třeba rozdělení jednotlivých úkolů obhajoby. Impulz pro pluralitu obhájců přitom může přijít jak od obviněného, tak od jeho prvního obhájce. Obhájce může obviněnému v návaznosti na složitost nebo rozsáhlost věci doporučit udělení plné moci dalšímu obhájci. V takovém případě by však obhájce měl tento návrh obviněnému důkladně zdůvodnit za užití výše zmíněných důvodů a zdůraznit přínos, který může dodatečný obhájce pro efektivitu obhajoby představovat.

Je podstatné, že v případě plurality obhájců mají takto zvolení obhájci povinnost přistupovat ke společně vykonávané obhajobě koordinovaně a ve vzájemné shodě. Při výkonu obhajoby více obhájci by tedy mezi nimi nemělo docházet k žádným rozporům a obhájci by měli v předmětném řízení vystupovat v návaznostech.¹³⁵

Za situace, kdy si obviněný zvolí v trestním řízení více obhájců, má zároveň povinnost soudu (v přípravném řízení se jedná o policejní orgán nebo státního zástupce) sdělit, který z jím zvolených obhájců je zmocněn k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení. Pokud takto obviněný neučiní, státní zástupce v přípravném řízení či předseda soudu v řízení před soudem rozhodnou o určení jednoho ze zvolených obhájců jako o obhájci, který je k výše zmíněnému zmocněn. Dané rozhodnutí musí být následně doručeno všem zvoleným obhájcům.

Každý ze zvolených obhájců disponuje veškerými právy a povinnostmi, které stanovuje obhájci trestní řád, a to konkrétně § 41. Obhajoba je přitom dovršena až v okamžiku, kdy měli možnost k jejímu uplatnění všichni zvolení obhájci. V případě, že soud v trestním řízení nedá možnost všem zvoleným obhájcům uplatnit veškeré možnosti obhajoby, je takovýto postup třeba považovat za závažnou, resp. podstatnou vadu řízení.¹³⁶ Je však třeba upozornit, že je na rozhodnutí samotného obviněného, zda neurčí, aby byl

¹³³ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 471 s.

¹³⁴ Mandák, V. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. Trestněprávní revue 1/2006, 30 s.

¹³⁵ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 49 s.

¹³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. 8 Tdo 574/2004, nález Ústavní soudu ze dne 4. 6. 1998, sp. zn. III. ÚS 308/97.

každý ze zvolených obhájců zmocněn pouze k některým úkonům obhajoby. S ohledem na nutnost určení obhájce, který je zmocněn k přijímání písemností však vyvstává otázka, zda je takovýto obhájce považován za tzv. hlavního obhájce. V této souvislosti je nutné upozornit, že právní řád České republiky takovýto institut nezná a jak bylo stanoveno výše, všichni zvolení obhájci disponují stejnými právy a povinnostmi, není-li obviněným stanoveno jinak. Nemožnost existence institutu hlavního obhájce pramení již ze samotného znění § 37 odst. 3 TrŘ, který stanovuje, že při nesplnění povinnosti obviněného určit obhájce, který má být zmocněn k přijímání písemností a k vyrozumívání o úkonech trestního řízení, takové rozhodnutí nahrazuje soud svým (event. státní zástupce) rozhodnutím. Takováto rozhodnutí jsou pak často nahodilá, neboť soud nemůže disponovat informacemi o vnitřní koordinaci obhajoby a instrukcích, které obviněný obhájcem uložil. Ačkoliv je tedy možné, že na základě dohody mezi obviněným a zvolenými obhájci dojde k de facto stanovení tzv. hlavního obhájce, který bude celou obhajobu v průběhu trestního řízení koordinovat a řídit, nezbyvá než konstatovat, že samotné zvolení obhájce zmocněného k přijímání písemností nezakládá žádná zvláštní oprávnění v rámci práv a povinností, kterými je obhájce na základě trestního řádu nadán.¹³⁷ Je však možné konstatovat, že v rámci nastavení strategie obhajoby je jistě na místě, aby takovýto neformální hlavní obhájce zvolen byl a obhajoba tak měla pevně nastavená svá vnitřní pravidla.

3.6. Obhajoba více obviněných

Ze strany advokáta může dojít k situaci, kdy bude v trestním řízení vystupovat jako obhájce více obviněných. K tomuto nejčastěji dojde na základě použití § 38 odst. 2 TrŘ, případně na základě žádosti samotných obviněných. Takovýto krok společných obviněných je možné chápat jako snahu o dosažení unifikované linie obhajoby či se jistě může jednat i o předchozí zkušenost s daným advokátem nebo i o prosté zájmy týkající se nákladů vynaložených obviněnými na obhajobu. Rovněž v případě ustanovení společného obhájce obviněným soudem je motivací snaha o hospodárnost řízení a zajištění jednotného, společného a koordinovaného postupu obhajoby v trestním řízení.

V daných případech však musí jak soud, tak případně i zvolený advokát, dbát toho, aby společnou obhajobou nedošlo ke střetu zájmů mezi jednotlivými obviněnými. Advokát v tomto případě musí zejména dbát na čl. 7 odst. 3 etického kodexu zakazující poskytnutí

¹³⁷ Vantuch, P. Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. Bulletin advokacie 6/2004, 29 s.

právních služeb více osobám, pokud hrozí, že vznikne rozpor v jejich zájmech. Advokát by také na základě objektivních skutečností měl vyhodnotit případná rizika týkající se přípustnosti společné obhajoby v dané věci. Jak uvádí Adámek, lze k danému závěru dospět na základě pečlivého vyhodnocení následujících otázek: 1) Je mezi spoluobviněnými rozdíl v míře jejich zavinění?; 2) Odlišuje se v některém směru popis skutkových okolností jednotlivými spoluobviněnými?; 3) Rozhodl se jeden z obviněných využít svého práva nevypovídat, zatímco druhý vypovídat chce?; 4) Svědčí důkazy proti obviněným nerovnoměrně? 5) Měly by být odlišnosti mezi jednotlivými obžalovanými, mající relevanci ať už co do posouzení viny či co do otázky trestu, zdůrazněny v závěrečné řeči?¹³⁸ Pouze pokud je odpověď na veškeré položené otázky záporná, lze oprávněně předpokládat, že ke střetu zájmů mezi obviněnými by nemělo dojít.

Pokud by advokát poskytoval právní služby spoluobviněným navzdory existenci nebo hrozbě existence střetu zájmů, byl by zde dán důvod pro uplatnění § 37a odst. 2 TŘ a vyloučení takového advokáta. Nezáleží přitom na tom, zda došlo ze strany obhájce k poškození zájmů jednoho ze spoluobviněných, nebo zda je takové riziko prozatím jen potenciální. K vyloučení v takovém případě dochází automaticky, a to s ohledem na preventivní ochranu samotných obviněných.¹³⁹ I v situaci, kdy objektivně existující rozpor mezi zájmy spoluobviněných obhájce, případně i samotní spoluobvinění, popírají, případně určité kolizní situace považují za nepodstatné, je třeba takové situaci zabránit, neboť je na orgánech činných v trestním řízení, aby zaručily, že právo na obhajobu obviněného prostřednictvím jím zvoleného obhájce může být realizováno v plném rozsahu, v souladu se zákonem a lege artis.¹⁴⁰ V případě, že by rozpor v zájmech spoluobviněných vznikl až po převzetí společné obhajoby, kdy při převzetí zde předmětný rozpor nebyl dán, byl by advokát po daném zjištění povinen postupovat dle § 20 odst. 1 ZoA a odstoupit od smlouvy o poskytování právních služeb, resp. jestliže by nešlo o obhajobu na základě smlouvy, pak by byl povinen požádat o zrušení ustanovení či požádat Komoru o určení jiného advokáta.¹⁴¹ Pokud k důvodu pro vyloučení obhájce dojde až v průběhu hlavního líčení, musí předseda senátu tuto skutečnost oznámit, poučit obžalovaného o nutnosti zvolit si jiného obhájce, hlavní líčení odročit a nařídit nové jednání s takovým časovým odstupem,

¹³⁸ Adámek, R. Společná obhajoba více obviněných. Bulletin advokacie 7-8/2005, 36 s.

¹³⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 1283/13.

¹⁴⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 27.1.2009, sp. zn. I. ÚS 2629/08.

¹⁴¹ Zárýbnický, L. Obhajoba více obviněných. In epravo.cz [online]. 26. 2. 2018 [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: www.epravo.cz/top/clanky/obhajoba-vice-obvinenych-107139.html.

aby měl obžalovaný možnost najít si nového obhájce a ten se mohl náležitě seznámit s danou trestní věcí.

Soud je naproti tomu vázán samotným ustanovením § 38 odst. 2 TŘ, které umožňuje ustanovení společného obhájce jen v případě, že si zájmy obviněných neodporují. Jako typický případ, kdy si zájmy obviněných odporují lze uvést situaci, kdy se obvinění navzájem usvědčují z trestného činu nebo například okamžik, kdy je rozpor¹⁴² v zájmech spoluobviněných založen na rozdílné důkazní situaci, kdy svědek vypovídá ve prospěch jednoho ze spoluobviněných, a naopak v neprospěch jiného. V nastalé situaci by tak byl obhájce nucen upřednostnit zájmy pouze jednoho z obviněných a upozadit zájmy ostatních, neboť by byl nucen buďto využít anebo opomenout dané tvrzení. V každém případě by tak jistě šlo o poškození zájmů alespoň jednoho z obviněných. Je přitom třeba poukázat, že nepodstatné a právně bezvýznamné rozpory mezi spoluobviněnými jako je například rozdílné chápání událostí, nelze považovat za překážku společné obhajobě.

Při samotném výkonu společné obhajoby musí obhájce dbát, aby skutečnost, že vykonává obhajobu více osob, nebyla důvodem pro snížení kvality poskytovaných právních služeb. Obhájce disponuje jménem jednotlivých obviněných stejnými právy. Pokud je to možné a vhodné, měl by obhájce přistupovat k dílčím úkonům obhajoby individuálně, aby tak byla zajištěna maximální míra efektivity dané obhajoby.

Lze tedy uzavřít, že v případě, kdy ze strany obviněných došlo k rozhodnutí zvolit si společného obhájce, je třeba, aby zvolený advokát postupoval s ohledem na možnou existenci střetu zájmů obezřetně. Zvolený advokát by se měl detailně seznámit s obsahem spisu a okolnostmi dané trestní věci a dále rovněž podrobně konzultovat toto rozhodnutí s obviněnými, kteří se pro společnou obhajobu rozhodli. V dané konzultaci by se přitom advokát měl soustředit nejen na možné výhody, ale zejména seznámit obviněné s možnými riziky společné obhajoby, upozornit na nepřípustnost střetu zájmů jak ze strany trestního řádu, tak i stavovských předpisů. Rovněž v případě obhájce ustanoveného by mělo dojít k podobné konzultaci a průběžnému a pečlivému vyhodnocování eventuálního střetu zájmů jednotlivých obviněných, kdy v případě, že dané okolnosti nastanou, by měl ustanovený obhájce neprodleně o těchto skutečnostech vyrozumět orgány činné v trestním řízení.

¹⁴² Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze 14. 9. 1990, sp. zn. 5 To 46/90.

4. Obhajoba v průběhu hlavního líčení

V této kapitole se budu věnovat problematice samotného hlavního líčení jakožto nejdůležitějšího stádia trestního řízení a úloze, kterou v něm hraje obhájce obžalovaného. Na následujících stránkách tak bude popsána podstata hlavního líčení a jeho základní organizace a průběh. Následně pak budou jednotlivé podkapitoly popisovat postup, jakým má obhájce vystupovat v závislosti na jednotlivých úkonech dokazování a reagovat na úkony soudu.

4.1. Hlavní líčení dle trestního řádu

V trestním řádu je hlavní líčení upraveno v § 196 a násl., kdy tato úprava popisuje průběh a organizaci hlavního líčení od jeho přípravy až po vydání rozsudku, eventuálně vydání jiného rozhodnutí. Hlavní líčení je nejdůležitějším stádiem trestního řízení v českém právním řádu. Důležitost hlavního líčení spočívá v tom, že se zde rozhoduje o kruciólní otázce trestního řízení, tj. o vině obžalovaného a o trestu, který mu má být uložen, případně i o ochranném opatření a náhradě škody.¹⁴³ Jelikož účelem trestního řízení je prošetřování trestné činnosti a spravedlivé potrestání jejích pachatelů, kterým je tak výchovně působeno na společnost, je možné konstatovat, že v hlavním líčení je tak naplněn primární účel trestního řízení jako takového.

Důležitost hlavního líčení je možné pozorovat i v tom ohledu, že předcházející fáze trestního řízení, kterými jsou přípravné řízení a eventuálně i předběžné projednání obžaloby,¹⁴⁴ slouží k zajištění důkazů a skutečností nutných pro konání hlavního líčení a dosažení meritorního rozhodnutí v něm.¹⁴⁵ Toto souvisí s faktem, že v hlavním líčení dochází k nejvýznamnějším projevům základních zásad trestního řízení formulovaných v § 2 TŘ a zároveň i nejširšímu uplatnění procesních práv, kterými jednotlivé strany (zejména obžalovaný) disponují.¹⁴⁶

Zásadou, která je pro konání hlavního líčení stěžejní, je zásada obžalovací obsažená v § 2 odst. 8 TŘ, neboť podmiňuje hlavní líčení podáním obžaloby, případně návrhu na potrestání nebo návrhem na schválení dohody o vině a trestu. Tato zásada je nutnou součástí demokratického trestního procesu, neboť v rámci zaručení nezávislosti soudního

¹⁴³ Hendrych, D. a kol. Právní slovník. Praha: C. H. Beck, 2009. In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-03-21]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

¹⁴⁴ Institut předběžného projednání obžaloby slouží k tomu, aby bylo zajištěno, zda byl zajištěn dostatek podkladů pro to, aby mohlo být nařízeno hlavní líčení a rovněž i zajištění, aby vady v předcházejícím řízení nebránily průběhu hlavního líčení.

¹⁴⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 489 s.

¹⁴⁶ Tamtéž, 124 s.

rozhodování mimo jiné zavádí institucionální oddělení přípravy a podání obžaloby a rozhodování o vině a trestu mezi různé procesní subjekty. Tato zásada tak stanovuje, že obžalobu je oprávněn podat pouze státní zástupce, který rovněž zastupuje v řízení před soudem veřejnou žalobu. Zásada obžalovací tak fakticky rozděluje procesní postavení jednotlivých stran trestního řízení a činí státního zástupce pánem sporu, který obžalobu nejen podává, ale rovněž je oprávněn jí v průběhu hlavního líčení vzít zpět, a to až do doby, kdy se soud odebere k závěrečné poradě.¹⁴⁷ Tímto je rovněž položen základ pro kontradiktornost hlavního líčení, které se budu věnovat v následující kapitole. Zásadou, která prostupuje celým řízením a bez které by nebylo možné zbylé zásady uplatňovat a vůbec hovořit o spravedlivém procesu, je zásada řádného zákonného procesu dle § 2 odst. 1 TŘ. Postup orgánů činných v trestním řízení musí být vždy v souladu se zákonem a soud, popřípadě státní zástupce, nejsou výjimkou. Průběh hlavního líčení tedy vždy musí odpovídat povaze demokratického právního státu a objasňování trestné činnosti nemůže být nadřazeno těmto principům.¹⁴⁸ Zásada rychlého procesu a zásada zdrženlivosti dle § 2 odst. 4 TŘ zaručují obžalovanému, že hlavní líčení bude projednáváno co nejrychleji a za nejvyššího možného šetření jeho práv. Rovněž další základní zásady, jako zásada presumpce nevin, zásada volného hodnocení důkazů a zásada vyhledávací, zaručují obžalovanému spravedlivý průběh hlavního líčení. V hlavním líčení se ve vysoké míře také uplatní právo na obhajobu (v jeho materiální i formální podobě) dle § 2 odst. 13 TŘ, neboť to bude zejména obhájce obžalovaného, kdo jeho jménem bude navrhopvat důkazy, k prováděným důkazům se vyjadřovat a činit úkony vůči soudu.

Další zásady, které se v hlavním líčení vysoce uplatňují a které mají zásadní vliv na jeho průběh a způsob jeho vedení, jsou zásady bezprostřednosti, ústnosti a veřejnosti. Zásada bezprostřednosti, která je akcentována mimo jiné i pro hlavní líčení, zaručuje, že soud bude rozhodovat na základě důkazů provedených přímo před soudem. Tímto je opětovně zdůrazňována skutečnost, že těžiště trestního řízení bylo přeneseno do hlavního líčení a veškeré důkazy, které mají vést k rozhodnutí o vině a trestu, budou provedeny před soudem a rozhodnutí tak bude učiněno na základě bezprostředního dojmu. Zároveň je bezprostředností zaručena možnost obžalovaného vyjádřit se ke všem prováděným důkazům a soudu tak byla známa stanoviska jednotlivých stran. V hlavním líčení může výjimku ze zásady bezprostřednosti tvořit sjednání dohody o vině trestu. V takovém

¹⁴⁷ § 182 TŘ

¹⁴⁸ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 26-27 s.

případě soud provádí dokazování jen považuje-li to za potřebné.¹⁴⁹ Zásady veřejnosti a ústnosti jsou vzájemně velmi provázané a mají i společný ústavní základ v čl. 96 odst. 2 Ústavy. Tyto zásady společně zaručují výkon otevřené a transparentní justice, a tedy veřejnou kontrolu nad výkonem soudnictví v trestních věcech.¹⁵⁰ Zásada veřejnosti k tomu dále plní nejen funkci zvýšení důvěry v justici, ale rovněž má za cíl výchovně a prevenčně působit na společnost jako celek. Zároveň také tato zásada přispívá k požadavku na nestrannost a nezávislost soudce, když jeho jednání podrobuje takovéto formě kontroly.¹⁵¹ Zásada ústnosti je nezbytným předpokladem pro kontradiktorní řízení, neboť umožňuje ústní provádění důkazů nejen soudem, ale rovněž i stranou veřejné žaloby, jakož i obhajoby. V hlavním líčení může výjimku ze zásady ústnosti tvořit možnost čtení protokolu o výsledku obviněného, namísto jeho ústní výpovědi, protokolu o výsledku svědka, a dále možnost čtení protokolu o výpovědi znalce, případně jeho písemný posudek.¹⁵²

Ačkoliv je hlavní líčení nejdůležitější fází trestního řízení, nejedná se o fázi obligatorní. K rozhodnutí ve věci může dojít již v průběhu přípravného řízení zastavením trestního stíhání, podmíněným zastavením trestního stíhání, postoupením jinému orgánu, případně i schválením dohody o vině a trestu nebo schválením narovnání. Ani v případě podání obžaloby však není soud povinen nařídít hlavní líčení. I po podání obžaloby může soud v rámci předběžného projednání obžaloby rozhodnout mimo hlavní líčení dle § 188 TŘ. Nadto je možné mimo hlavní líčení rozhodnout dle § 231 TŘ o zastavení trestního stíhání, jeho přerušování nebo narovnání, a to pokud pro to jsou zákonem stanovené důvody. Rovněž může ze strany soudu dojít po podání obžaloby a pokud je skutkový stav dostatečně prokázán k vydání trestního příkazu dle § 314e TŘ.

S ohledem na shora uvedené lze tedy uzavřít, že hlavní líčení je nejdůležitější fází trestního řízení, neboť pouze v řízení před soudem dojde k uplatnění všech zásad moderního trestního procesu. Dále je hlavní líčení vedeno v kontradiktorním charakteru na rozdíl od řízení přípravného. V neposlední řadě se pak v hlavním líčení projevuje princip nezávislosti a nestrannosti soudu, jakožto stěžejní záruka pro spravedlivý proces.

¹⁴⁹ § 314q odst. 5 TŘ.

¹⁵⁰ Veřejné projednávání před soudy označil Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 2/10 za projev veřejné kontroly nad soudy jakožto mocenskými orgány státu.

¹⁵¹ Malý, J. Veřejnost hlavního líčení jako záruka zákonnosti. *Trestněprávní revue* 11-12/2019, 223 s.

¹⁵² Šámal, a kol.: *Trestní řád I.* cit. 11, 51 s.

4.2. Kontradiktornost hlavního líčení

Předpokladem pro spravedlivý proces (a trestní proces v tomto případě není výjimkou) je kontradiktornost takového řízení. Tento názor byl formulován ESLP, který kontradiktornost, coby podmínku pro dosažení spravedlivého procesu, chápe jako možnost každé strany předložit své důkazy a argumenty a rovněž jako možnost vyjádřit se k důkazům protistrany.¹⁵³

Zásada kontradiktornosti ze své podstaty ovlivňuje trestní řízení jako celek. Z tohoto důvodu je tak promítnuta v několika základních zásadách trestního řízení. V předchozí kapitole jsem popisoval zásady stěžejní pro průběh hlavního líčení a jsou to právě tyto zásady, jako například zásada bezprostřednosti, ústnosti, veřejnosti, jakož i zásada práva na obhajobu, které se ve výsledku skládají do zásady kontradiktornosti, která dává trestnímu řízení jeho výslednou podobu. Z tohoto důvodu se někdy o kontradiktornosti hovoří jako o „*superzásadě*“, neboť se jedná o zásadu, která v sobě koncentruje několik základních zásad.¹⁵⁴

Ačkoliv je kontradiktornost zásadním předpokladem pro trestní řízení v demokratickém právním státě, není formulována mezi ostatními zásadami trestního řízení v § 2 TR. Její ukotvení a následnou formulaci v právním řádu však poskytuje rozsáhlá judikatura jak ESLP, tak i českého Ústavního soudu. ESLP ve své judikatuře poskytuje vymezení kontradiktorního trestního procesu tak, že jak straně obžaloby i obhajoby musí být umožněno seznámit a vyjádřit se ke skutečnostem a důkazům představeným druhou stranou řízení.¹⁵⁵

Trestní řízení je ze své povahy řízením sporným, kde se strana obžaloby pokouší prokázat vinu obviněného a strana obhajoby naopak vyvrací předložené argumenty veřejné žaloby.¹⁵⁶ V takové situaci je tak nutné, aby měly obě strany možnost se vyjádřit k jednotlivým skutečnostem prezentovaným v řízení, jakož i k argumentům protistrany. Zásada kontradiktornosti se tedy do značné míry překrývá se zásadou rovnosti zbraní. Jak straně obžaloby, tak i straně obhajoby musí být zaručena rovnost zbraní v probíhajícím

¹⁵³ Mulák, J. Zásada kontradiktornosti v trestním řízení – evropské souvislosti a česká reflexe. Bulletin advokacie 3/2019, 33 s.

¹⁵⁴ Tamtéž

¹⁵⁵ Rozsudek ESLP ze dne 28. 8. 1991 ve věci Brandstetter v. Rakousko, stížnost č. 11170/84; 12876/87; 13468/87.

¹⁵⁶ Hendrych, D. a kol. Právní slovník. Praha: C. H. Beck, 2009. In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

řízení.¹⁵⁷ V rámci kontradiktornosti má být stranám řízení umožněno svými argumenty nebo předloženými důkazy ovlivnit v rozhodování soud a zjištěný skutkový stav by tak měl být výsledkem vzájemné součinnosti mezi obžalobou a obhajobou. K tomuto závěru ostatně dospěl ve své rozhodovací praxi i Nejvyšší soud.¹⁵⁸

Tímto je sledován záměr dosáhnout aktivní účasti strany obhajoby a maximalizovat tak právo obviněného na materiální obhajobu. V kontradiktorním řízení by tak mělo docházet k součinnosti obžaloby a obhajoby při dokazování a ze strany soudu by mělo docházet k reflexi argumentů přednesených stranami, čímž by rozhodnutí ve věci mělo propůjčovat patřičnou autoritu a legitimitu. Zároveň se tímto má docílit zjištění co nejúplnějšiho skutkového stavu, a to tak, že o něm nebudou důvodné pochybnosti.

Zásada kontradiktornosti se uplatňuje v celém průběhu trestního řízení. Kdyby tomu tak nebylo, stal by se z obviněného pouze objekt trestního řízení, a nikoliv jeho subjekt s odpovídajícími právy a povinnostmi. Kontradiktornost je proto jedním z projevů práva na spravedlivý proces dle čl. 6 EÚLP. Ačkoliv tedy zásada kontradiktornosti prostupuje trestním řízením jako celkem, neuplatní se ve všech jeho fázích ve stejné intenzitě. Nejúčinněji se tato zásada projevuje v průběhu hlavního líčení, ve které se rozhoduje o nejdůležitějších meritorních otázkách trestního řízení, tj. o vině a o trestu.¹⁵⁹ V této fázi má tak obžalovaný největší šanci prostřednictvím svých procesních práv ovlivnit rozhodnutí ve věci, neboť zde probíhá v nejvyšší míře dokazování, kterého se strana obhajoby aktivně účastní. Navzdory rozdílnému uplatnění zásady kontradiktornosti je ve všech fázích řízení třeba dbát na naplnění možnosti uplatňovat práva obhajoby a zachovávat rovnost stran. I vcelku nevýznamné okolnosti, jako například spoutání obžalovaného při hlavním líčení, však takovou nerovnost mohou zapříčinit, neboť je tak obviněný fakticky omezován v realizaci práva na obhajobu.¹⁶⁰

Pokud má být obviněný aktivním participantem trestního řízení a má tak efektivně vykonávat svou obhajobu, je nutné mu umožnit, aby předložil své věcné a právní argumenty, aby navrhoval důkazy k provedení a také aby měl možnost se vyjádřit k argumentům a důkazům protistrany, tj. argumentům veřejné žaloby. V neposlední řadě je v zájmu rovného postavení účastníků také možnost se se všemi důkazy, vyjádřeními

¹⁵⁷ Dle závěru Ústavního soudu obsaženého v nálezu Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001 není princip rovnosti zbrani absolutní, ale obecně má platit pravidlo, dle kterého nemá státu ve srovnání s obviněným příslušet v žádném kontextu více práv, resp. výhodnější procesní postavení.

¹⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 7 Tdo 389/2007.

¹⁵⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04, nález Ústavního soudu Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001.

¹⁶⁰ Husseini, a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. cit. 56, 1252 s.

nebo argumenty seznámit, aby na ně pak bylo možné v průběhu řízení kvalifikovaně reagovat.¹⁶¹

V trestním řízení před soudem zpravidla nebývá problém v tom, že by obviněnému nebyla dána dostatečná možnost vyjádřit se, a tedy sdělit soudu vše, co považuje za vhodné a nutné, a komentovat vyjádření a předložené důkazy ať už obžaloby či poškozeného. ESLP však v některých případech klade zvláštní důraz na způsob, jakým se tak stane. Především v případě důkazu výslechem svědka nelze v zásadě považovat za dostatečné, je-li obhajobě dána jen možnost vyjádřit se k obsahu protokolu o výpovědi svědka, u níž nebyla obhajoba přítomna.¹⁶²

Jak bylo zmíněno již výše, zásada kontradiktornosti není a ani nemůže být absolutní. Situacemi, kdy je obviněný v průběhu dokazování znevýhodněn a zásada kontradiktornosti tedy oslabena, jsou například zvláštní postupy při dokazování. Takovým příkladem je utajovaný svědek dle § 55 odst. 2 TŘ, případně dle § 102a TŘ příslušník policejního orgánu, který vystupoval jako agent nebo osoba provádějící předstíraný převod. Pokud svědkovi hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jeho základních práv, a nelze-li ochranu takového svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgány činné v trestním řízení přistoupí k opatření zajišťujícím utajení totožnosti i podoby svědka. Tímto však dochází k značnému omezení práv obhajoby, neboť takového svědka nelze přímo konfrontovat s jeho výroky a provést jeho výslech. Toto tedy vede k zásadnímu popření kontradiktorní povahy, kterou má dokazování v trestním řízení vykazovat. K této problematice se obsáhle vyjádřil ESLP, který stanovil, že samotné usvědčení obviněného na základě výpovědí anonymních svědků není neslučitelné s EÚLP. Znevýhodněné postavení obviněného však musí být vyváжено zvláštním postupem státních orgánů.¹⁶³ ESLP dále stanovil základní pravidla, za kterých je tento zásah do kontradiktornosti řízení, a tedy i do práva na spravedlivý proces, možné připustit. Předně musí být prokázány reálné důvody pro utajení svědka, musí být pro utajení a ochranu svědka použito subsidiární opatření, které bude nejvíce šetřit práva obviněného, strana obhajoby musí mít přiměřenou možnost ověřit věrohodnost svědka a klást mu otázky a odsouzení nesmí být výhradně založeno na výpovědích takto utajených svědků.¹⁶⁴ V neposlední řadě je třeba uvést, že

¹⁶¹ Rozsudek ESLP ve věci Krčmář a další v. Česká republika ze dne 3. 3. 2000, stížnost č. 35376/97.

¹⁶² Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 740 s.

¹⁶³ Rozsudek ESLP ve věci Doorson v. Nizozemsko ze dne 26. 3. 1996, stížnost č. 20524/92.

¹⁶⁴ Rozsudek ESLP ve věci Krasniki v. Česká republika ze dne 28. 2. 2006, stížnost č. 51277/99, rozsudek ESLP ve věci Van Mechelen a ostatní v. Nizozemsko ze dne 23. 4. 1997, stížnost č. 21363/93, 21364/93, 21427/93 a 22056/93.

pokud byl utajený svědek vyslechnut v průběhu hlavního líčení, má soud povinnost učinit všechny potřebné úkony k ověření jeho věrohodnosti. O tom, jaké konkrétní úkony jsou nezbytné k ověření věrohodnosti utajeného svědka, rozhodne soud podle okolností projednávaného případu, zejména podle osoby svědka, podle toho, zda obžalovaný zpochybnil jeho věrohodnost nebo zda o ní vznikla pochybnost z jiných důvodů, podle charakteru a významu skutečností, o nichž svědek vypovídal.¹⁶⁵

Kromě utajeného svědka představuje zásah do zásady kontradiktornosti i řízení vedené proti uprchlému. Z logiky věci není možné, aby se obviněný vyjadřoval k navrhovaným důkazům a tvrzením, případně aby sám navrhoval důkazy k provedení. Nepřítomnost obviněného tak zákonitě znamená nemožnost dosažení plné kontradiktornosti. Jak bylo již dříve zmíněno, v řízení proti uprchlému přebírá stěžejní úlohu obhájce, který kromě svých obvyklých práv dle § 41 TR nově nabývá stejná práva jako obviněný. S ohledem na výrazný zásah do práv obviněného, jakož i do samotné podstaty řízení, je soud povinen nepřetržitě zkoumat, zda důvody pro vedení řízení proti uprchlému trvají, a v případě že pominou, je pokračováno jako v běžném řízení. Zároveň má obviněný právo žádat, aby byly provedeny v řízení před soudem znovu důkazy v předchozím soudním řízení provedené, pokud to jejich povaha připouští, nebo jejichž opakování nebrání jiná závažná skutečnost.¹⁶⁶ Obviněnému je tak dána možnost plně uplatnit svá procesní práva, která z důvodu své absence uplatnit nemohl. Závěrečnou ochranou práv obviněného a kontradiktorního charakteru řízení je právo odsouzeného, u kterého pominuly důvody, pro něž se řízení proti uprchlému vedlo, podat návrh na zrušení odsuzujícího rozsudku do osmi dnů od jeho doručení. V doručeném rozsudku je odsouzený poučen o svém právu takový návrh podat a o následcích takového návrhu. Po zrušení rozsudku se koná znovu celé hlavní líčení, případně v tom rozsahu, ve kterém probíhalo jako proti uprchlému.¹⁶⁷ Specifičností tohoto řízení je pak nemožnost změny nového rozhodnutí v neprospěch obviněného.

Lze tedy uzavřít, že ačkoliv v současné době neexistuje legální definice, zásada kontradiktornosti je přesto všeobecně akceptována jako předpoklad pro konání spravedlivého trestního procesu. Jejím základním projevem je rovnost stran řízení, která se promítá do práva seznámit se se všemi důkazy a skutečnostmi uvedenými v řízení, a dále práva k těmto skutečnostem a důkazům se vyjádřit a rovněž navrhopvat uvádět důkazy

¹⁶⁵ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 2626 s.

¹⁶⁶ § 306a TR.

¹⁶⁷ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 3470 s.

vlastní. V hlavním líčení je přitom tato zásada, která sama zahrnuje další základní principy, uplatňována nejintenzivněji, jelikož zaručuje nejširší možnost obhajoby obžalovaného.

Ačkoliv zásadu kontradiktornosti zaručuje judikatura ESLP, judikatura Ústavního soudu i vnitrostátní trestněprávní předpisy, měl by obhájce obviněného dbát, aby veškeré náležitosti, které výslednou kontradiktornost tvoří, byly dodržovány a takto v průběhu řízení hájit práva obviněného a zaručit mu tím v řízení co nejvýhodnější postavení.

4.3. Počátek hlavního líčení

Státním zástupcem vypracovaná obžaloba je výsledkem přípravného řízení a tvoří základ pro jednání soudu. Již po doručení obžaloby a v samotném počátku hlavního líčení bude mít obhájce a jeho úkony zásadní vliv na průběh hlavního líčení a rovněž na jednání samotného obžalovaného. Bude to obhájce, kdo bude primárně stanovovat taktiku obhajoby a bude to rovněž on, kdo bude obžalovanému radit, zda a jakým způsobem reagovat na podanou obžalobu. A právě tyto otázky budou tématem nadcházející části.

4.3.1. Postup po nařízení hlavního líčení

Předpokladem pro nařízení hlavního líčení je doručení obžaloby obžalovanému a jeho obhájci. S ohledem na skutečnost, že obžaloba se doručuje, pokud výsledky přípravného řízení dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud, bude v praxi často docházet k doručování obžaloby až ve chvíli, kdy soud nařídil i hlavní líčení. Spolu s obžalobou jsou adresáti rovněž vyzváni, aby návrhy na provedení dalších důkazů u hlavního líčení včas soudu sdělili a uvedli okolnosti, které mají být těmito důkazy objasněny. Toto soud činí, aby zajistil včasné zajištění důkazních prostředků v podobě svědků, znalců nebo listin a hlavní líčení tak mohlo proběhnout bez zbytečného odročování.¹⁶⁸

Novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 333/2020 Sb. došlo mimo jiné i k novelizaci ustanovení § 196 TŘ, kdy nově obžalovaný disponuje možností vyjádřit se ke skutečnostem obsaženým v obžalobě, a to zejména zda se cítí být vinen, zda má zájem uzavřít dohodu o vině a trestu, zda souhlasí s popisem skutku nebo navrhaným trestem a dále které skutečnosti považuje za nesporné. Zmíněná vyjádření může v zastoupení obžalovaného také učinit jeho obhájce, a to s výjimkou doznání nebo prohlášení viny, které může učinit jen obžalovaný.

¹⁶⁸ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 427 s.

Výše uvedené pořadí přitom není náhodné, neboť cílem zákonodárce bylo vytvořit v zájmu zrychlení a zefektivnění trestního procesu jakousi posloupnost, kdy nejprve má být zjištěno, zda má obžalovaný zájem na uzavření dohody o vině a trestu. Pokud tento zájem nemá, ale v otázce viny se shoduje se státním zástupcem, tak může obžalovaný projevit souhlas s popisem skutku a jeho právní kvalifikací. V případě, kdy je shoda alespoň částečně na skutku nebo je neshoda pouze v rámci právní kvalifikace, má být dle zákonodárce stranám řízení umožněno alespoň souhlasné prohlášení skutkových okolností za nesporné. Dodatečným projevem těchto změn může být rovněž fakt, že takto může být snáze zjištěn objektivní a pravdivý skutkový stav, o kterém nebudou panovat důvodné pochybnosti.

V návaznosti na nově zaváděné instituty se objevila rovněž i polemika s nimi. Tato polemika směřovala především k tomu, že snaha o jakousi bonifikaci obžalovaných za to, že učiní prohlášení viny, může být chápána jako určitá nepřímá forma nátlaku na obžalovaného. Nadto bylo poukazováno, že toto prohlášení může učinit jen obžalovaný, který je většinou právním laikem a bez pomoci obhájce nebude často schopen plně vyhodnotit veškeré dopady takového rozhodnutí.¹⁶⁹ Ačkoliv chápu namítané argumenty, nemohu se s nimi ztotožnit. V důvodové zprávě k dané novele je uvedeno, že hlavní motivací je snaha o dosažení, co nejvyšší shody stran na skutkových a právních otázkách, a tak dosáhnout zrychlení dokazování a řízení jako takového. Lze jistě připustit, že obžalovaný neznalý práva si nemusí uvědomit plné důsledky takového prohlášení. Zároveň je však nutné zdůraznit, že soud musí obligatorně o jeho účincích obžalovaného poučit, ačkoliv poučení, které soud obžalovanému dle § 206a odst. 1 TŘ učiní, bude užší než to, které by mu případně měl poskytnout jeho obhájce. Z tohoto důvodu je tak důležité, aby měl obžalovaný v hlavním líčení obhájce, který mu bude nápomocen a daný institut s ním detailně prokonzultuje. S ohledem na institut bezplatné obhajoby dle § 33 odst. 2 TŘ by v otázce, zda mít obhájce, neměla hrát roli finanční situace obžalovaného a není zde tedy překážka pro jeho zvolení.

Na výše popsanou výzvu soudu by měl obhájce obžalovaného po skončení vyšetřování připravit a projednat s ním jeho odpovědi na jednotlivé otázky, případně mu dle skutkového a právního stavu věci doporučit, jak se na výzvu soudu vyjádřit. Obhájce by obžalovanému především měl sdělit, že se jedná o právo vyjádřit se k obžalobě, a nikoliv

¹⁶⁹ Gondeková. Š., Prohlášení viny jako kvalifikované doznání nekvalifikovaného. Bulletin advokacie 5/2021, 40 s.

o jeho povinnost. V případě, že si obžalovaný přeje se k obžalobě vyjádřit, měl by být ze strany obhájce poučen, že se nemusí omezovat pouze na soudem uvedený výčet otázek, ale může toto vyjádření využít k obecnějšímu zhodnocení obžaloby jako celku a nastínění svých základních argumentů.¹⁷⁰ Přínosem tohoto vyjádření, které obhajoba vypracuje, je tedy i možnost prezentovat komplexně své argumenty ještě před začátkem hlavního líčení, a tedy i umožnit soudu, aby se s nimi seznámil a přizpůsobil podle nich obsah a směřování hlavního líčení. Zároveň souhlasím s názorem, že jelikož ustanovení § 196 představuje pouze demonstrativní výčet toho, k čemu se může obžalovaný vyjádřit, měli by obžalovaný a jeho obhájce této příležitosti využít nejen k vyjádření se ke skutkovému stavu či hmotněprávní problematice, ale i k problematice procesní.¹⁷¹ Je však třeba uvést, že možnost obžalovaného vyjádřit se k těmto okolnostem byla přítomna již v jím podaném návrhu na předběžné projednání obžaloby. Zároveň je možné podotknout, že v případě, kdy by se obžalovaný cítil zahlcen obsáhlým výčtem doporučení obhájce, může ponechat vypracování vyjádření zcela na obhájci a předejít tak případným komplikacím.

Ve výše zmíněném výčtu okolností, ke kterým se může obžalovaný v počátku hlavního líčení vyjádřit, je rovněž i možnost prohlásit vinu. V této souvislosti je potřeba zdůraznit, že prohlášení viny s sebou nese velmi závažné důsledky. Toto prohlášení obžalovanému fakticky znemožní efektivní obhajobu do budoucna a hlavní líčení se z pohledu obhajoby bude od dané chvíle zaměřovat zejména na co nejpríznivější trestněprávní sankci obžalovaného. V dané situaci se pak obhajoba musí spoléhat, že z hlediska soudu dojde k aplikaci ustanovení § 58 odst. 2 písm. b) TZ a dojde k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody. Tento postup je však nechán plně na úvaze soudu. V méně závažné podobě toto rovněž platí pro označování skutečností za nesporné. Nebezpečí v označování skutečností za nesporné spočívá v tom, že čím větší je rozsah takových skutečností, tím méně platí, že těžiště dokazování je v hlavním líčení. Obhajoba je tak více odkázána na výsledky dokazování z přípravného řízení, tedy fáze řízení, na který oproti státnímu zastupitelství měla mnohem menší vliv.¹⁷²

Pokud je obžalovaný obžalován z více skutků a přeje si prohlásit vinu jen v souvislosti s jedním z nich, měl by dané prohlášení vždy vypracovat obhájce. Vypracování takového vyjádření může být pro právního laika značně obtížné a cílem je

¹⁷⁰ Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě po zaslání jejího opisu. *Bulletin advokacie* 5/2022, 31 s.

¹⁷¹ Mulák, J., Provazník, J., Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. *Bulletin advokacie* 1-2/2022, 11 s.

¹⁷² Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě v hlavním líčení po výzvě předsedy senátu. *Bulletin advokacie* 6/2022, 26 s.

tedy zabránit tomu, aby obžalovaný neúmyslně prohlásil, že se cítí být vinen spácháním skutků uvedených v obžalobě, a to i u těch skutků, u nichž to nezamýšlel, neboť zde existují důkazy jak v jeho neprospěch, tak i ve prospěch.¹⁷³

V situaci, kdy jsou obsahem spisu důkazy, jak ve prospěch, tak i v neprospěch obžalovaného, nelze obžalovanému doporučit, aby označoval určité skutečnosti za nesporné či dokonce prohlašoval svou vinu. V takové důkazní situaci nelze s jistotou předvídat, jaký bude její výsledek v hlavním líčení a může tak dojít k neúmyslnému zhoršení jeho procesního postavení. V dané situaci by měl být obžalovaný rovněž zdrženlivý, co se týče uzavírání dohody o vině a trestu.¹⁷⁴ O těchto závěrech by pak měl být nepochybně poučen obhájcem, který by měl obžalovanému jím navrhovaný postup zároveň patřičně odůvodnit.

Kromě poučení obžalovaného o jeho právu se vyjádřit po obdržení opisu obžaloby, by měl obhájce obžalovaného rovněž poučit o postupu soudu v souladu s ustanoveními § 206a až § 206d. V případě, že bylo obhajobou zasláno vyjádření k obžalobě, měl by obhájce obžalovanému doporučit, aby po výzvě soudu odkázal právě na své vyjádření. Od doručení obžaloby až po konání hlavního líčení se nemění důkazní situace, a proto zde nejsou důvody, aby obžalovaný musel své vyjádření měnit. Pokud ze strany obhajoby nebylo nijak reagováno na zaslanou obžalobu, je věcí zvolené taktiky obhajoby, jak s výzvou soudu naložit. Zda obhájce s obžalovaným připraví komplexní polemiku s obžalobou, kterou přednese buďto sám obžalovaný nebo jeho obhájce. Případně zda opět možnost vyjádřit se k obžalobě obhajoba nevyužije a argumenty rozporující verzi obžaloby bude prezentovat až v rámci dokazování v hlavním líčení. Obžalovaný totiž není povinen na výzvu soudu cokoli uvést, a to s ohledem na práva uvedená v ustanovení § 33 odst. 1 TŘ. Obžalovaný proto nemá povinnost vyjádřit se ke skutečnostem uvedeným v obžalobě a záleží jen na něm, zda tak učiní, či nikoliv. Pokud by obžalovaný měl povinnost vyjádřit se ke skutečnostem uvedeným v obžalobě, jednalo by se o nepřijatelnou formu vynucování jeho vyjádření v případech, kdy k němu nemá důvod. V případě nejistoty, jak na výzvu soudu reagovat, se může obžalovaný vždy poradit se svým obhájcem.¹⁷⁵

Jelikož je obviněný, resp. obžalovaný ústřední postavou celého trestního řízení, je jeho přítomnost na hlavním líčení podstatná a podmínky pro konání hlavního líčení bez

¹⁷³ Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě po zaslání jejího opisu. Bulletin advokacie 5/2022, 31 s.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě v hlavním líčení po výzvě předsedy senátu. Bulletin advokacie 6/2022, 26 s.

jeho přítomnosti jsou speciálně vymezeny v ustanovení § 202 odst. 2 TŘ. Podmínkou pro zajištění jeho přítomnosti je pak řádné předvolání ze strany soudu. Jeho nepředvoláním dochází k závažnému porušení práva obžalovaného být účasten a bez řádného předvolání nelze vůbec uvažovat o využití možnosti konat hlavní líčení bez přítomnosti obžalovaného. Důvodem nepředvolání přitom nemůže být fakt, že při hlavním líčení bude prováděn pouze výslech osoby v nepřítomnosti obžalovaného. V případě, že by se hlavní líčení přesto konalo, tak důkazy během něj provedené trpí podstatnou a nezhojitelnou vadou a jako absolutně neúčinné důkazy nemohou být v dalším řízení použity.¹⁷⁶

Být přítomen hlavnímu líčení je právo a nikoliv povinnost obžalovaného. Jeho přítomnost je jistě žádoucí pro stranu obhajoby, neboť má obžalovaný právo vyjádřit se ke každému provedenému důkazu, případně může některé důkazy po svolení soudu sám provádět a takto významně působit na soud. Toto právo však využít nemusí a v situaci, kdy se řádně předvolaný obžalovaný bez omluvy nedostaví, může soud (pokud jsou splněny podmínky uvedené v § 202 odst. 2 TŘ) provést hlavní líčení bez něj, neboť z toho dovozuje, že se obžalovaný rozhodl svého práva nevyužít. Na toto by měl být obžalovaný ze strany obhájce upozorněn a zároveň by mu mělo být doporučeno, aby se k hlavnímu líčení dostavil. Současně by měl obhájce obžalovaného upozornit na rizika spojená s neomluvenou neúčastí, jako je například pořádková pokuta, předvedení k hlavnímu líčení, nebo možnost čtení protokolů o výslechu svědků, znalců a spoluobviněných z přípravného řízení dle § 211 TŘ.

Závěrem lze shrnout, že je dle mého názoru vhodné, aby obhajoba využila svého práva a vyjádřila se k obžalobě již po zaslání jejího opisu. Nejen že touto formou může soud seznámit se svým stanoviskem a argumenty již před konáním hlavního líčení a mít tak vliv na jeho průběh, ale dřívější písemné vyjádření k obžalobě umožňuje obhajobě lepší shrnutí svých argumentů než ústní vyjádření po zahájení hlavního líčení. V tomto vyjádření je opět možné spatřovat nezastupitelnou úlohu obhájce, který bude pravděpodobně určovat podobu a formu takového vyjádření, ale rovněž obžalovaného podrobně seznámí s postupem soudu a doporučí mu nejvhodnější postup s ohledem na konkrétní okolnosti dané trestní věci.

¹⁷⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. 8 Tdo 161/2020-II.

4.3.2. Zvolení taktiky obhajoby

Předpokladem pro efektivní a úspěšné vedení jakékoliv obhajoby je zvolení její vhodné taktiky, od které se následně budou kroky obhajoby odvíjet. Taktiku lze přitom chápat jako metody, volby a způsob využití prostředků, které jsou straně obhajoby právními předpisy poskytnuty, a to za účelem hájení obviněného a prosazování jeho právem chráněných zájmů. Zvolení vhodné taktiky vždy závisí na specifických okolnostech každé věci, ve které advokát obhajobu vykonává. Obhájce po převzetí obhajoby musí vyhodnotit řadu faktorů, na základě kterých bude obhajoba koncipována. Zpravidla nejdůležitějšími faktory, které musí obhájce při sestavování obhajoby zohlednit, jsou intenzita podezření, že byl spáchán trestný čin a že jej spáchal obžalovaný, dějová verze obžaloby a její právní kvalifikace, druh trestného činu a vztah obžalovaného k obžalobě, přesvědčivost a zvratnost usvědčujících důkazů a zákonné uspořádání trestního řízení a jeho dosavadní průběh.¹⁷⁷ Kromě výše uvedených objektivních faktorů je nadto rovněž vhodné zohlednit i faktory subjektivní, kterým je například lidský faktor, jež celým trestním řízením prostupuje a projevuje se nejen v osobě obviněného, ale například i na straně soudu a jiných orgánů činných v trestním řízení.

Obecně lze konstatovat, že pro úspěšnou obhajobu je vhodným předpokladem schopnost rychle se přizpůsobit podmínkám jak při převzetí samotné obhajoby, tak i pružně reagovat na podstatné okolnosti, které mění dosavadní průběh trestního řízení. Zároveň je podstatné si rychle osvojit jak skutkovou, tak právní problematiku dané věci. Až poté, co je obhajoba schopna flexibilně a kvalifikovaně reagovat na základě vlastních poznatků, může totiž dojít k vytvoření vlastní taktiky na základě výše zmíněných faktorů.¹⁷⁸

Taktika obhajoby se bude věnovat dvěma základním oblastem, oblasti skutkové a oblasti právní. V rámci skutkové části se bude obhájce zabývat otázkami jako zda se skutek stal, zda je obviněný pachatelem trestného činu nebo zda je jím jiná osoba. Je třeba poznamenat, že v oblasti skutkové bude aktivní spolupráce mezi obhájcem a obviněným rozšířenější. U výše uvedených otázek, které jsou zcela zásadní pro nastavení taktiky skutkové obhajoby, je totiž spolupráce s obviněným nepostradatelná, neboť jen on může poskytnout jejich jasné zodpovězení. Naproti tomu taktika právní obhajoby bude často narážet na překážku, že obviněný je osobou neznalou trestního procesu, či že disponuje pouze omezenými znalostmi. V takové situaci je obviněný zcela odkázán na znalosti a

¹⁷⁷ Ševčík, V., Taktika obhajoby (prvá část). Bulletin advokacie 9/2001, 50 s.

¹⁷⁸ Tamtéž.

úsudek obhájce, neboť otázky typu zda je obviněný trestně odpovědným, zda je předmětný skutek trestným činem, zda nebyl skutek špatně právně kvalifikován, zda byl dosavadní průběh řízení v souladu se zákonem, zda uložit trest, jakého druhu a výměry má trest být a široký okruh dalších otázek zpravidla není obviněný schopen kvalifikovaně posoudit.¹⁷⁹

V případě, kdy bude obviněný svou vinu kategoricky popírat, bude se obhajoba zaměřovat více na skutkovou stránku obhajoby. Obhájce tedy bude rozporovat a zpochybňovat důkazní situaci, zpochybňovat důvodnost podezření osoby obviněného a snižovat přesvědčivost skutkových argumentů obžaloby. Tato taktika má vysokou šanci na úspěch v situaci, kdy je důkazní situace nejasná, nebo méně přesvědčivá. Pokud ale předložené důkazy poskytují závěr, který se jeví jako úplný a přesvědčivý, je vhodnějším postupem ze strany obhajoby zaměřit se na důkazy působící jako slabší a rovněž i důkazy nepřímé a tyto pak podrobit podrobnému zkoumání a klást důraz na pečlivé uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu.¹⁸⁰

Neodmyslitelnou součástí taktiky obhajoby bude rovněž kdy a za jakých okolností budou úkony a argumenty obhajoby uplatňovány. Obecně je možné konstatovat, že je věcí obhajoby, kdy se rozhodne ty které úkony realizovat, neboť včasnost a vhodnost takového úkonu je potřeba posuzovat z pohledu obhajoby. Volba takového okamžiku je tedy na obviněném a jeho obhájci a na jimi zvolené taktice. Vždy však musí uplatnění úkonů obhajoby v konkrétní čas směřovat k zaručení nejlepšího zájmu obviněného.¹⁸¹

Rovněž by se měl obhájce zamyslet nad formou, jakou se bude vyjadřovat a jak bude jeho vystupování, případně vystupování obžalovaného, působit na soud. Forma vystupování obhájce by měla být taková, aby byla v zájmu obžalovaného. Jistě tak nelze doporučit, aby vystupování obhájce, ať už při úvodním vyjádření, závěrečné řeči, nebo kdykoliv během hlavního líčení, bylo nadměrně razantní, arogantní nebo až agresivní. Na druhou stranu by však obhájce zároveň neměl působit poníženě nebo poráženecky.¹⁸²

Jedním z možných projevů taktiky obhajoby může být i otázka, zda si obviněný pro trestní řízení zvolí více obhájců. Přínosy plurality obhájců a jejich vzájemné kooperaci se detailněji věnuji ve třetí kapitole.

Je nutné zdůraznit, že kromě přípravy obhajoby ve smyslu argumentů rozporujících tvrzení vyšetřovacích orgánů o vině obžalovaného, by měl obhájce věnovat pozornost

¹⁷⁹ Ševčík, V., Taktika obhajoby (dokončení). Bulletin advokacie 10/2001, 60 s.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 214-215 s.

¹⁸² Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 446 s.

přípravě samotného obžalovaného. Obhájce by měl obžalovaného seznámit s klasickým průběhem hlavního líčení od jeho počátku, kde bude obžalovaný tázán, zda se chce vyjádřit k obžalobě, až po konec hlavního líčení, kde obžalovaný disponuje právem posledního slova. Obhájce by měl obžalovaného ujistit, že bude mít v průběhu hlavního líčení opakovaně možnost reagovat na tvrzení státního zástupce (případě poškozeného), a to buď sám nebo právě prostřednictvím svého obhájce.¹⁸³ Zároveň by měl obhájce obžalovaného poučit o možnostech nevypovídat, určité věci zamlčovat, či dokonce používat ve svůj prospěch nepravdivou obhajobu. S tímto souvisí zásada zákazu sebeobviňování, na níž by měl obžalovaný být rovněž upozorněn.

Jednou z možností, jak připravit obžalovaného na průběh hlavního líčení, může být rovněž společné prostudování spisu po skončení vyšetřování. Vzhledem k tomu, že v dané chvíli má strana obhajoby možnost se seznámit s kompletní podobou spisu před řízením před soudem, mají takto obžalovaný a jeho obhájce možnost vzájemné porady o nadcházející taktice nebo o případném navržení dalších důkazních prostředků k doplnění dokazování.¹⁸⁴

V závěru této části se budu věnovat situaci, která v praxi může nastávat, a která se významně dotýká vztahu obhájce a obžalovaného v hlavním líčení. Situace, kdy obhájce čelí kolizi termínů dvou (nebo i více) vzájemně si konkurujících soudních jednání, případně kolizi soudního jednání s jinou pracovní povinností obhájce, jakožto advokáta, je v advokátní praxi vcelku běžným jevem. Z tohoto důvodu by měl obhájce seznámit obžalovaného s možností zastoupení obhájce jiným advokátem v průběhu nařízeného hlavního líčení a zjistit, zda s touto eventualitou obžalovaný souhlasí. Nežádá se totiž stává, že obžalovaní trvají na osobní přítomnosti zvoleného obhájce a nechtějí akceptovat případnou substituci z důvodu časové kolize obhájce. V minulosti však zde byla v zájmu zachování rychlosti a hospodárnosti řízení snaha o zamezení tomuto postupu, neboť Nejvyšší soud uzavřel, že není porušením práva na obhajobu, pokud soud nevyhověl žádosti o odročení z důvodu časové kolize a jednal bez přítomnosti obhájce, neboť měl možnost využít možnosti substituce, ale nerozhodl se pro ni.¹⁸⁵ Ústavní soud však tento výklad negoval a formuloval závěr, dle kterého právo na obhajobu mimo jiné zahrnuje právě i právo na odročení úkonu trestního řízení, včetně hlavního líčení, pro překážky na

¹⁸³ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 687 s.

¹⁸⁴ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 270 s.

¹⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2008, sp. zn. 8 Tdo 748/2008.

straně obhájce z toho důvodu, že obžalovaný žádá jeho přítomnost.¹⁸⁶ Jelikož spadá právo na obhajobu pod ústavní ochranu, je i právo na odročení úkonu chráněno jakožto jeden z jeho podstatných atributů. Je však zapotřebí, aby žádost o odročení měla objektivní základ a nejevila známky obstrukčního jednání. S ohledem na toto je tedy v situaci, kdy obžalovaný trvá na osobní přítomnosti jím zvoleného obhájce, třeba žádat odročení hlavního líčení, jelikož se jedná o jeden z projevů práva na obhajobu a dispozice s ním.

Je možné uzavřít, že jelikož je každé trestní řízení zcela specifické, není možné stanovit jednotnou a univerzální metodiku, jak postupovat při tvorbě taktiky obhajoby. Taktika, která byla úspěšně nastolena v jednom řízení, se může ukázat jako zcela neúčinná v řízení jiném. I výše uvedené faktory poskytují pouze jakýsi obecný rámec, podle kterého lze postupovat při převzetí obhajoby a v jejím průběhu. Při popisu, jak by tvorba taktiky obhajoby měla vypadat, je tak třeba vždy mít na paměti, že každá obhajoba je ze své podstaty jedinečná a neopakovatelná a obhájce by takto k ní měl přistupovat. Ze strany obhájce by proto nemělo docházet k přílišné rutinizaci obhajoby, neboť se takto obhájce připravuje o možnost průběžně adaptovat obhajobu a flexibilně využívat specifické okolnosti ve prospěch obžalovaného. I když je každá obhajoba jedinečná a její výkon se bude v jednotlivých případech průběžně měnit a bude tak třeba pružně reagovat na nové okolnosti, je vhodné, aby přesto nebo možná právě proto, byla taktika obhajoby připravena i na možné varianty průběhu, a to tak, aby byl co nejvíce eliminován nahodilý prvek, který pro svou nepředvídatelnost nejvíce ohrožuje efektivní obhajobu.

4.4. Dokazování

Hlavním těžištěm trestního řízení je hlavní líčení, a to z toho důvodu, že primárně v hlavním líčení má probíhat dokazování, které má kontradiktorní povahu a na jehož základě je možné zjistit skutkový stav bez důvodných pochybností a rozhodnout o vině či nevině obžalovaného. Důležitost dokazování v hlavním líčení spočívá v tom, že se na prováděném dokazování nepodílí pouze soud, ale i ostatní zúčastněné strany. Ustanovení § 89 odst. 2 TŘ stanovuje, že jako důkazní prostředek¹⁸⁷ může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání. Zákonný výčet přitom nelze považovat za jakousi

¹⁸⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 2448/08.

¹⁸⁷ Trestní řád na rozdíl od právní teorie důsledně nerozlišuje mezi pojmy důkaz a důkazní prostředek. Ačkoliv je v citovaném ustanovení uveden termín důkaz, jedná se o výčet důkazních prostředků. Důkazní prostředek je možné definovat jako nástroj sloužící k získání poznatků o předmětu dokazování, zatímco důkaz je výsledným poznatkem.

posloupnost v síle nebo průkaznosti jednotlivých důkazů. U každého důkazu závisí na konkrétních okolnostech případu, případně též na druhu, povaze a důkazní hodnotě ostatních, ve věci získaných, důkazních prostředků a na tom, jak daný důkaz sám o sobě nebo ve spojení s ostatními důkazy potvrzuje nebo vyvrací dokazovanou skutečnost. Ve výsledku tedy platí zásada volného hodnocení důkazů a jak budou jednotlivé důkazy posuzovány a v jakém pořadí prováděny závisí pouze na pečlivé úvaze soudu.

Důležitým prvkem práva na obhajobu je možnost obžalovaného podílet se na procesu dokazování. Ustanovení § 215 TŘ stanovuje vcelku široké oprávnění obžalovaného podílet se na dokazování v rámci hlavního líčení. Konkrétně mohou státní zástupce, obžalovaný nebo jeho obhájce žádat o provedení důkazu a je na uvážení soudu, zda takové žádosti vyhoví. Vyhovět daným návrhům by měl předseda senátu zejména tehdy, pokud jde o důkaz prováděný na návrh stran, případně stranami opatřený a předložený. V případě dosažení maximální kontradiktornosti trestního procesu typu common law by strana obhajoby prováděla důkazy svědčící ve prospěch obžalovaného, a naopak státní zástupce by prováděl důkazní prostředky mající za cíl prokázat jeho vinu. Soud by pak prováděl dokazování jen tehdy, pokud nebyly důkazy provedeny obžalovaným nebo jeho obhájcem, nebo v případě, že obžalovaný nebude zastoupen obhájcem a soud bude mít v takové situaci závažné pochybnosti o jeho způsobilosti se řádně hájit, a to za současné podmínky, že neprovedení důkazů by vedlo k vydání zjevně nespravedlivého rozhodnutí.¹⁸⁸ V současné praxi nedochází k přenesení většiny dokazování na strany či rozdělení dokazování mezi ně. K umožnění stranám provádět důkazy, tak dochází spíše ve specifických případech, kde to odůvodňuje naléhavá potřeba.¹⁸⁹ Je tedy možné konstatovat, že provádění důkazů soudem je pravidlem a provádění důkazů stranami spíše výjimkou.

Ačkoliv provádění dokazování řídí soud, neměl by obhájce zaujmout pasivní postoj a ponechat průběh dokazování zcela v rukou soudu nebo státního zástupce. Naopak by se měl obhájce v zájmu obžalovaného aktivně podílet na průběhu dokazování a pokoušet se dokazování usměrňovat tak, aby to prospívalo argumentům obhajoby. Pouze takto dojde k naplnění kontradiktorní podstaty trestního řízení, které byla věnována předchozí podkapitola, a která je tak podstatná pro dosažení spravedlivého trestního procesu. Úloha obhájce v rámci dokazování tedy není soustředěna pouze na obstarávání a navrhování

¹⁸⁸ Šámal, P., Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. *Trestněprávní revue* 12/2008, 349 s.

¹⁸⁹ Draščík, A., Fenyk, J. a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, 223 s.

důkazů, ale rovněž na konfrontaci důkazů opatřených orgány činnými v trestním řízení. Tyto důkazy by se měl obhájce v průběhu hlavního líčení pokoušet účinně zpochybňovat, a to například tak, že bude v případě svědeckých výpovědí zdůrazňovat jejich vzájemné rozpory nebo poukazovat na jejich nekonzistentnost, v případě znaleckých posudků zjišťovat, zda jejich závěry nejsou vnitřně rozporuplné a zda odpovídají zjištěným skutečnostem, nebo důkazy zpochybňovat pro jejich rozpor s trestním řádem.¹⁹⁰ Ani s ohledem na prováděné důkazy by obhajoba neměla být pasivní. Obhájce by měl obžalovaného poučit o jeho právu vyjádřit se ke všem prováděným důkazům a prokonzultovat s ním jeho případné komentáře. Tímto tak může obhajoba nepochybně působit na úvahy soudu týkající se prováděných důkazů a ovlivnit jejich následné hodnocení.

Obhajoba je oprávněna vyhledávat důkazy, a tedy může například zjišťovat, které osoby byly svědky skutečností, jež jsou předmětem dokazování, nebo zjišťovat, jaké věcné či listinné důkazy jsou způsobilé potvrdit nebo vyvrátit dokazovanou skutečnost. Z praktických důvodů bude vyhledávání a navrhování důkazů provádět spíše obhájce nežli obžalovaný. Obžalovaný může být totiž v průběhu hlavního líčení například ve vazbě či mít status uprchlého. Zároveň obžalovaný zpravidla není obeznámen se striktními pravidly pro vyhledávání a obstarávání důkazů a v důsledku jeho případné neopatrnosti by mohlo dojít k nezákonnému způsobu opatření takového důkazu, a tedy i k jeho procesnímu znehodnocení.

Je však třeba upozornit, že s ohledem na povinnost obhájce hájit zájmy svého klienta, tj. obžalovaného, je obhájce oprávněn navrhnout jen takové důkazy, jejichž výsledek může předvídat a u nichž si je jistý, že nepoškodí procesní postavení obžalovaného. V případě, kdy se obhájce chystá navrhnout výslech svědka, měl by se informovat, jakými informacemi daný svědek disponuje. S ohledem na nepřipustnost ovlivňování svědků by takový pohovor měl být veden s vysokou mírou objektivity a opatrnosti. Stejná pravidla přitom platí i pro jiné důkazy opatřené nebo navržené obhajobou, jako je například znalecký posudek. I zde je zcela nepřipustné, aby obhájce úkoloval nebo ovlivňoval soudního znalce v tom jakými metodami činit znalecké zkoumání nebo k jakým výsledkům dospět.¹⁹¹ Obhájce tedy nesmí úkolovat, jaké závěry má znalecký posudek poskytnout, ale v rámci taktiky obhajoby může například vhodně

¹⁹⁰ Jedná se například o situaci, kdy byl výslech svědka proveden policejním orgánem v přípravném řízení jako neodkladný úkon, aniž by byly splněny zákonné podmínky.

¹⁹¹ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 265-266 s.

zvolenými otázkami, na které má znalec odpovědět, ovlivnit proces zkoumání a výslednou podobu posudku.

Vyhledávání důkazů obhajobou je ze své podstaty choulostivý proces, neboť může panovat obava, že neopatrné jednání by například mohlo být posuzováno jako snaha o ovlivňování svědků. Představenstvo ČAK z tohoto důvodu vydalo usnesení, které má být jakýmsi návodem pro postup advokáta při vyhledávání důkazů.¹⁹² V případě důkazního prostředku, kterým má být výpověď svědka, výše zmíněné usnesení stanovuje, že poté co advokát vhodnou formou požádá o sdělení informací, má potenciálnímu svědkovi sdělit, že žádá jen informace pravdivé a že podle okolností může navrhnout provedení takového důkazu v rámci trestního řízení. Případně může této osobě navrhnout, aby se sama dostavila k příslušnému orgánu činnému v trestním řízení a informace, kterými disponuje, mu sdělila. Zároveň je doporučováno, aby o osobním setkání s touto osobou byl vyhotoven písemný záznam do klientského spisu a aby mu byla přítomna i třetí osoba. Vantuch k této problematice uvádí, že rozmluva obhájce s vyhledanou osobou není důvodem pro vznik jakýchkoliv pochybností o ovlivnění potenciálního svědka, protože se jedná o samozřejmou a v zájmu obviněného také nezbytnou přípravu obhajoby obviněného. Bez této přípravy by totiž obhajoba nemohla vědět, zda je v jejím zájmu určitou osobu jako svědka navrhnout, či nikoliv.¹⁹³

V případě vyhledávání důkazu v podobě svědecké výpovědi je, s ohledem na povinnost hájit zájmy obžalovaného, nepřípustné, aby obhájce navrhl výslech dané osoby bez jakéhokoliv předchozího kontaktu a zjištění, jaké informace taková osoba má. Obhajoba totiž v takovém případě neví, co svými smysly potenciální svědek vnímal a zda skutečnosti, o kterých bude vypovídat, budou ve prospěch obžalovaného. Následně tak může dojít k tomu, že svědek navržený obhajobou bude vypovídat v její neprospěch a zhorší se tak postavení obžalovaného.¹⁹⁴ Pokud si tedy obžalovaný přeje navrhnout určitého svědka, ale daná osoba odmítá sdělit obhájci, jaké informace hodlá při výslechu sdělit, neměl by obhájce výslech takového svědka pro nejistotu navrhopvat. Důvody pro takový postup by však měl obžalovanému sdělit a odůvodnit jej chráněním jeho zájmu.

¹⁹² Usnesení Představenstva ČAK č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. 10. 2004. Dostupné na: www.cak.cz.

¹⁹³ Vantuch, P., Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit, a kdy jen navrhnout jeho provedení?. Bulletin advokacie 7-8/2013, 27 s.

¹⁹⁴ Tamtéž.

Po provedení každého důkazu v hlavním líčení má obžalovaný právo se k němu vyjádřit a realizovat tak své právo na obhajobu.¹⁹⁵ Zákon nestanovuje podobu takového vyjádření. Lze však předpokládat, že pokud obžalovaný svého práva využije, bude se většinou jednat o námitky či připomínky k provedeným důkazům, případě způsobu jejich opatření a provedení. Zároveň může v návaznosti na provedení důkazů obžalovaný navrhnout i další související důkaz.¹⁹⁶ Pro účelnost takových vyjádření je nutné, aby obhájce i obžalovaný pečlivě sledovali a studovali provádění daných důkazů. Vyjádření obžalovaného přitom může obsahovat cokoliv, co uzná za vhodné. Měl by však dbát, aby jeho vyjádření bylo v souladu s jeho zájmy a jeho předchozími výpověďmi.¹⁹⁷ Z tohoto důvodu by proto měl obžalovaný jakékoliv své vyjádření k prováděným důkazům pečlivě konzultovat s obhájcem, aby neopatrností takového vyjádření nedošlo naopak ke zhoršení postavení obhajoby.

V následujících odstavcích se budu věnovat nejdůležitějším momentům dokazování v hlavním líčení, na jejichž provedení a dopad na konečné rozhodnutí ve věci, může mít obhájce zcela zásadní vliv. Jedná se o výslechy samotného obžalovaného, výslechy svědků, obstarání znaleckého posudku a následný výslech znalce, a dále věcné a listinné důkazy. Toto pořadí má přitom reflektovat v jaké posloupnosti soud dané dokazování v hlavním líčení provádí. V hlavním líčení budou jistě prováděny i další důkazy, kterými mohou být například obrazové nebo zvukové záznamy nebo odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu. V těchto případech se však bude zpravidla jednat o důkazy předkládané státním zástupcem a vliv obhájce na jejich provedení a hodnocení soudem bude nižší než u předešlého výčtu.

4.4.1. Výslech obžalovaného

Jako první důkaz v hlavním líčení se provádí výslech obžalovaného. Zařazení výslechu obžalovaného hned po přednesu obžaloby (případně i za uplatnění nároku na náhradu škody) není náhodné. Tímto je akcentována kontradiktorní povaha hlavního líčení, kdy je obžalovanému dána možnost obsáhle a komplexně reagovat na právě pronesenou obžalobu. Do novely, která zanesla do trestního řádu ustanovení § 206a, a tedy právo

¹⁹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1995, sp. zn. III. ÚS 62/95 stanovuje, že pro zaručení plného práva na obhajobu v podobě vyjádření se k prováděným důkazům je nutné splnit předpoklad, že jde o důkazy, s nimiž se jak obžalovaný sám, tak i jeho obhájce měli možnost seznámit natolik, aby jim byly zcela srozumitelné a aby k nim – ze svého hlediska – mohli zaujmout stanovisko.

¹⁹⁶ Draštík, Fenyk, a kol. Trestní řád. Komentář. II. cit. 189, 221 s.

¹⁹⁷ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 731 s.

vyjádřit se k obžalobě, byla toto jediná možnost obžalovaného, jak bezprostředně reagovat na obžalobu.

Bezprostřední reakce obžalovaného na pronesenou obžalobu je podstatná, neboť samotná obžaloba je zcela jednostranný přednes státního zástupce, který nijak dosavadní stanoviska obžalovaného nezohledňuje a je koncipován v neprospěch obžalovaného. Obžalovaný by tak měl během svého výslechu reagovat na tvrzení státního zástupce a dále se soustředit na skutečnosti, které považuje za sporné nebo se kterými vyjadřuje nesouhlas.¹⁹⁸ K tomuto má posloužit fakt, že obžalovanému má být nejdříve umožněno, aby se souvisle vyjádřil k obžalobě a až poté mu mohou být stranami kladeny doplňující otázky. Klazení těchto otázek pak musí být srozumitelné a dané otázky nesmí být sugestivní nebo kapciózní. Právo obžalovaného pronést své vyjádření souvisle a bez přerušování by měl obhájce chránit a v případě jakýchkoliv přerušování nebo otázek by měl podávat námitku s upozorněním na práva obžalovaného obsažená v ustanovení § 92 odst. 2 a 3 TR. V případě doplňujících otázek by pak měl obhájce sledovat, zda nejsou pokládány nedovoleným způsobem a případně namítat jejich nepřipustnost.

Pokud obžalovaný ještě v průběhu přípravného řízení vypovídal, a tato výpověď byla obsáhlá, jasná a přesvědčivá, je vhodné, aby z této výpovědi vycházela obhajoba i při přípravě jeho výpovědi před soudem. Obžalovaný by během své výpovědi měl akcentovat otázky, které byly v obžalobě pominuty, a které vyznívají v jeho prospěch, jakož i dle něj sporné body obžaloby, a tím její argumenty zpochybňovat.¹⁹⁹ Podobně by měl rovněž zpochybňovat nároky uplatněné poškozeným. Toto samozřejmě platí jen za situace, kdy nedošlo k podstatné změně důkazní situace v dané trestní věci. Konzistentní výpovědi obžalovaného totiž napomáhají přesvědčivosti jeho verze a činí jej tak více věrohodným a jeho výpověď průkaznější. Naproti tomu nekonzistentnost a výrazné změny jsou často terčem pozornosti jak státního zástupce, tak i soudu a mnohdy vedou k závěru o vině obžalovaného.

Je samozřejmě věcí taktiky obžaloby a zejména obhájce, jak obžalovaného připraví na jeho nadcházející výpověď před soudem. Jak bylo zmíněno výše, pokud hodlá obžalovaný vypovídat obdobně tomu, jak učinil v přípravném řízení, měl by mu obhájce doporučit, aby tak učinil i v hlavním líčení. Pokud však při přípravě a poradách ohledně nadcházejícího hlavního líčení obhájce zjistí, že výpověď obžalovaného by obsahovala

¹⁹⁸ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 436 s.

¹⁹⁹ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 2019, 687-688 s.

rozpory, protiřečila si a její kvalita tak značně utrpěla, neměl by dle mého názoru obžalovaného nechat takto vypovídat, neboť by nepochybně došlo k využití této skutečnosti stranou obžaloby a následně by došlo i ke zhoršení postavení samotného obžalovaného. Obhájce by se měl pokusit s obžalovaným dané nesrovnalosti objasnit, anebo mu doporučit, aby využil svého práva a v hlavním líčení nevypovídal a nereagoval na doplňující otázky stran. V rámci přípravy by měl dále obhájce nepochybně s obžalovaným konzultovat potenciální otázky jak soudu, tak státního zástupce nebo případně i poškozeného a na tyto otázky s ním sestavit vhodné odpovědi.²⁰⁰

Výše zmíněný postup platí v případě, že obžalovaný trestný čin, ze kterého je obžalován, nespáchal a svou vinu popírá. Pokud naopak obžalovaný s obžalobou do určité míry souhlasí a z nějakého důvodu nejeví zájem o uzavření dohody o vině a trestu, bude taktika obhajoby týkající se jeho výpovědi směřovat odlišným směrem. Jelikož bude taktika obhajoby směřovat k dosažení co nejmírnější trestněprávní sankce, měl by obhájce dle mého názoru takovému obžalovanému doporučit vyjádření lítosti, případně zájem na tom spáchanou trestnou činnost napravit. Taktika obhajoby však bude záviset i na dalších faktorech, kterými mohou například být předešlá trestná činnost obžalovaného, dosavadní průběh řízení, navrhovaný trest a podobně.

Součástí přípravy obžalovaného na jeho výpověď mohou být i ryze praktické rady a doporučení. Například, aby si obžalovaný, který si přeje vypovídat, připravil stručné body a poznámky, které mu pomohou, aby se ve svém souvislém projevu více orientoval, byl schopen uvádět i přesné faktické údaje, nebo aby nezapomněl zmínit některé připravené části své výpovědi. Pro písemné poznámky však platí stejná pravidla jako pro poznámky u výpovědi obviněného v přípravném řízení, které jsem popisoval v kapitole věnované právu podrobně se vyjádřit k obvinění.

Všeobecně lze konstatovat, že pokud obžalovaný svou vinu popírá, měla by jeho výpověď být koncipována tak, aby směřovala na některý z důvodů pro zproštění obžaloby dle § 226 TŘ. Nejčastěji tedy bude obviněný zpochybňovat, zda se skutek stal, zda je skutek vůbec trestným činem, případně zdůrazňovat, že nebylo nijak prokázáno, že by skutek spáchal právě obžalovaný.²⁰¹

Vantuch uvádí, že obhájce by v zásadě neměl obžalovanému klást v hlavním líčení otázky.²⁰² S tímto názorem se však nemohu ztotožnit. Ačkoliv souhlasím se závěrem, že

²⁰⁰ Tamtéž 689 s.

²⁰¹ Tamtéž 745 s.

²⁰² Tamtéž 747 s.

podstatné otázky by měly být zodpovězeny již v monologové části výpovědi, obhájce může vhodně formulovanými otázkami na obžalovaného dále navozovat nejistotu a vágnost vznesených obvinění nebo důkazů navrhovaných obžalobou. Obhájce může kladenými otázkami také vést obžalovaného k tomu, aby uvedl skutečnosti, na které v monologové části výpovědi zapomenul. Může se tedy jednat o jeden z nástrojů obhajoby, který by neměl být a priori zavrhován. Je však třeba dodat, že jakékoliv otázky by měl obhájce s obžalovaným zkonzultovat a připravit jej na ně, aby nebyl obžalovaný zaskočen, a naopak nedošlo k tomu, že bude obžalovaný působit zmateně či nejistě. Taková situace by jistě neprospěla přesvědčivosti verze obhajoby.

Pokud výpověď obžalovaného bude obsahovat rozpory, nebo pokud odmítne před soudem vypovídat, v souladu s § 207 odst. 2 TŘ přečte soud protokol o jeho dřívější výpovědi. Dřívější výpověď obžalovaného přitom nestačí pouze předestřít, ale je nutné jí obžalovanému přečíst a na rozpory poukázat. Smyslem je totiž vzniklé rozpory vyjasnit a odstranit.²⁰³ Na tuto eventualitu musí být obhajoba připravená a obhájce by měl obžalovanému doporučit, jak věrohodně reagovat na zmíněné rozpory. V případě, že by obžalovaný nebyl schopen rozpory zdůvodnit, mělo by mu být ze strany obhájce doporučeno, aby rozporuplné pasáže ze své výpovědi vynechal anebo vypovídat zcela odmítl. Je však třeba upozornit, že protokol o dřívější výpovědi obžalovaného nelze číst tehdy, pokud se vyskytnou rozpory nepodstatné, nebo takové, které lze vysvětlit nesprávným pochopením kladené otázky, významu některých pojmů, nebo časovým odstupem od předchozí výpovědi.²⁰⁴

4.4.2. Výslechy svědků

Jak bylo zmíněno výše, výslech obžalovaného je prvním prováděným důkazem. Pořadí dalších prováděných důkazů však není zákonem upraveno a je proto zcela na úvaze soudu. Po výslechu obžalovaného zpravidla následují výslechy svědků, případně poškozených.

Před započítáním výslechu svědka je potřeba jej poučit. Poučení ve smyslu § 101 odst. 1 TŘ provádí předseda senátu, případně jiný pověřený člen senátu. V zájmu srozumitelnosti přitom není nutné, aby bylo poučení o následcích křivé výpovědi činěno s přesným odkazem na zákonná ustanovení a podmínky trestnosti, ale postačí, že byl svědek

²⁰³ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 2612 s.

²⁰⁴ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 445 s.

upozorněn, že může mít za následek přivození trestního stíhání.²⁰⁵ V praxi však bude ze strany soudu přesto často docházet k podrobnému poučení, a to včetně výčtu jednotlivých zákonných ustanovení.

Obhájce by měl provést náležitou přípravu na výslech jednotlivých svědků. Obhájce i obžalovaný by si měli učinit představu o tom, co bude cílem výslechu každého ze svědků a jakým směrem se budou pravděpodobně ubírat otázky soudu, státního zástupce nebo zmocněnce poškozeného. Přípravu by měl obhájce činit prostřednictvím spisového materiálu, a to zejména protokolů o výsleších svědků z přípravného řízení, případně úředních záznamech o podaných vysvětleních. Příprava otázek obhajoby bude probíhat i v závislosti na tom, zda výslech svědka navrhl státní zástupce nebo samotná obhajoba. I při přípravě otázek na svědky by měl obhájce spolupracovat s obžalovaným, neboť se může jednat o osoby, se kterými se obžalovaný zná, případně s jejichž činností je obeznámen, a pomoc obžalovaného může být proto pro obhájce velmi podstatná.²⁰⁶ Obhájce by měl zároveň obžalovaného poučit, že na rozdíl právě od obhájce má právo se vyjádřit ke všem prováděným důkazům, a tedy i k provedeným výslechům svědků. Vyjádření obžalovaného může být podstatné, neboť na rozdíl od obhájce může disponovat bezprostředními poznatky ohledně projednávané věci. Případné dotazy a vyjádření by měl obhájce s obžalovaným pečlivě připravit, aby ze strany obžalovaného nedocházelo ke spontánním a nepromyšleným výrokům, které by ve výsledku nebyly v jeho prospěch.

V souladu s § 215 odst. 1 TŘ mají některé strany hlavního líčení se souhlasem předsedy senátu právo klást vyslýchaným svědkům otázky. K tomuto zpravidla dochází poté, co ze strany senátu již další dotazy na svědka nejsou. Ačkoliv mohou takto oprávněné osoby klást otázky přímo, a nikoliv prostřednictvím soudu, soud dbá na to, aby se otázky týkaly projednávané věci a nebyly kladeny nedovoleným způsobem. Dle druhého odstavce citovaného ustanovení mohou rovněž strany požádat o to, aby výslech svědka provedly samy. Soud v takovém případě má dbát na to, aby nedocházelo k pokládání sugestivních nebo kapciózních otázek nebo k nepřipustnému nátlaku na vyslýchané. Z tohoto důvodu by soud rovněž neměl vyhovět žádosti o provedení výslechu svědka mladšího než osmnáct let nebo nemocného a zraněného svědka.²⁰⁷ Vedení výslechu je velmi významná možnost, jak může obhajoba aktivně působit na prováděné dokazování a posílit svou roli v něm, neboť důkaz svědeckou výpovědí je v trestním řízení velmi důležitým a zároveň jeho

²⁰⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2003, sp. zn. 7 Tdo 109/2003.

²⁰⁶ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 759 s.

²⁰⁷ Draštík, Fenyk, a kol. Trestní řád. Komentář. II. cit. 189, 223 s.

důkazní hodnota a posouzení věrohodnosti přímo závisí nejen na odpovědích svědka nebo znalce na dodatečně položené otázky stran, ale zejména na celkovém způsobu a vedení jejich výslechu.²⁰⁸ Na tom, zda má obhájce provádět výslech svědků je však třeba, aby panovala shoda mezi ním a obžalovaným. Zároveň by měla být stanovena taktika, jakým způsobem k provádění výslechu přistupovat a jak má tedy výslech celkově vyznít.

Detailní obeznámení se spisem a s předchozími výpověďmi svědků umožní obhájci, aby zaznamenal jakýkoliv rozpor v jejich výpovědích a na tento rozpor (pokud je to ve prospěch obžalovaného) následně upozornil, jestliže nebyl zaznamenán v doplňujících otázkách soudu nebo státního zástupce.²⁰⁹ Jak bylo zmíněno výše, obhájce by měl také dávat pozor, jakou formou vůči svědkům a soudu vystupuje, neboť příliš důrazný nebo agresivní přístup a dotazy zapříčiní přerušování kladení otázek předsedou senátu.

Obhájce by při výsleších svědků měl dále dbát na to, aby nebyly soudem nebo státním zástupcem kladeny návodné nebo klamavé otázky a v případě potřeby toto namítat. Zároveň by měl obhájce kontrolovat, zda při výslechu svědka není přítomen ještě nevyslechnutý svědek a nedochází tak k porušení ustanovení § 209 odst. 1 TR.

Výjimku ze zásady ústnosti řízení stanovuje ustanovení § 211 odst. 1 TR, dle kterého může soud místo výslechu svědka číst protokol o jeho výpovědi, pokud nepokládá osobní výslech svědka za nutný a státní zástupce a obžalovaný s tím výslovně souhlasí.²¹⁰ V případě, že se řádně obžalovaný bez omluvy nedostaví, postačí ke čtení protokolů pouze souhlas státního zástupce. V situacích, kdy předchází výpověď svědka není ve prospěch obžalovaného, případně byla vyvrácena jinými výpověďmi nebo znaleckými posudky, měla by obhajoba čtení protokolů odmítnout, neboť by se připravila o možnost takového svědka s rozporů konfrontovat a jeho nepříznivou výpověď tak znevěrohodnit. V výše zmíněného vyplývá, že pokud je předchozí výpověď svědka pro obžalovaného příznivá a potvrzuje jím prezentovanou verzi, může obhajoba souhlasit s pouhým čtením protokolu. Jsem však toho názoru, že ačkoliv by se ze strany takového svědka jednalo o zopakování jeho předchozích tvrzení, obhajoba by měla zvážít, zda nemůže výslech svědka v hlavním líčení díky své bezprostřednosti a autentičnosti více zapůsobit na rozhodování soudu. Protokol o dřívější výpovědi lze také v hlavním líčení číst za předpokladu, že daný svědek bez oprávnění odepřel vypovídat nebo se v podstatných bodech odchyluje od své dřívější výpovědi.

²⁰⁸ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 2690 s.

²⁰⁹ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 762 s.

²¹⁰ Souhlas s výpovědí svědka je osobním úkonem obžalovaného a nemůže jej při tom nahradit obhájce.

Během výslechů svědků před soudem může dojít k některým zvláštním způsobům dokazování. Jedním z těchto způsobů je konfrontace,²¹¹ jež se zásadně provádí právě jen v řízení před soudem a před podáním obžaloby lze konfrontaci provést jen výjimečně, a to pokud lze očekávat, že její provedení výrazněji přispěje k objasnění věci a stejného cíle nelze dosáhnout jinými prostředky. Konfrontace může být provedena jak z iniciativy soudu, tak i na návrh obžalovaného nebo z podnětu samotného svědka. Obhájce by tedy měl být připraven s ohledem na zjištěné rozpory konfrontaci dle potřeby navrhnout a případně i požádat o to, aby jí mohl sám provést.

Oproti konfrontaci je rekognice úkonem, který je zpravidla prováděn v přípravném řízení a s ohledem na obtížné okolnosti její přípravy a výkonu se v hlavním líčení provádí jen zřídka. S ohledem na organizační a technickou náročnost daného úkonu by měla být rekognice prováděna až v řízení před soudem pouze tehdy, pokud potřeba jejího provedení vyvstala teprve v hlavním líčení na základě provedeného dokazování. V případě konání rekognice před soudem je pak třeba dodržet veškeré podmínky stanovené v ustanovení § 104b TŘ.²¹² Obhájce by měl tedy patřičně sledovat, zda jsou zmíněné podmínky dodržovány, nebo zda například nedochází k rekognici dle fotografií u níž je také přítomna poznávaná osoba.

Jelikož se v případě konfrontace i rekognice jedná o zvláštní způsoby výslechu svědka a obžalovaného, může soud na základě žádosti umožnit, aby je provedly u hlavního líčení státní zástupce, obžalovaný nebo jeho obhájce za podmínek uvedených v § 215 odst. 2 TŘ.²¹³

Lze tedy shrnout, že klíčovým faktorem pro příznivý průběh výslechů svědků je pečlivá příprava obhájce. Jen na základě přípravy může být obeznámen se všemi okolnostmi, které svědci v předchozích výpovědích uváděli, a na základě toho rozhodnout, zda je vhodné souhlasit s pouhým čtením protokolů, případně zdůrazňovat rozpory, chyby a nejasnosti, které se ve svědeckých výpovědích objevují. Obhájce by měl zároveň zvažovat, které svědecké výslechy navrhnout, a u kterých žádat o jejich provedení obhajobou. Zpravidla se bude jednat o takové výslechy svědků, u kterých je vhodné, aby obhajoba určovala jejich průběh a výsledné vyznění. Může se tedy jednat o svědky, kteří

²¹¹ Konfrontace je specifickou formou výslechu osob. Znamená opětovný současný výslech osob postavených tváří v tvář, které již byly vyslechnuty a jejichž výpovědi v závažných okolnostech nesouhlasí, přičemž výslechem osob postavených tváří v tvář se mají odstranit rozpory (viz komentář Šámal, P. a kol.: Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1529 s.).

²¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 5. 2003, sp. zn. 4 Tz 20/2003.

²¹³ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 1530 s.

vypovídali jak ve prospěch, tak i v neprospěch obžalovaného. Většinou však obhajoba bude žádat o možnost provedení výslechu svědků, jejichž verze souzní s obžalovaným, neboť se bude jednat o výsledky, jejichž provedení bude sama navrhopvat.

4.4.3. Znalecký posudek a výslech znalce

V průběhu hlavního líčení může rovněž dojít k výslechu znalce. Přibrat znalce může orgán činný v trestním, kdy v přípravném řízení se jedná o policejní orgán nebo státního zástupce a v řízení před soudem takto činí předseda senátu. V neposlední řadě mohou předložit vypracovaný znalecký posudek i obhajoba nebo poškozený. Tuto možnost může obhajoba využít již v přípravném řízení nebo až v řízení před soudem. Rozhodnutí, kdy toto právo uplatnit, je zcela na zvolené taktice obhajoby.

Ačkoliv znalecké posudky podléhají stejně jako ostatní důkazní prostředky v českém právním řádu zásadě volného hodnocení důkazů, při rozhodovací praxi se těší vesměs privilegovanému postavení, kdy často soudy nepřímou přikládají znaleckým posudkům vyšší váhu než zbylým důkazním prostředkům.²¹⁴ I u znaleckého posudku je však třeba, aby byl podroben kritickému zkoumání ze strany orgánů činných v trestním řízení a nemělo by docházet pouze k automatickému přebírání jeho závěrů. Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, neboť ani on nepožívá žádné větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti. Soud tedy nebude zkoumat pouze jeho závěr, ale také celý proces jeho vytváření.²¹⁵

Ustanovení § 110a TR zaručuje stranám možnost předložit znalecký posudek, pokud splní zákonem stanovené náležitosti jako je znalecká doložka nebo formální náležitosti kladené na každý znalecký posudek. Tímto je značně posilována úloha obhajoby na znaleckém dokazování v trestním řízení a jde tak o projev kontradiktornosti řízení, které jsem se věnoval výše. Citované ustanovení zároveň zaručuje možnost zvolenému znalci nahlížet do trestního spisu, neboť stanovuje povinnost orgánů činných v trestním řízení umožnit danému znalci nahlédnutí do spisu případně jinak zajistit, aby se znalec mohl seznámit s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku, a to

²¹⁴ Fryšták, M., Znalecký posudek, jeho význam a hodnocení v trestním řízení. Trestněprávní revue 9/2019, 186 s.

²¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06, nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07-2.

například poskytnutím opisů příslušných částí spisových materiálů, účastí u úkonů trestního řízení.²¹⁶

Pokud se důkazní situace jeví ve prospěch obžalovaného, může obhajoba dospět k závěr, že vypracování znaleckého posudku by bylo nadbytečné. Stejně tak může vést k rozhodnutí nezadat znalecký posudek například motivace obžalovaného nezvyšovat náklady probíhajícího řízení. Pokud po dohodě obhájce a obžalovaného dojde k rozhodnutí nechat vypracovat znalecký posudek, pak takový posudek bude zadávat za stranu obhajoby zpravidla obhájce konkrétnímu znalci na základě jím uváděné specializace. Po vypracování daného posudku musí obhájce vyhodnotit, zda formulované závěry přispívají ke zbavení či zmírnění viny obžalovaného. Pokud jsou závěry pro obviněného nepříznivé, nemůže obhájce s ohledem na své povinnosti daný znalecký posudek navrhnout k provedení, neboť by takto postupoval v přímém rozporu se zájmy obžalovaného.²¹⁷ Na možnost, že zadaný znalecký posudek nemusí nutně vyznít ve prospěch obžalovaného, by jej obhájce měl upozornit a zároveň popsat, jak se v takové situaci obhajoba zachová.

K vypracování znaleckého posudku může dojít jak v přípravné fázi řízení, tak až průběhu řízení před soudem. Pokud byl znalecký posudek vypracován již v přípravném řízení, měl obhájce možnost se s jeho závěry detailně seznámit a připravit si případnou polemiku s ním pro hlavní líčení. V případě, kdy soud dospěje k rozhodnutí, že k objasnění určité okolnosti je třeba vypracování znaleckého posudku v průběhu hlavního líčení, bude vypracovaný znalecký posudek doručován také obhájci, aby se s ním mohla strana obhajoby seznámit a připravit se tak na budoucí výslech znalce, případně čtení jeho písemného posudku.

Poté, co obhájce obdrží vyhotovení znaleckého posudku,²¹⁸ měl by primárně zkoumat, zda lze ze znaleckého posudku vyvodit poznatky o předmětu dokazování, procesní správnost znaleckého posudku, formální správnost znaleckého posudku, obsahovou správnost znaleckého posudku (týká se zejména předložených a zkoumaných podkladů, metod zkoumání a přezkoumatelnosti) a závěrem i to, zda je závěr předmětného posudku v souladu s ostatními důkazy dané věci.²¹⁹ Nadto by měl obhájce věnovat zvýšenou pozornost, zda ze strany znalce nedošlo k nepřipustnému překročení jeho erudice

²¹⁶ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 1611 s.

²¹⁷ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 268 s.

²¹⁸ Pokud nebyl znalecký posudek obhájci doručen, mělo by být hlavní líčení vždy odročeno. Pokud není obhajoba seznámena s obsahem posudku nemůže se k němu adekvátně vyjádřit a je tak narušeno jedno z jejích nejzákladnějších práv a sice právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům.

²¹⁹ Lichnovský, O., Vučka, J., Křístek, L. Trestní právo daňové. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, In Beck-online [právní informační systém]. [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.

a zadání, pokud podával výklad zákona nebo jakkoliv hodnotil vinu či nevinu obžalovaného. Kromě obhájce by tyto atributy znaleckého posudku měl zkoumat i samotný soud, případně státní zástupce.

Při výslechu znalce v hlavním líčení je postupováno obdobně jako při výslechu svědka a stejně jako v případě výslechu svědka i při výslechu znalce provádí zákonné poučení před jeho započítím předseda senátu, nebo jeho jiný pověřený člen. V případě, kdy byl znalecký posudek vypracován na základě příbrání soudem, státním zástupcem, policejním orgánem nebo poškozeným, má obhajoba obdržet jedno vyhotovení, a to proto, aby měla obhajoba dostatečný čas seznámit se s jeho závěry a připravit svou reakci. V případě, že u posudku vypracovaného v hlavním líčení nedojde k jeho zaslání obhajobě, má obhájce navrhnout odročení hlavního líčení, neboť pokud by mu nebyla poskytnuta možnost seznámit se se znaleckým posudkem, došlo by k narušení požadované rovnosti stran.

Z hlediska výslechu znalce je především nutné, aby se obhájce detailně seznámil s obsahem posudku a na základě toho si připravil otázky pro výslech znalce. Tyto otázky by se přitom měly týkat jak obsahové složky posudku, tak i formální či procesní, pokud má o nich obhájce pochybnosti. Dále by si měl obhájce připravit případné námitky, a to například ve výše popsané situaci, kdy znalec hodnotí právní otázky nebo vinu obžalovaného. Zároveň by si měl obhájce všimnout, zda se závěry znalce neopírají o různé subjektivní údaje jako například o svědecké výpovědi nebo o podkladové materiály, které jsou rozporné nebo se vzájemně vylučují. V takovém případě by měl obhájce žádat po znalci alternativní závěry pro další možné alternativy. Závěrem by měl obhájce zvážit, zda využije možnosti, kterou mu propůjčuje § 215 odst. 2 TR, a to že požádá o provedení výslechu znalce. Stejně jako u výslechu svědka je výslech znalce vysoce důležitým důkazním prostředkem, kdy kromě odpovědí znalce na pokládané otázky je pro výsledný dojem a důvěryhodnost podstatný i samotný způsob vedení jeho výslechu. Obhajobě tak vzniká prostor namísto pouhých doplňovacích otázek provést výslech znalce v úplnosti a dle vlastního uvážení a taktiky. Využití této možnosti by tak mělo být obhájcem preferováno, neboť lze konstatovat, že je to jistě v zájmu obžalovaného. Pokud návrh na provedení výslechu znalce podá jak strana obhajoby, tak i strana obžaloby a pokud obě

strany zároveň požádají o možnost jeho vedení, rozhodne předseda senátu po vyjádření obou stran o tom, která z nich výslech provede.²²⁰

V případě, že se v řízení přistoupí k předložení znaleckého posudku poškozeným, Vantuch uvádí, že připomínky obhajoby by měly směřovat zejména k tomu, že nález ani závěry posudku nejsou zdůvodněné, a proto jsou nepřezkoumatelné, dále zdůraznit, že zadavatelé posudku nepředali znalci materiály, jež do spisu dodala strana obhajoby, že zpracovatelé posudku nepožádali soud o nahlédnutí do spisu, a proto nedisponovali všemi informacemi potřebnými k vypracování posudku. Z toho může pak obhajoba dospět k závěru, že znalecký posudek vyžádaný poškozeným nekoresponduje s potřebami dokazování v projednávané trestní věci a nemůže jako důkaz přispět k jejímu objasnění. Jako vhodnou reakci na znalecký posudek poškozeného může obhájce rovněž zvolit zadání vlastního posudku, který má za cíl zpochybnit závěry posudku poškozeného.²²¹

V neposlední řadě je na místě, aby přípravu otázek znalci činil obhájce ve spolupráci s obžalovaným. Nežádá se může stávat, že obžalovaný díky svému vzdělání či profesi disponuje znalostmi, které obhájce nemá a které se navíc týkají znalcem zkoumané věci. Toto se může týkat například znaleckého posudku věnujícímu se problematice přidělování a vyhodnocování dotací ve věci trestního stíhání z dotačního podvodu. V takovéto situaci bude obžalovaný nepochybně více obeznámený s daným odvětvím a způsobem jeho fungování a je tak vhodné, aby příprava otázek na znalce probíhala za vzájemné spolupráce s obhájcem.

V praxi může nastat situace, kdy v průběhu trestního řízení byly předloženy posudky vypracované na zadání obžaloby i obhajoby (případně obhajoby a poškozeného) a následně proveden i výslech znalců, kteří je vypracovali. Pokud obhájce po výslechu obou znalců dospěje k názoru, že není jisté, o který z posudků se soud při aplikaci zásady volného hodnocení důkazů opře, může i po provedení dokazování podat návrh na přibrání některé z institucí uvedených v § 110 odst. 1 TŘ k přezkoumání obou posudků.²²² Aby bylo možné o přezkoumání posudku uvažovat, je však třeba, aby kromě potřeby zvláštního vědeckého posouzení měl daný posudek i vady popsané v § 109 TŘ, tedy aby byl nejasný nebo neúplný.

²²⁰ Vantuch, P., K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu. Bulletin advokacie 4/2002, 32 s.

²²¹ Vantuch, P., K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným. Bulletin advokacie 7-8/2006, 47 s.

²²² Vantuch, P., K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu. Bulletin advokacie 4/2002, 32 s.

Ustanovení § 211 odst. 5 TŘ zakotvuje možnost namísto výsledku znalce v hlavním líčení přečíst jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, jestliže znalec byl před podáním posudku poučen podle § 106, nejsou pochybnosti o správnosti a úplnosti posudku a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí. Jelikož by souhlasem s pouhým přečtením posudku obhajoba fakticky vzdala možnosti zpochybnit závěry v neprospěch obžalovaného, měli by obžalovaný a jeho obhájce s tímto souhlasit jen za situace, kdy znalecký posudek jednoznačně vyznívá ve prospěch obžalovaného.²²³

Lze tedy shrnout, že znalecký posudek a následný výslech znalce jsou v trestním řízení velmi časté a ceněné důkazní prostředky. Proto obhajoba často jako protireakci na znalecký posudek navržený státním zástupcem nebo poškozeným, bude navrhopvat znalecký posudek vlastní, a to za účelem jejich zpochybnění. Pokud obhajoba navrhne svůj znalecký posudek, měl by obhájce zároveň zvážit, zda zažádat o to, aby obhajoba provedla výslech daného znalce, aby tak měl větší kontrolu nad jeho průběhem a celkovým dojmem, a tak co nejefektivněji zapůsobil na rozhodování soudu.

4.4.4. Věcné a listinné důkazy

Pravidla provádění věcných a listinných důkazů určuje § 213 TŘ, zatímco § 112 TŘ poskytuje samotnou definici věcných a listinných důkazů. Zmíněné ustanovení vymezuje věcné důkazy jako předměty, kterými nebo na kterých byl trestný čin spáchán, jiné předměty, které prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost a mohou být prostředkem k odhalení a zjištění trestného činu a jeho pachatele, jakož i stopy trestného činu. Listinné důkazy pak jsou takové listiny, které svým obsahem prokazují nebo vyvracejí dokazovanou skutečnost vztahující se k trestnému činu nebo k obviněnému. Z uvedené definice listinných důkazů vyplývá, že se jedná o specifický poddruh důkazu věcného.²²⁴

S ohledem na skutečnost, že většina listinných a věcných důkazů, které budou v hlavním líčení prováděny budou obstarány policejním orgánem nebo právě obhajobou již v průběhu přípravného řízení, je vhodné, aby byl obhájce s obstaranými důkazy podrobně seznámen a rovněž, aby s jejich obsahem seznámil i obžalovaného a připravil jej tak na eventuální otázky soudu nebo státního zástupce týkající se těchto důkazů. Rovněž je jisté na místě, aby obhájce v případě listinných důkazů pořídil ze spisu jejich kopie, aby v průběhu hlavního líčení nemusel on či obžalovaný složitě nahlížet a seznamovat se

²²³ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 777 s.

²²⁴ Draštík, Fenyk, a kol. Trestní řád. Komentář. II. cit. 189, 219 s.

s listinami až po předložení soudem. Toto se z logických důvodů nevztahuje na důkazy, které byly stranami navrženy až v průběhu hlavního líčení.

Jak v případě věcných, tak i v případě listinných důkazů, je předmětem jejich zkoumání původnost, pravost a neporušenost. U listinných důkazů je nadto posuzován i jejich obsah, který je podstatou samotné koncepce listinného důkazu.²²⁵ Ze strany obhájce by tedy měly být v případě usvědčujících důkazů důkladně zkoumány tyto atributy a následně takové důkazy zpochybňovány. Zároveň by měl obhájce u usvědčujících důkazů zkoumat jejich použitelnost a přípustnost a v případě porušení pravidel o opatřování a zajišťování důkazů navrhnout jejich vyloučení.

Stejně jako v případě výpovědi svědků nebo znaleckého posudku, může i věcný nebo listinný důkaz opatřit a navrhnout k provedení obhajoba. Obhájce by proto měl být při vyhledávání potencionálních důkazů aktivní, aby tak byly navýšeny možnosti, jak obžalovaného hájit. Obhájce tedy může vyhledávat soukromé nebo veřejné listiny, případně různé předměty prokazující nevinu obžalovaného a po vyhledání takového důkazu navrhnout soudu jeho provedení. Je však nutné zdůraznit, že obhájce by měl u vyhledávaných důkazů preventivně zkoumat jejich původnost a neporušenost a tím tak zamezit případnému zpochybnění ze strany soudu nebo státního zástupce. Při obstarávání důkazů by měl obhájce spolupracovat s obžalovaným, neboť o existenci řady věcných nebo listinných důkazů, které mohou posílit postavení obhajoby, bude mít nejlepší představu právě on. V případě, že by však obhájce měl pochybnosti o pravosti důkazu vyhledaného obžalovaným, měl by v takové situaci postupovat obezřetně.²²⁶ Jelikož může navržení nepravého důkazu vrhat stín pochybnosti, a tak do určité míry činit méně věrohodnými i jiné důkazy a argumenty obhajoby, jsem toho názoru, že v případě existence pochybností by obhájce neměl takový důkaz navrhnout. Nadto nelze pominout, že v důsledku navržení nepravého věcného nebo listinného důkazu ze strany obžalovaného nebo obhájce, hrozí zahájení trestního stíhání pro trestný čin maření spravedlnosti dle ustanovení § 347a TZ.

I v hlavním líčení může dokazování probíhat prostřednictvím zvláštních způsobů dokazování. V části týkající se výslechu svědka jsem se již věnoval dvěma z nich, kterými byly konfrontace a rekognice, a dále se mezi zvláštní způsoby dokazování řadí i vyšetřovací pokus, rekonstrukce a prověrka na místě. S ohledem na skutečnost, že provedení těchto způsobů dokazování je časově, a především technicky náročné, probíhá zpravidla jejich

²²⁵ Drašík, Fenyk, a kol, Trestní řád. Komentář I. cit. 22, 975 s.

²²⁶ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 812 s.

provedení již v přípravné fázi řízení a v hlavním líčení dojde pouze ke čtení protokolů o jejich provedení. V hlavním líčení tedy bývá úloha obhájce ve vztahu k těmto úkonům spíše omezená.

4.5. Závěr hlavního líčení

Po přednesu obžaloby a proběhlém dokazování nastává třetí a finální fáze hlavního líčení. V této fázi dochází k přednesu závěrečných řečí a rovněž i posledního slova obžalovaného. I v této fázi hlavního líčení má obhájce zcela nepostradatelnou úlohu, neboť to bude zpravidla obhájce, jehož závěrečná řeč bude do hloubky analyzovat provedené dokazování a oponovat argumentům státního zástupce nebo poškozeného. Zároveň to bude obhájce, který bude v případě odsuzujícího rozsudku podávat odvolání, a to buď přímo v rámci závěru hlavního líčení, nebo až v průběhu ponechané zákonné lhůty.

4.5.1. Závěrečná řeč obhájce

Poté, co předseda soudu prohlásí proběhlé dokazování za skončené, udělí slovo jednotlivým stranám řízení k pronesení jejich závěrečných řečí. Závěrečné řeči mají zákonem pevně stanovenou posloupnost, kdy obhájce obžalovaného a samotný obžalovaný pronášejí svou závěrečnou řeč až jako poslední. Pouze v řízení konaném proti mladistvým přednáší jako poslední řeč orgán sociálně-právní ochrany dětí. Tímto je tak reflektována snaha o maximalizaci práv a možností obhajoby obžalovaného, neboť je takto umožněno obžalovanému reagovat i na skutečnosti, které zazněly v předešlých závěrečných řečech. Toto je zřejmé i díky § 216 odst. 3 TŘ, který zaručuje obžalovanému, případně jeho obhájci, právo odpovědět na ústní projev státního zástupce, kterému bylo uděleno slovo poté, co zazněla závěrečná řeč obhájce nebo obžalovaného.²²⁷ Tím, že obžalovaný může takto reagovat na své předřečníky a případně i na jejich repliky v rámci závěru hlavního líčení, dochází mimo jiné k zaručení výše popsaného práva vyjádřit se ke všem důkazům. Tím, že obžalovaný, resp. jeho obhájce, vystupuje jako poslední, dochází k dalšímu projevu favor defensionis v rámci trestního řízení.²²⁸ Kromě samotného obsahu závěrečných řečí je tak neméně důležité i jejich pořadí, které je přesně stanoveno a do něhož může zasahovat pouze soud, který však nemůže nijak omezit právo obžalovaného a jeho obhájce pronést řeč jako poslední.

²²⁷ Obhájce by na takovou alternativu měl být připraven a tedy vyhodnotit, na které části jeho závěrečné řeči bude chtít státní zástupce reagovat. Zároveň by obhájce či obviněný této možnosti měli zpravidla využít, aby stále to poslední, co zazní v závěru hlavního líčení, bylo stanovisko obhajoby.

²²⁸ Bílá, I., Fenyk, J., Smejkal, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-4-11]. Dostupné z: www.aspi.cz.

Podstatným atributem závěrečné řeči je fakt, že má jít o nepřerušovaný projev, což umožňuje přednes kompletní a komplexní argumentace, které je takto dodána vyšší přesvědčivost. Ačkoliv závěrečná řeč nemá být jakkoliv omezována, ovlivňována nebo přerušována, ve výjimečných případech může soud tuto řeč přerušit. Takovýmto výjimečným případem je, pokud daná řeč zjevně vybočuje z rámce projednávané věci. Předseda senátu tak může řečníka usměrnit, a to v zájmu zachování přehlednosti trestní věci a efektivity jejího projednání.

Již ze samotného názvu je zřejmé, že tento projev stran bezprostředně předchází rozhodnutí ve věci a je tak finální příležitostí jak obžaloby, tak i obhajoby ovlivnit rozhodnutí soudu ve věci. Zároveň se jedná o vhodnou příležitost pro zevrubné a komplexní shrnutí argumentů obhajoby a rovněž i shrnutí obecné polemiky s argumenty státního zastupitelství.²²⁹ Ačkoliv závěrečné řeči probíhají až po prohlášení o skončení dokazování, a tedy nelze jejich obsah využít jako důkaz, mohou skutečnosti v nich uvedené ovlivnit výsledné hodnocení důkazů soudem, případně i zapříčinit usnesení soudu o doplnění dokazování. Pokud by však došlo k doplnění dokazování, musí dát soud prostor pro opětovné konání závěrečných řečí a rovněž i posledního slova obžalovaného.

Kromě výše popsaného pravidla, že poslední závěrečné řeči pronáší obhájce a následně sám obžalovaný, rovněž platí pravidlo, dle kterého ve společném řízení konaném proti fyzické i právnické osobě závěrečná řeč obhájce obžalované právnické osoby a jejího zástupce předchází závěrečné řeči obhájce fyzické osoby a samotného obžalovaného.²³⁰ Je zde tedy možné pozorovat upřednostnění práv fyzické osoby oproti osobě právnické. Ačkoliv trestní řád a další trestněprávní předpisy poskytují obviněným fyzickým i právnickým osobám zásadně stejná práva, zde je zohledněna skutečnost, že primárním adresátem trestního řízení a jeho výsledků jsou fyzické osoby, kterých se zároveň rozhodnutí v trestních věcech dotýká výrazně více než osob právnických, a to s ohledem na charakter trestů, které jim lze uložit. V takové situaci je proto zapotřebí zohlednit jejich práva a upřednostnit je oproti spoluobžalovaným právnickým osobám.²³¹ Pravidlo přednosti závěrečné řeči obžalované fyzické osoby oproti právnické osobě se uplatní rovněž v případě repliky činěné v reakci na situaci, kdy se státní zástupce ujme slova poté, co jsou závěrečné řeči předneseny.

²²⁹ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 291 s.

²³⁰ § 37 odst. 2 ZTOPO.

²³¹ Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, 812 s.

Pronést závěrečnou řeč je právem a nikoliv povinností. Obžalovaný má tedy možnost tohoto práva nevyužít a stejnou možnost by tak měl mít i obhájce. V této souvislosti jsem však toho názoru, že ačkoliv trestní řád neukládá obhájci povinnost pronést závěrečnou řeč, s ohledem na povinnosti na něj kladené zákonem o advokacii, obhájce závěrečnou řeč pronést musí. Kdyby obhájce nevyžil tohoto svého práva, fakticky by se tak zřekl jedné z nejdůležitějších příležitostí pro ovlivnění rozhodnutí soudu a v rozporu s § 16 odst. 1 ZoA by nedostatečně prosazoval práva a oprávněné zájmy klienta. Za zcela nepřípustné pak považuji, kdyby obhájce jen odkázal na závěrečnou řeč státního zástupce nebo zmocněnce poškozeného (pokud jsou směřovány v neprospěch obžalovaného), neboť by tak aktivně směřoval proti zájmům svého klienta.

Ačkoliv právo přednést závěrečnou řeč mají všechny strany účastníci se hlavního líčení, strana obhajoby by měla v dané situaci využít svého privilegia přednášet svou řeč až na samotném závěru a co nejvíce zapůsobit na soud. Dalo by se tak shrnout, že cílem závěrečných řečí obhájce a obžalovaného by mělo být, aby soud k závěrečné poradě odcházel s bezprostředním dojmem ze závěrečné řeči obžalovaného, resp. s dojmem z jeho posledního slova.²³²

Dle mého názoru by se obhájce ve své závěrečné řeči neměl omezit pouze na rekapitulaci základních tezí obhajoby, neboť toto pravděpodobně učiní sám obžalovaný, pokud využije svého práva přednést závěrečnou řeč nebo poslední slovo. Kromě obecného shrnutí, které by závěrečnou řeč mělo uzavírat, by se měl obhájce věnovat i odborným otázkám, které obžalovaný jakožto laik nemůže přesvědčivě uchopit, a pomocí nich následně argumentovat. Obhájce by se tedy měl věnovat rozboru skutkových okolností věci, polemice s argumenty obžaloby, jednotlivým důkazům a jejich přesvědčivosti, ale i právním otázkám jako je aplikace případně nemožnost aplikace určitých právních norem a v neposlední řadě také jak otázce viny, tak i otázky trestu a jeho podoby a výše.

Zanedbat by obhájce neměl ani samotnou strukturu závěrečné řeči, neboť aby mohla tato řeč plnit svůj účel zapůsobit na soud a ovlivnit tak jeho rozhodnutí, měla by být strukturovaná a přesvědčivá. Zatímco úvod a závěr slouží k získání pozornosti, resp. finálnímu shrnutí, prostřední část, ve které bude obhájce akcentovat skutečnosti svědčící ve prospěch obžalovaného, by měla být nejrozsáhlejší a znít co nejpřesvědčivěji. Za tímto účelem může obhájce používat nejen věcné a právní argumenty, ale i různé řečnické

²³² Tamtéž.

prostředky jako například kladení otázek, použití přirovnání, zveličování, snižování, naléhání, nebo také dynamiku řeči a působit tak na soud.²³³

Vzhledem k tomu, že dle § 16 odst. 1 ZoA je advokát povinen hájit zájmy svého klienta a řídit se jeho pokyny, nelze vyloučit, že obžalovaný bude po svém obhájci požadovat, aby určité argumenty zazněly v jeho závěrečné řeči. Všeobecně je jistě vhodné, aby obsahy svých závěrečných řečí spolu obhájce a obžalovaný konzultovali, a to už pouze z toho prostého důvodu, aby byly ve vzájemné shodě a neodporovaly si. Zároveň je vhodné, aby závěrečná řeč obžalovaného pouze nekopírovala závěrečnou řeč obhájce, ale aby více upřednostňovala autentický výklad a argumentaci obžalovaného, což jí bude propůjčovat věrohodnost, zatímco závěrečná řeč obhájce se bude odborně věnovat skutkové a právní argumentaci. Zároveň bude často docházet k situaci kdy, se obžalovaný pouze ztotožní s pronesenou závěrečnou řečí svého obhájce, případně jen zdůrazní podle něj podstatné body argumentace obhajoby. V situaci, kdy obhájce ví, že obžalovaný není dostatečně rétoricky disponován k tomu, aby pronášel obsáhlou závěrečnou řeč nebo poslední slovo, a to například z důvodu nevhodného vystupování, měl by se obhájce pokusit přesvědčit obžalovaného, aby od svého záměru upustil a stručně se ztotožnil s pronesenou řečí svého obhájce, případně se omezil jen na stručné vyjádření.²³⁴ Pokud však obžalovaný trvá na své závěrečné řeči v podobě, ve které si ji sám navrhl, je jedinou možností obhájce v takové situaci obžalovaného upozornit na potenciální rizika takového rozhodnutí.

Je jistě vhodné seznámit obžalovaného s koncepcí závěrečné řeči, jejím obsahem, stěžejními body a také návrhy na rozhodnutí, které bude obsahovat. Závěrečný návrh strany obhajoby je třeba přizpůsobit průběhu hlavního líčení. Pokud důkazní situace neseznala radikálního obratu a obžalovaný konstantně trvá na své nevinně, měla by závěrečná řeč zpravidla končit návrhem na zproštění obžaloby na základě některého z důvodů obsažených v § 226 TŘ. Obhájce rovněž může na základě specifických okolností navrhnout postoupení věci, vrácení věci k došetření, nebo zastavení trestního stíhání. Pokud se však v průběhu hlavního líčení obžalovaný doznal, závěrečný návrh by se měl primárně soustředit na zdůraznění polehčujících okolností a v souvislosti s tím navrhnout co nejmírnější trest nebo například upuštění od potrestání dle § 46 TZ. V případě, kdy se jeví, že navzdory argumentům obhájce soud rozhodne o vině obžalovaného, není neobvyklé, že obhájce ve své závěrečné řeči navrhne nejen zproštění, ale alternativně se bude věnovat

²³³ Kratochvíl, J., Závěrečná řeč obhájce – nejdůležitější ústní projev advokáta. Trestněprávní revue 1/2015, 7 s.

²³⁴ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 476 s.

i tomu, jak by měl soud postupovat, pokud obžalovaného uzná vinným. Takovýto postup není nelogický a z hlediska procesní opatrnosti je jistě pochopitelný. Souhlasím však s názorem, že alternativní návrh snižuje přesvědčivost návrhu předešlého, a proto by se měl obhájce omezit maximálně na jeden alternativní návrh a zdržet se navrhování například čtyř možných alternativ, které ve výsledku přesvědčivosti jeho argumentů nijak nenapomohou.²³⁵

4.5.2. Podání opravného prostředku

Po skončení závěrečných řečí a poté, co obžalovanému bude uděleno poslední slovo se senát odebere k závěrečné poradě. V reakci na obsah přednesených závěrečných řečí, či v rámci závěrečné porady může soud shledat, že určitá okolnost nebyla v průběhu dostatečně objasněna a může tak rozhodnout usnesením o doplnění dokazování. V praxi bude k rozhodnutí o nutnosti doplnění dokazování docházet spíše po uskutečnění závěrečných řečí než v rámci závěrečné porady soudu.²³⁶ K tomu, že jsou až v závěrečných řečech uvedeny okolnosti, které by zapříčiňovaly nutnost doplnění dokazování, však v praxi nedochází příliš často. Toto má své logické opodstatnění, neboť jak strana obhajoby, tak i strana obžaloby budou stěžejní důkazy navrhovat již v dřívějších fázích trestního řízení, a tak opodstatňovat či naopak rozporovat opodstatněnost trestního stíhání.²³⁷ Pokud má soud proběhlé dokazování za úplné a poskytující dostatečný podklad pro rozhodnutí ve věci, dojde následně k vyhlášení rozsudku, případně jiného rozhodnutí soudu ve věci.

Formulace § 220 odst. 1 TŘ akcentuje při rozhodování soudu v prvním stupni zásadu obžalovací, když stanovuje, že je při svém rozhodování limitován skutkem, který je vymezen v žalobním návrhu. Druhý odstavec daného ustanovení dále klade důraz na zásady volného hodnocení důkazů, bezprostřednosti a ústnosti, a tedy i na vedení hlavního líčení jakožto kontradiktorního.

Aby došlo k výchovnému účinku veřejného vyhlášení rozsudku má být rozsudek vyhlášen zpravidla hned po skončení jednání, tj. po skončení hlavního líčení. V případě, kdy je projednávána trestní věc složitějšího charakteru, umožňuje zákon odročení jednání za účelem porady senátu a vyhlášení rozsudku na dobu nejdéle tří dnů. Kromě výroku o vině a trestu musí být při vyhlášení rozsudku vyhlášena i podstatná část jeho odůvodnění. Je

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 898 s.

²³⁷ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 477 s.

opět v zájmu výchovného účinku rozsudku, jakož i v zájmu zachování jeho přesvědčivosti a autority, aby byl rozsudek při vyhlášení patřičně odůvodněn.²³⁸

Po vyhlášení rozsudku dojde ze strany soudu k dotázání, zda se strany chtějí vyjádřit. Pokud obžalovaný nebo jeho obhájce využije tohoto vyjádření, může se v rámci něj ihned proti rozsudku odvolat, nebo se naopak práva na odvolání vzdát. O možnosti vyjádřit se k rozsudku by měl obhájce obžalovaného informovat a prokonzultovat s ním případnou reakci jak na odsuzující, tak i na zprošťující rozsudek. V případě prohlášení o vzdání se práva na odvolání však musí být obžalovaný, resp. jeho obhájce, vysoce opatrný, neboť takovéto prohlášení je po jeho učinění neodvolatelné a v případě pozdějšího podání odvolání vyústí v jeho zamítnutí soudem. Obhájce by proto měl dbát zvýšené pozornosti, aby se obžalovaný svou zbrklostí v závěru hlavního líčení nepřipravil o zásadní možnost, jak se bránit proti vynesnému rozsudku, a aby k vzdání se došlo jen na základě důkladného zvážení všech okolností a s plným vědomím o následcích takového kroku. Mohou nastat situace, kdy se obžalovaný vzdá práva na odvolání například v důsledku toho, že očekával přísnější trest za skutek, ke kterému se v průběhu řízení doznal.²³⁹ Ve většině případů, ať už je odvolání podáno nebo ne, však obhájce a obžalovaný využijí zákonné lhůty, kterou jim poskytuje § 248 odst. 1 TŘ a dané rozhodnutí učiní až po detailním seznámení se plným zněním rozsudku a soudem použité argumentace. Zároveň také strana obhajoby takticky vyčkává na to, zda odvolání podá či nepodá státní zástupce a v reakci na rozhodnutí státního zastupitelství činí další kroky.

Trestní řád stanovuje poměrně přísnou lhůtu podání a odůvodnění odvolání. I po přičtení pětidenní lhůty na nápravu vad dle § 251 odst. 1 TŘ se ve výsledku jedná o pouhých třináct dní. Lhůtu pro odstranění vad odvolání rovněž nelze prodloužit, neboť se jedná o lhůtu zákonnou a zákon takovýto postup neumožňuje. Absence odůvodnění, jakožto vady odvolání, má přitom závažný následek, a to jeho odmítnutí.²⁴⁰ Zároveň je však nutné upozornit, že požadavek na odůvodnění nutně neznamená vypracování rozsáhlé právní a skutkové argumentace ze strany obhájce. V zásadě by odůvodnění odvolání mělo zahrnovat obecné náležitosti každého podání, napadané výroky rozsudku a dále vady, kterými rozsudek nebo předcházející řízení disponovalo. K podrobnější specifikaci vytýkaných vad a obsáhlejší právní argumentaci však může dojít kdykoliv později před rozhodnutím odvolacího soudu a v praxi bude k takovému postupu často docházet. Podrobné

²³⁸ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 1709 s..

²³⁹ Vantuch. Obhajoba obviněného. cit. 26, 482 s.

²⁴⁰ Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 2. 2002, sp. zn. 6 To 1004/2001.

zdůvodnění odvolání je ovšem jistě v zájmu obhajoby a dostatečné a kvalifikované konkretizování výtek patří nepochybně k povinnostem obhájce, což se dá dovodit z obecných povinností advokáta v tomto procesním postavení i z jeho obecných povinností podle zákona o advokacii.²⁴¹

Na rozdíl od níže zmíněného zpětvzetí může odvolání podat obhájce jménem obžalovaného, a to i bez jeho výslovného souhlasu, a to z toho důvodu, že je obhájce povinen činit veškeré úkony nutné k hájení zájmů svého klienta a činit vše, co považuje pro něj za prospěšné. Takto však v žádném případě nesmí postupovat, pokud mu obžalovaný sdělil, že odvolání podávat nechce, neboť obhájce je primárně povinen se řídit pokyny svého klienta. V situacích, kdy obhájci není známo stanovisko obžalovaného k možnosti odvolání podat a obžalovaný na dotazy obhájce nereaguje a žádný pokyn k otázce odvolání nevydá, tak obhájce postupuje tak, jak se jeví nejlepší zájem obžalovaného.²⁴²

Po vynesení rozsudku by měl obhájce podrobně seznámit obžalovaného se všemi jeho výroky, jakož i s odůvodněním, a komplexně a srozumitelně tak přiblížit obžalovanému jak skutkové, tak i právní argumenty, na kterých soud své rozhodnutí postavil. Zároveň by měl obhájce představit obžalovanému možnosti obrany proti danému rozsudku. Při této příležitosti by měl obžalovanému sdělit, jaký postup se mu za daných okolností jeví jako nejvhodnější a zároveň i uvést důvody, proč takový postup navrhuje. Obžalovaný by tedy měl být seznámen s možností odvolat se jak proti výroku o vině, tak i proti výroku o trestu. Zároveň by měl obhájce vyličít, na čem se bude zakládat argumentace zpochybňující napadený rozsudek, a kterým konkrétním výrokům se bude věnovat.

Jak bylo zmíněno výše, lhůta na podání odvolání čítá pouze osm dnů od doručení opisu rozsudku a jedná se tedy o poměrně krátkou lhůtu pro podrobné seznámení se s rozsudkem, jakož i pro vypracování kvalifikovaného odůvodnění odvolání. Pokud se obhájce a obžalovaný neodvolají ihned po vynesení rozsudku, může padnout rozhodnutí se odvolat v krátké době po konání hlavního líčení, a to i bez obdržení vyhotovení rozsudku. V takovýchto případech souhlasím s doporučením, které uvádí Vantuch, aby z důvodu potencionální časové nouze obhájce přistoupil k vypracování jakési pracovní verze odvolání, která bude reflektovat argumenty soudem uvedené při vyhlášení rozsudku. Tato pracovní verze, která bude obsahovat základní směr argumentace obhajoby pak bude

²⁴¹ Mandák, V., Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech. Bulletin advokacie 6-7/2000, 51 s.

²⁴² Vantuch. Trestní řízení z pohledu obhajoby, cit. 5, 921 s.

obhájcem přesněji a rozsáhleji doplněna po obdržení opisu rozsudku, neboť již bude obhájci známo konkrétní odůvodnění soudu.²⁴³

V praxi mohou nastávat situace, kdy obžalovaný nesouhlasí s navrhovaným postupem svého obhájce, ať už se jedná o případ, kdy obhájce navrhuje odvolání podat, nebo naopak obžalovanému podání odvolání nedoporučuje. V obou těchto situacích by obhájce měl obžalovanému srozumitelně a kvalifikovaně vysvětlit důvody navrhovaného postupu a zdůraznit, že jakožto advokát je povinen činit takové úkony, které jsou v nejlepším zájmu jeho klienta, tj. právě obžalovaného. Pokud však obžalovaný nadále trvá na své volbě, obhájce musí respektovat jeho pokyny a odvolání podat, resp. nepodávat. Takovýto rozpor přitom nutně neznamená ztrátu nezbytné důvěry, a tedy i nutnost ukončení smlouvy o poskytování právních služeb. Jak obhájce, tak i obžalovaný musí společně vyhodnotit, zda byl rozpor v argumentaci tak intenzivní, aby narušil budoucí vztahy, a tak i výkon obhajoby.²⁴⁴ Jiná situace nastává, pokud obžalovaný otevřeně zpochybňuje postup obhájce, neboť je přesvědčen, že věc měla být rozhodnuta pro něj příznivěji a že obhájce nedostatečně vykonává jeho obhajobu. V takovém případě nezbyvá ničeho jiného než smlouvu o poskytování právních služeb vypovědět a případně obžalovanému doporučit jiného advokáta.

Odvolání může dle § 250 odst. 2 TR obžalovaný po jeho podání vzít zpět, a to až do okamžiku, kdy se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Zpětvzetí odvolání může být učiněno jen samotným obžalovaným, případně s jeho výslovným souhlasem. Pokud tedy obhájce soudu sděluje, že se v zastoupení obžalovaného vzdává odvolání, musí soudu rovněž sdělit, že tak činí na základě jeho výslovného souhlasu. Pokud by tak neučinil, nebo pokud by měl soud o zpětvzetí pochybnosti, danou skutečnost musí ověřit u obhájce nebo u samotného obžalovaného, než usnesením vezme zpětvzetí na vědomí. V případě, že odvolání bere zpět obžalovaný, tak toto zpětvzetí se vztahuje i na odvolání, které jeho jménem podal jeho obhájce, neboť odvolání bylo podáváno jménem obžalovaného a rozhodující je proto projev vůle obžalovaného, a nikoliv jeho obhájce. Toto však neplatí v případech, jde-li o obviněného, který byl omezen ve svéprávnosti, popřípadě o mladistvého, u kterého může obhájce podat odvolání i proti jeho vůli. V takových věcech je zpětvzetí odvolání samotným obžalovaným právně neúčinné.²⁴⁵

²⁴³ Tamtéž 934 s.

²⁴⁴ Tamtéž 924 s.

²⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2010, sp. zn. 4 Tdo 2/2010.

Výsledkem hlavního líčení však nemusí být nutně rozsudek. V hlavním líčení může dojít i například k vrácení věci státnímu zástupci k došetření, postoupení věci, zastavení nebo podmíněném zastavení trestního stíhání, schválení narovnání, nebo schválení dohody o vině a trestu. Také vůči většině těchto rozhodnutí může obhájce jménem obžalovaného podávat opravné prostředky. Konkrétně se bude jednat o stížnost proti rozhodnutí o vrácení věci státnímu zástupci, proti podmíněnému zastavení trestního stíhání nebo schválení narovnání. Jelikož je dohoda o vině a trestu schvalována odsuzujícím rozsudkem,²⁴⁶ opravným prostředkem je v tomto případě odvolání. Dle § 245 odst. 1 TŘ je však možné se odvolat jen v případě, že takový rozsudek není v souladu s dohodou o vině a trestu, jejíž schválení státní zástupce soudu navrhl. I v těchto případech může obhájce podat opravný prostředek bez výslovného souhlasu obžalovaného, neboť i zde obhájce činí takové úkony, které považuje za prospěšné pro obžalovaného a zároveň tak chrání a prosazuje jeho práva.

²⁴⁶ § 314r odst. 4 TŘ.

5. Úvahy de lege ferenda

Závěrečnou část této diplomové práce budu věnovat shrnutí několika úvah de lege ferenda týkajících se jak práv a postavení obhájce, tak i práv obviněného, případě i jiných institutů trestního řízení, které se strany obhajoby dotýkají. Budu se tedy zabývat instituty současné právní úpravy, a to v souvislosti s možnými změnami, které by měly většinou za cíl posílit práva obhajoby a mnohdy také dále prohloubit kontradiktorní prvky trestního řízení, neboť jak bylo již zmíněno výše, kontradiktornost je jedním z nutných předpokladů pro dosažení spravedlivého procesu.

Jak jsem již uvedl, dané úvahy směřují k posílení role obhajoby a rozšíření práv, kterými obviněný v trestním řízení disponuje. Takové úpravy by tak mohly být někdy negativně posuzovány ze strany orgánů činných v trestním řízení, neboť by jim takové úpravy ukládaly nové povinnosti, případně činily výkon jejich povinností náročnějším. Opět je zde tedy možné spatřovat konflikt mezi jednotlivými koncepcemi trestního řízení a stranami, které jej do určité míry ztělesňují.

5.1. Neodvolatelnost prohlášení viny

Jedním ze základních principů trestního řízení je zásada materiální pravdy formulovaná v § 2 odst. 5 TŘ povinností orgánů činných v trestním řízení zjistit skutkový stav bez důvodných pochybností, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí. Tato zásada je dále uskutečňována prostřednictvím zásady vyhledávací, která stanovuje povinnost orgánů činných v trestním řízení z vlastní iniciativy vyhledávat a provádět důkazy tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou již zmíněné pochybnosti.

Do tohoto principu je však významně zasahováno určitými instituty, které dokazování značně usnadňují a jeho rozsah významně omezují. Jedním z těchto institutů je možnost prohlášení viny dle § 206c TŘ.²⁴⁷ V přímém rozporu je pak s koncepcí hlavního líčení, ve kterém má probíhat těžiště dokazování, které však po učinění takového prohlášení do značné míry odpadá. Prohlášení viny a posouzení důkazní situace soudem je tedy zcela závislé na dokazování provedeném v přípravném řízení. Opatřením, jež má zajistit rovnováhu se zmíněnými zásadami, je pak povinnost soudu dle ustanovení § 206c odst. 5 TŘ takové prohlášení nepřijmout, pokud není v souladu se zjištěným skutkovým stavem nebo zjistí-li, že v předchozím řízení došlo k závažnému porušení práv obviněného.

²⁴⁷ Zároveň jsou do určité míry omezovány i zásady ústnosti a bezprostřednosti formulované v § 2 odst. 11, resp. § 2 odst. 12 TŘ.

Fakultativně pak soud nemusí prohlášení přijmout, pokud takový postup nepovažuje za vhodný s ohledem na okolnosti případu a vyjádření ostatních stran.

Obžalovaný se však tímto prohlášením dostává do velmi problematické situace, kterou již nemůže nijak zvrátit. Již učiněné prohlášení však dle § 206c odst. 7 TŘ nelze odvolat a ani je napadat opravným prostředkem, jak stanovuje ustanovení § 246 odst. 1 písm. b) TŘ.

Souhlasím se závěry, které formulují Mulák a Provazník, když uvádějí, že zásadním problémem prohlášení viny je nemožnost jeho odvolání. Upozorňují přitom na problémy, které mohou za určitých okolností nastat. Na rozdíl od dohody o vině a trestu může po prohlášení viny nadále probíhat dokazování (byť v omezené míře), které se může týkat buďto skutků, u kterých obžalovaný vinu neprohlásil, dalších spoluobžalovaných, nebo například ohledně následku daného trestného činu. Soud tak může v dalším průběhu zjistit skutečnosti zpochybňující vinu obžalovaného. Proti takto zjištěným skutečnostem však bude stát prohlášení obžalovaného, které bude v důsledku vyznívat značně problematičtější. V situaci, kdy jsou dva spoluobžalovaní a jeden z nich učiní prohlášení o vině a druhý se co do skutku hájí, se tak může stát, že hájící se obžalovaný bude zproštěn obžaloby, s ohledem na to, že jeho vina nebyla bez důvodných pochybností prokázána, zatímco druhý obžalovaný bude odsouzen, neboť pochybnosti byly odstraněny jeho prohlášením.²⁴⁸ V takovýchto situacích se jeví jako vhodná možnost obžalovaného vzít po proběhlém dokazování zpět své prohlášení, když je zřejmé, že provedením důkazů nedošlo a zřejmě nemůže dojít k prokázání jeho viny. V současné době je obžalovaný v dané situaci nucen setrvat v daném prohlášení a pozici sebeobviňování, která je pro něj značně nepříznivá.

Obdobná situace s dvěma spoluobžalovanými přitom může nastat i v případě, že jeden z nich přistoupí ke sjednání dohody o vině a trestu a druhý nikoliv. Pokud bude tento obžalovaný obžaloby zproštěn, podobně jako obžalovaný, který neučinil prohlášení viny v předcházejícím odstavci, měla by nastat situace být dle mého názoru důvodem pro obnovu řízení dle ustanovení § 277 a násl. TŘ. Na okolnosti, na základě kterých byl jeden z obžalovaných zproštěn, by tak bylo nahlíženo jako na skutečnosti soudu dříve neznámé, které by mohly ve spojení se skutečnostmi a důkazy známými už dříve odůvodnit jiné rozhodnutí o vině. Je však třeba poznamenat, že tato situace zatím nebyla judikaturou ani doktrinálně vyřešena.

²⁴⁸ Mulák, J., Provazník, J., Dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. na základní zásady trestního řízení. Bulletin advokacie 11/2021, 337 s.

Zároveň souhlasím s názorem, který vyjádřil Koudela, že omezování možnosti podávat opravný prostředek v souvislosti s prohlášením viny je zásahem do výsostného práva obžalovaného volit dle svého uvážení prostředky a způsob obhajoby. Zároveň se jedná o zásah do principu rovnosti stran, neboť státní zástupce se v takové situaci může nadále odvolat, a tedy i potenciální rozpor s čl. 37 odst. 3 LZPS.²⁴⁹

Dalším rozdílem, který je možné v této souvislosti spatřovat mezi prohlášením viny a dohodou o vině a trestu je také skutečnost, že v případě sjednání dohody o vině a trestu nepřísluší se odvolat nejen obžalovanému, ale rovněž státnímu zástupci. Oproti tomu, pokud obžalovaný prohlásí vinu, proti rozsudku se nemůže odvolat v rozsahu prohlášení jen on, zatímco státní zástupce ano. Motivace obžalovaného v podobě mimořádného snížení trestu odnětí svobody se tak stává přinejmenším nejistou, když se nachází v situaci, kdy fakticky rezignoval na svou obhajobu, a přesto může být podáno odvolání v jeho neprospěch. V odvolacím řízení pak bude rozhodováno na základě výsledků dokazování z přípravného řízení a obžalovaným učiněným prohlášením viny.

Institut prohlášení viny je ve spojení s přidruženými instituty jako dohoda o vině a trestu a prohlášení skutečností za nesporné jistě v souladu s koncepcí narůstající kontradiktornosti hlavního líčení a má v trestním řádu své opodstatněné místo. Je jistě možné souhlasit se zákonodárcem a snažit se o nalezení, co největší shody mezi stranou obžaloby a stranou obhajoby, ale nemělo by to být za cenu rezignace na proces dokazování a prokazování viny obviněného. Je tak dle mého názoru problematické, že obžalovanému je umožněno rezignovat na svou obhajobu a zároveň mu není nijak umožněno toto své rozhodnutí v budoucnu jakkoliv revidovat. Toto může vést k značnému zhoršení jeho postavení. Považuji tak za vhodné, aby bylo možné prohlášení viny vzít v průběhu trestního řízení zpět.

Obdobná situace pak nastává i co se týče institutu prohlášení některých skutečností za nesporné. I zde dochází k omezování zásady materiální pravdy a zásady vyhledávací, eventuálně i zásady ústnosti a bezprostřednosti. V případě tohoto institutu sice není v zákoně výslovně stanovena nemožnost odvolání takového prohlášení, zároveň však tato možnost není zákonem zakotvena. Jako vhodné řešení by se tedy jevilo výslovné přiznání takové možnosti obžalovanému, případně i státnímu zástupci.

²⁴⁹ Koudela, R., Kacířské názory na institut prohlášení viny. Trestněprávní revue 4/2022, 238 s.

5.2. Provádění důkazů stranou obhajoby v přípravném řízení

V kapitole věnující se dokazování v hlavním líčení jsem popisoval právo stran v hlavním líčení žádat, aby jim bylo umožněno provést důkaz, a to zejména výslech svědka nebo znalce. Obhajoba má tak možnost se aktivně podílet na výslechu a vyslýchaným nejen klást na konci otázky, ale celý výslech vést, a tedy i určovat jeho průběh a výsledný dojem z něj.

Takovýmto oprávněním disponuje strana obhajoby jen v hlavním líčení, a ne v přípravném řízení. Tímto dochází k určité míře znevýhodnění obviněného, neboť ačkoliv má k dokazování docházet především v hlavním líčení, některé důkazy jsou prováděny již v řízení přípravném. I pokud obhajoba v přípravném řízení vyhledá a následně navrhne k výslechu svědka, bude tento výslech provádět policejní orgán. Podoba a výsledek takového výslechu pak mohou být v ostrém kontrastu s tím, co si od vyhledaného svědka slibovala obhajoba. Obhájce a obviněný tak v současné době taktizují, kdy a za jakých okolností navrhnout tento typ důkazu, a to právě s ohledem na to, že pokud jej navrhnou až v řízení před soudem, může jim být umožněno takovýto výslech i provést.

Pokud by bylo obviněnému a obhájci umožněno požádat o provedení jimi navrženého důkazního prostředku, mohlo by to mít za následek, že obhajoba od výše zmíněného váhání upustí a bude navrhnout veškeré důkazy již v přípravném řízení. Toto by ve výsledku mohlo být i ve prospěch výsledné podoby případné obžaloby, neboť by vycházela ze všech důkazních prostředků, které jsou známy jak orgánům činným v trestním řízení, tak i straně obhajoby. Skutkový stav by byl tedy objasněný v co nejvyšší možné míře.

Pokud by bylo právo obviněného a jeho obhájce žádat o možnost provést v přípravném řízení důkaz, je vhodné, aby režim posuzování této žádosti, jakož i samotné provedení takového důkazu, analogicky odpovídalo postupu obsaženému v § 215 odst. 2 TŘ. S ohledem na skutečnost, že dozor nad zachováním zákonnosti vykonává státní zástupce, by obhájce nebo obviněný podávali žádost o provedení důkazu právě k dozorujícímu státnímu zástupci. Ten by jí posoudil a v případě jejího kladného vyhodnocení by rovněž vykonával dozor nad samotným prováděním takového důkazu. Zejména by dbal o to, aby nebyly ze strany obviněného nebo obhájce kladeny sugestivní nebo kapiózní otázky a aby na vyslýchané nebyl činěn nátlak.

Domnívám se, že umožněním provádění některých důkazů obviněnému nebo jeho obhájci může dojít k posílení postavení obviněného v přípravném řízení, ve kterém je obviněný značně znevýhodněn vůči policejním orgánům, které provádějí vyšetřování. Zároveň jak jsem zmínil již výše, by takováto změna mohla přispět ke zkvalitnění obžaloby,

neboť by bylo navrhováno více důkazů k provedení a státní zástupce by při vypracování obžaloby disponoval více informacemi a ucelenější představou o vyšetřované trestné činnosti. Komplexnější obžaloba následně znamená i podklad pro rychlejší, a tedy i hospodárnější rozhodování soudu, který již z podané obžaloby bude obeznámen s veškerými důkazy, které byly provedeny. Nebude tak často docházet k dodatečným návrhům na provedení určitého typu důkazů a zároveň toto může sloužit jako návod pro to, které důkazy by v průběhu hlavního líčení měl případně provádět obžalovaný, a které státní zástupce.

Jsem si vědom té skutečnosti, že s ohledem na povahu přípravného řízení se zde v plné míře neuplatňuje princip kontradiktornosti a rovněž zde nepanuje rovnost stran, neboť v přípravném řízení mají orgány činné v trestním řízení oproti obviněnému vrchnostenské postavení. Dle mého názoru by však kvalitě přípravného řízení a důkazů v něm provedených mohlo prospět, kdyby byla zákonem stanovena možnost stran žádat o umožnění provedení důkazu, a to zejména v situaci, kdy takový důkaz strany samy navrhly.

Možnost obhájce provést v přípravném řízení důkazní prostředek, který je ve prospěch obhajoby, pak rovněž zmiňuje Jelínek.²⁵⁰

5.3. Stížnost proti rozhodnutí o doplnění dokazování

Na základě ustanovení § 166 odst. 1 TŘ má obviněný právo po skončení vyšetřování prostudovat spisový materiál a učinit návrhy na doplnění dokazování. Pokud obviněný nebo jeho obhájce dospějí k závěru, že si přejí doplnit dokazování, učiní takový návrh směrem k policejnímu orgánu. Takový návrh může být v podobě přímého označení důkazního prostředku a skutečnosti, která má být zjištěna, nebo i v prostém návrhu na doplnění dokazování, aniž by byl navrhovaný důkazní prostředek označen.²⁵¹ O doplnění rozhoduje policejní orgán, který buď návrhu vyhoví a vyšetřování dle něj doplní, anebo pokud navrhované doplnění nepovažuje za nutné, tak jej odmítne.

Takovýto postup však může být problematický. Nežřídkou se stane, že policejní orgán odmítne takový návrh jako nadbytečný s ohledem na dosavadní výsledky vyšetřování, a to, aniž by uvedl bližší odůvodnění. Někdy může odůvodnění dokonce zcela absentovat. Rovněž je někdy obhájci sdělováno, že mají dané důkazní prostředky navrhnout až v řízení před soudem, kde je těžiště dokazování.²⁵² Je přitom zarážející, že policejní orgán není

²⁵⁰ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 277 s.

²⁵¹ Šámal, a kol.: Trestní řád II. cit. 23, 2160 s.

²⁵² Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 270 s.

povinen patřičně zdůvodnit zamítnutí návrhu přímo obviněnému, když tuto povinnost má vůči dozorujícímu státnímu zástupci při předložení spisu dle ustanovení § 166 odst. 3 TŘ.

Proti takovému postupu se však strana obhajoby nemá jak bránit, neboť rozhodnutí o odmítnutí návrhu na doplnění dokazování je činěno formou opatření, proti němuž není podání opravného prostředku přípustné. Jako jedinou možnost obrany proti takovému postupu zmiňuje Vantuch žádost o přezkoumání postupu policejního orgánu dle § 157a odst. 1 TŘ. Tuto žádost následně vyřizuje státní zástupce, který většinou dospěje k závěru, že v postupu policejního orgánu neshledal pochybení.²⁵³ Nemožnost domoci se odůvodnění pro zamítnutí svého návrhu v kombinaci s nemožností podat vůči takovému rozhodnutí opravný prostředek pak zakládá nerovnost stran v této fázi trestního řízení a značně obviněného znevýhodňuje v jeho materiální obhajobě.

Obdobná situace přitom platí rovněž v hlavním líčení, v rámci kterého mohou strany rovněž navrhopvat důkazy k doplnění dokazování. O těchto návrzích následně rozhoduje soud, a to formou usnesení, proti kterému není stížnost přípustná. Odůvodnění zamítnutí návrhu se pak soud věnuje v odůvodnění samotného rozsudku, kdy zpravidla uvádí, že návrhu na doplnění dokazování navrženým stranou obhajoby nevyhověl proto, že důkazy ve věci jsou dostatečné a navrhované důkazy jsou tedy nadbytečné.²⁵⁴

S ohledem na shora uvedené by dle mého názoru bylo vhodné, aby zákon nově v § 166 odst. 1 TŘ stanovil, že odmítnutí doplnění dokazování ze strany obviněného činí policejní orgán usnesením, které bude opatřeno odůvodněním, proč tak učinil. Zároveň by v předmětném ustanovení mělo být obsaženo, že proti usnesení policejního orgánu je přípustná stížnost.

Jsem si vědom, že navrhovaná změna je v určitém rozporu se současným trendem „odformalizování“ trestního řízení. Tento trend přitom reflektuje námitky zejména policejních orgánů, které uvádějí, že s ohledem na vysokou formálnost řízení v praxi stráví značnou část své činnosti vyřizováním podnětů, návrhů nebo stížností obviněného a na samotnou vyšetřovací činnost pak nemají dostatečný prostor. S tímto názorem lze jistě souhlasit, nelze však kvůli tomu upozadovat práv obviněného. Skutečností je, že v současné době má obviněný pouze mizivé možnosti, jak zvrátit rozhodnutí o odmítnutí jeho návrhu na doplnění dokazování, neboť toto rozhodnutí nemusí být fakticky

²⁵³ Vantuch, P., K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. Bulletin advokacie 2/2004, 25 s.

²⁵⁴ Vantuch, P., K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným. Bulletin advokacie 7-8/2006, 47 s.

odůvodněno. Ačkoliv by se tedy zde navrhovaná úprava odlišovala od postupu dle § 157a TŘ jen důrazem na nutnost patřičného a přesvědčivého odůvodnění, jak ze strany policejních orgánů, tak i státního zástupce, jeví se mi tato úprava jako vhodná. Daná úprava totiž rozšiřuje možnosti obviněného nejen v rámci obrany proti postupu policejního orgánu, ale i co se týká jeho vlivu na prováděné dokazování.

Souhlasím rovněž s názorem, že jako nedostatečná se jeví právní úprava týkající se vyrozumění obviněného o odmítnutí jeho návrhu na doplnění dokazování, dle které má v současné době policejní orgán na výběr, zda vyrozumí obviněného nebo jeho obhájce.²⁵⁵ Jako vhodnější lze v tomto případě označit povinnost policejního orgánu informovat obviněného i jeho obhájce, je-li zastoupen, o odmítnutí návrhu na doplnění dokazování.

Obdobně by pak mělo být postupováno v případě návrhu na doplnění dokazování v hlavním líčení. Rovněž by tedy mělo být stanoveno, že proti usnesení, kterým soud rozhoduje o návrhu na doplnění dokazování je přípustná stížnost.

5.4. Zapůjčení trestního spisu obhájci obviněného

S výše zmíněnou problematikou návrhů na doplnění dokazování pak úzce souvisí i právo dle § 65 odst. 1 TŘ na nahlížení obviněného a jeho obhájce do trestního spisu, případě si z nich činit výpisky a poznámky a pořizovat si na své náklady kopie spisů a jejich částí.

V současné právní úpravě probíhá realizace práva na nahlížení do spisu tak, že k nahlížení jsou většinou vyhrazené speciální místnosti na policejních služebnách, případně v jiných speciálních místnostech orgánů činných v trestním řízení. Samotné nahlížení pak probíhá za stálé přítomnosti k tomu určeného pracovníka daného orgánu. Taková osoba rovněž dohlíží na případné pořizování kopií z daného spisu.

Takovýto systém však může být značně problematický z hlediska časové náročnosti takového nahlížení. Nezřídka se stává že trestní spisy jsou značně rozsáhlé a pořízení kompletních kopií z něj (například prostřednictvím fotoaparátu) je záležitostí na několik dní. Toto je však zcela nepraktické, když místo, aby se obhájce soustředil na seznámení se se spisovým materiálem a přípravu obhajoby, tráví čas na policejní služebně, kde fotí spis. Inspirací v této tématice může být úprava obsažená v německém trestním řádu vyhlášeném dne 7. 4. 1987 ve sbírce spolkových zákonů I., p. 1074, 1319, naposledy změněném čl. 3 zákona 11. 7. 2019 (Strafprozeßordnung, dále jen „StPO“).²⁵⁶

²⁵⁵ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 272 s.

²⁵⁶ German code of criminal procedure (Strafprozeßordnung - StPO). Dostupné z: www.gesetze-im-internet.de.

Ustanovení § 32 StPO a násl. stanovuje možnost, aby byly trestní spisy vedeny v elektronické podobě. Toto pak usnadňuje nejen komunikaci mezi soudy nebo s jinými orgány činnými v trestním řízení, ale rovněž usnadňuje možnost nahlížení do spisu dle § 147 StPO. Kromě vedení elektronického spisu však StPO obsahuje v § 32f povinnost nejen zpřístupnit elektronický spis k nahlížení, nebo případně poskytnout datový nosič s obsahem spisu, ale druhý odstavec tohoto ustanovení obsahuje možnost zapůjčení listinného spisu obhájci do jeho sídla nebo soukromých prostor, a to na základě zvláštní žádosti podané obhájcem. Odmítnout tuto žádost lze přitom jen pokud tomu brání závažné důvody. Takovým závažným důvodem pak může být například, že hrozí nebezpečí, že by do spisu nahlíželi nepovolané třetí osoby, že by hrozilo jeho poškození, nebo pokud spis potřebují orgány činné v trestním řízení pro urychlení řízení.²⁵⁷

I když existují případy, kdy není možné zapůjčit obhájci spis, a ačkoliv na zapůjčení není právní nárok, stále tato možnost představuje ve spojení s elektronickým vedením spisu významné zjednodušení realizace práva obhajoby nahlížet do spisu. Pokud by i v českém právním řádu bylo zakotveno právo obhájce žádat o zapůjčení trestního spisu, značně by to zefektivnilo práci obhajoby. Obhájce by tak mohl daný spis studovat v zabezpečeném prostředí své kanceláře, případně z něj rovnou pořizovat kopie. Toto by jistě významně zjednodušilo práci obhajoby se spisem, neboť by již nebyl obhájce nucen složitě pořizovat fotografie spisu, navíc často v nevyhovujícím prostředí. Zároveň by byl odbourán časový prvek nahlížení, kdy je zpravidla umožňováno do spisu nahlížet jen v určitých hodinách, které však nemusí nutně konvenovat s časovými možnostmi obhájce. Zároveň by ani nebylo třeba zaměstnávat pracovníky policejních nebo jiných orgánů, kteří při jakémkoliv nahlížení musí být přítomni a často tak nemohou vykonávat jinou práci.

Závěrem by jistě bylo vhodné zavést možnost vést spisy i elektronicky. Toto řešení by nepochybně vedlo, k již výše zmíněnému zjednodušení komunikace mezi orgány činnými v trestním řízení, jakož i k zjednodušení nahlížení. Je však pravdou, že v případě vedení elektronických trestních spisů se jedná spíše o systémové opatření, neboť by se nejednalo o osamocenou inovaci, ale o strukturální digitalizaci státní správy. Až poté, co bude spuštěn proces realizace všeobecné digitalizace bude také možné přistoupit k zavedení elektronických spisů v trestních věcech.

²⁵⁷ Jelínek, Uhlířová. Obhájce v trestním řízení. cit. 132, 228 s.

5.5. Institut nutné obhajoby u obviněné právnické osoby

Ustanovení § 35 odst. 2 ZTOPO výslovně vylučuje použití nutné obhajoby v souvislosti s obviněnou právnickou osobou. Zákonodárce toto vysvětluje v důvodové zprávě a uvádí, že nutná obhajoba je vymezena výlučně ve vztahu k obviněné fyzické osobě. Kromě toho rovněž uvádí, že zahraniční právní úpravy si při řešení tematiky nutné obhajoby právnické osoby počínají obdobě a v zásadě ji vylučují.

Spatřují však určitý rozpor v situaci, kdy je obviněným právnickým osobám přiznáno právo na obhajobu, které je zároveň do určité míry omezeno. Již výše bylo zmíněno, že Ústavní soud dospěl k závěru, že institut nutné obhajoby je jedním z prostředků, jimiž je zajišťováno ústavně zaručené právo na obhajobu. K tomu navíc dodal, že realizace práva na obhajobu je jednou z podmínek pro dosažení spravedlivého procesu.²⁵⁸ Jelikož právo na obhajobu má za cíl snižovat riziko odsouzení nevinné osoby a zároveň poskytnout vyšší ochranu právům a zájmům obviněného, není ve specifických situacích ponechána obviněnému volba a je mu obhájce autoritativně ustanoven. Nutná obhajoba je tedy nedělitelnou součástí práva na obhajobu. V případě právnické osoby však zcela absentuje. Na vyloučení právnických osob z nutné obhajoby by tak bylo možno nahlížet jako na ústavně nekonformní ustanovení, a to s ohledem na judikaturu Ústavního soudu a jeho výklad práva na obhajobu.

Argument zákonodárce, že zahraniční právní úpravy si počínají obdobně nemůže obstát. Jak poukazuje Tibitzlová, ve francouzském právním řádu nejsou důvody nutné obhajoby vypsány v jednom speciálním ustanovení, ale jsou ad hoc uváděny u konkrétních ustanovení, v rámci kterých jsou shledány okolnosti odůvodňující nutnou obhajobu. Nevylučuje však a priori nutnou obhajobu právnické osoby jako celku. Ani rakouský právní řád nutnou obhajobu právnické osoby nevylučuje. I když jako jediný případ umožňující nutnou obhajobu uvádí situaci, kdy není možné doručovat trestně stíhané právnické osobě úřední dokumenty. Rovněž německý právní řád striktně nevylučuje nutnou obhajobu právnické osoby. Jako příklad je možné uvést fakt, že důvodem nutné obhajoby právnické osoby může být hrozba specifického trestu (v tomto případě zákaz výkonu povolání).²⁵⁹

Problematická situace z hlediska nutné obhajoby rovněž nastává pokud je vedeno společné trestní řízení jak proti osobě fyzické, tak i osobě právnické a je zde dán důvod nutné obhajoby dle § 36 odst. 2 nebo odst. 3 TŘ. Obviněná fyzická osoba pak obligatorně

²⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 12. 2001, sp. zn. IV. ÚS 561/01.

²⁵⁹ Tibitzlová, A., Nutná obhajoba právnické osoby – Ano, či ne – 1. část. Bulletin advokacie 6/2018, 29 s.

disponuje obhájcem zatímco právnická osoba nikoliv. Jsou tak vytvářeny různé kategorie obviněných osob, a to na základě toho, zda stát reflektuje jejich právo na obhajobu v jeho plné šíři.

Je jistě vhodné uvést, že ze samé podstaty právnické osoby nebude moci dojít k několika důvodům zakládajícím právo na nutnou obhajobu. Těmito důvody pak budou například, že právnická osoba nemůže být ve vazbě nebo ve výkonu trestu, nemůže být zadržena, nebude omezena ve svéprávnosti ani nebude trpět duševními nebo tělesnými vadami.²⁶⁰ V této souvislosti je však třeba poukázat, že komentářovou literaturou bylo dovozeno, že důvodem pro nutnou obhajobu dle § 36 odst. 2 TR může být i skutková složitost projednávané věci nebo například fakt, že obviněný nemá obhájce, ač spoluobviněný, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy prvního obviněného, má dva specializované obhájce.²⁶¹

Logickým důvodem pro přiznání nutné obhajoby by tedy měly být typ a výše trestu, které právnické osobě mohou být uloženy. Ačkoliv je pravdou, že právnické osobě nelze uložit trest odnětí svobody a kritérium stanovující důvody nutné obhajoby pro ně by se muselo týkat jiných trestů a mít odlišné parametry. Samotná skutečnost, že trestní zákoník stanovuje určitou trestní sazbu je indikátorem, že i právnická osoba bude v případě odsouzení čelit přísnějším trestním sankcím a dopadům s nimi spojenými. Tyto dopady přitom mohou být neméně závažné než trest odnětí svobody. Právnická osoba může čelit trestům, jako je například trest zrušení právnické osoby, propadnutí majetku, zákaz činnosti v délce trvání až dvacet let anebo značně vysoký peněžitý trest. Následky odsouzení právnické osoby pak mohou být velmi vážné, kdy může dojít i k sekundárním následkům pro ty subjekty, které se na protiprávním jednání právnické osoby vůbec nepodílely. Jedná se tak například o zaměstnance velké právnické osoby a hrozbu ztráty jejich zaměstnání, případně o obchodní partnery právnické osoby a nebezpečí ztráty nebo zmaření významných zakázek. Důvody pro stanovení nutné obhajoby v takovém případě není pouze zajištění jejího plného práva na obhajobu, ale rovněž i ochrana zájmů třetích osob na právnickou osobu nějak navázaných.²⁶² Typová závažnost trestného činu a sankce za něj ukládaná by však neměly být jedinými důvody pro nutnou obhajobu právnických osob.

²⁶⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018, 759 s.

²⁶¹ Šámal, a kol.: Trestní řád I. cit. 11, 446 s.

²⁶² Tibitzlová, A., Nutná obhajoba právnické osoby – Ano, či ne – 1. část. Bulletin advokacie 6/2018, 29 s.

Jak bylo uvedeno výše důvodem pro nutnou obhajobu fyzických osob může být i složitost dané věci. Není přitom zřejmé, proč by se dané kritérium nemohlo vztahovat i na obviněnou právnickou osobu. Právnické osoby jsou zpravidla stíhané za majetkové nebo hospodářské trestné činy. Projednávaná trestná činnost je přitom ve většině případů značně rozsáhlá a poměrně složitého charakteru. Zmocněnec nebo ustanovený opatrovník přitom často nebudou disponovat odbornými znalostmi potřebnými pro efektivní a účinnou obhajobu, neboť se v první řadě jedná o osoby, které činí za právnickou osobu úkony, a ne osoby vykonávající její obhajobu.

Lze jistě souhlasit, že principem, který by měl určovat úvahy o zavedení nutné obhajoby právnických osob, by měla být snaha zachovat v maximálně možné míře stejný procesní postup při trestním stíhání fyzických i právnických osob a rozdíly by měly existovat pouze tam, kde je to skutečně nezbytné.²⁶³ V souvislosti se zavedením nutné obhajoby pro obviněné právnické osoby by pak dle mého názoru bylo na místě, aby v samotném ZTOPO byly vymezeny konkrétní důvody pro přiznání nutné obhajoby jako je tomu v případě ustanovení § 36 a 36a TŘ, a jednalo by se tedy o pozitivní taxativní výčet.

²⁶³ Tibitanzlová, A., Nutná obhajoba právnické osoby – Ano, či ne – 2. část. Bulletin advokacie 7-8/2018, 20 s.

Závěr

Právo na obhajobu jak v materiální, tak i formální podobě, jakož i jeho projev v průběhu hlavního líčení jsou stěžejní východiska této diplomové práce. Ačkoliv je tématem diplomové práce obhajoba obhájcem v hlavním líčení, nelze danou problematiku vyličit izolovaně a mimo kontext samotného zastřešujícího práva na obhajobu. Jak bylo stanoveno již v úvodu, cílem této práce bylo poskytnout komplexní přehled výše specifikovaných témat s důrazem na osobu obhájce, a to včetně zohlednění judikatury jak českých soudů, tak i judikatury ESLP a postojů českých advokátů a právních teoretiků. Díky takto poskytnuté perspektivě pak bylo možné se v závěru práce věnovat i některým otázkám rozšíření oprávnění obhajoby, jak v průběhu hlavního líčení, tak i mimo něj, a představit tak úvahy, v jakém směru by se mohly ubírat budoucí novelizace práv obhajoby.

Po rozboru materiální a formální stránky práva na obhajobu v úvodních dvou kapitolách této práce se ukázalo patrným, že ačkoliv trestní řád poskytuje ucelený výčet práv, kterými obviněný v rámci své obhajoby a volby obhájce disponuje, jejich reálné projevy a praktické uplatnění často blíže nekonkretizuje. Tuto skutečnost pak ve vysoké míře nahrazuje judikatura, v tomto případě zejména Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, případně i judikatura ESLP, která je v četných případech inspirací i pro soudy české. V tomto ohledu však nelze pominout ani odbornou literaturu, jejímž cílem je vymezit rozsah základních práv obviněného, a tím mu i poskytnout elementární návod, jak k daným oprávněním přistupovat. Toto dodatečné upřesnění přitom neslouží pouze obviněnému a jeho obhájci, ale v konečném důsledku poskytuje určitý návod i orgánům činným v trestním řízení, kterým jsou takto stanovovány limity jejich vyšetřování a dalších postupů. Jedním z práv, které je ve zmíněných pasážích popisováno, je i právo obviněného vyjádřit se k obžalobě. Toto právo, zakotvené novelou č. 333/2020 Sb., je jedním z řady kontradiktorních prvků, které trestní řízení nově obsahuje. Zároveň je prvním projevem kontradiktornosti, tzn. tématu, které textem práce souvisle prostupuje, a v jehož kontextu je třeba na řadu oprávnění obhajoby nazírat. Je však třeba zároveň uvést, že ne každé rozšíření možností obviněného je však ku prospěchu kvality jeho obhajoby. Toto je například možné spatřit na možnosti obviněného se za určitých okolností vzdát svého obhájce. Na tuto možnost pak bylo obsáhle reagováno zejména ze strany obhájců, kteří tuto možnost kritizovali, jako nepřiměřené zhoršování postavení obviněného. Po zhodnocení těchto argumentů je pak nutné s tímto názorem souhlasit. Diplomová práce tedy nejdříve poskytuje základní vhled do problematiky práva na obhajobu a zároveň je možné spatřovat,

z jaké perspektivy budou dále pokládány otázky následně v práci zkoumány a jaký náhled bude akcentován.

Podstatnou součástí tématu obhajoby je i osoba samotného obhájce. Jeho práva nebo povinnosti při jeho činnosti přitom nejsou upraveny pouze trestním řádem, ale zásadně jsou zde promítnuta i pravidla stanovená v ZoA nebo stavovských předpisech ČAK. Opět je zde možné spatřovat častou konkretizaci určitých práv Ústavním soudem, který ve svých úvahách často vychází z již formulovaných názorů ESLP. Zatímco Ústavní soud se soustředí především na přesnější vymezení a výklad práv, kterými obhájce disponuje, ČAK případně Unie obhájců se vyjadřují i k povinnostem, jichž je obhájce nositelem, případně i k praktickým otázkám, kterým při výkonu advokacie bude obhájce vystaven. Z hlediska praktických otázek pak může obhájce čelit řadě výzev, mezi které se nepochybně řadí pluralita jak obhájců, tak i obviněných. V této diplomové práci jsem se dané téma pokoušel představit z perspektivy samotných advokátů a představit své úvahy a doporučení, jak si v daných situacích počínat, případně, jak je komunikovat k obviněnému, tak i vůči orgánům činným v trestním řízení. V rámci těchto úvah považuji za vhodné se zamyslet nad v českém právním řádu zatím nevyužitým institutem hlavního obhájce. Současná právní úprava takovou pozici nezná a v případě plurality obhájců tak vystupuje každý samostatně, i když ve vzájemné shodě a po předchozí domluvě. Hlavní obhájce, jakožto advokát navenek zastřešující obhajobu, by však dle mého názoru mohl učinit vystupování obhajoby vůči orgánům činným v trestním řízení přehlednější a srozumitelnější. Toto by pak bylo obzvláště patrné v hlavním líčení před soudem, kde by to byl zejména tento obhájce, který by se podílel na provádění důkazů nebo činil návrhy a úkony směrem k soudu. Domnívám se, že daný postup by byl vhodnější i z hlediska přesvědčivého a přehledného vystupování vůči samotnému soudu a napomáhal by tak pozici obhajoby. Nadto je třeba uvést, že v případě plurality obhájců k tomuto řešení mnohdy již v praxi dochází z iniciativy samotné obhajoby, a to právě z výše popsaných důvodů. Zákonnou úpravou by se tak jen formalizoval dnes již často využívaný postup. Otázkou je, zda by zvolení hlavního obhájce při pluralitě obhájců zákon měl vyžadovat, či zda by se jednalo o právo a věc taktiky obhajoby si dané řešení zvolit.

Pokud lze všeobecně doporučit, aby byl obviněný v trestním řízení zastoupen obhájcem, v hlavním líčení toto doporučení nabývá na zvláštní intenzitě. Přítomnost obhájce při hlavním líčení je na jeho průběhu vždy naprosto patrná a obžalovaný, který disponuje obhájcem, se nepochybně nachází v mnohem příznivějším postavení než ten, který si jej nezvolil. S ohledem na rozsah a složitost hlavního líčení a s přihlédnutím ke

specifickým okolnostem, které každé hlavní líčení vykazuje, však bude obhájce čelit množství praktických otázek. V práci jsem se proto pokusil na dané otázky poskytnout odpověď, případně alespoň nastínit, jak by měl vypadat obecný přístup k nim. Pokusil jsem se tedy o vytvoření uceleného obrazu možností a práv obhajoby, které může uplatňovat jak v samotném počátku hlavního líčení, při provádění dokazování, jakož i v jeho závěru. Při poskytování odpovědí na tyto otázky jsem přitom opět akcentoval změny, které byly v minulosti zaneseny do trestního řádu, a které rozšiřují kontradiktorní prvky v hlavním líčení. V důsledku toho je možné konstatovat, že obhájce je jak zákonodárcem, judikaturou, jakož i odbornou a komentářovou literaturou vybízen k aktivnějšímu zapojení do hlavního líčení, a tedy i k proaktivnímu přístupu jak vůči soudu, tak i vůči samotnému obžalovanému. Takto nastavený směr je pak nepochybně správný, neboť z obhájce činí skutečnou protiváhu straně obžaloby i soudu a obžalovaný má díky tomu zaručeno skutečně rovnocenné postavení a širokou paletu možností, jak ke své obhajobě přistupovat. Toto ve výsledku jistě vede i ke zkvalitnění práce orgánů činných v trestním řízení a spravedlivější rozhodovací praxi. Na základě nastíněných otázek je pak možné všeobecně uzavřít, že čím aktivnější roli v hlavním líčení obhájce zvolí, tím větší kontrolu bude mít nad jeho průběhem a zároveň i výsledkem, kterým by měl být rozsudek, jež je pro obžalovaného maximálně příznivý.

Na základě výše popsané komplexní analýzy práv obhajoby pak bylo možné narazit na některé otázky či problémy, které obhajobu ztěžují a jejichž řešení by mělo být předmětem úvah při budoucích novelizacích nebo při uvažované rekodifikaci. Tyto úvahy jsou přitom často vedeny snahou o prohloubení již přítomného kontradiktorního prvku, případně zvýšení úlohy a možností obhajoby v různých fázích trestního řízení. V této souvislosti jsem tedy v práci navrhoval rozšířit práva obhajoby o provádění důkazů i v přípravném řízení nebo o umožnění zapůjčení trestního spisu obhájci k prostudování v jeho sídle. Nadto jsem se zabýval některými instituty a jejich modifikací, které by dle mého byla v zájmu ochrany práv všech obviněných. Toto se tak týká problematiky zavedení nutné obhajoby i u obviněných právnických osob a úpravy dosavadní neodvolatelnosti prohlášení viny. Tyto úpravy by tak měli za cíl vylepšit nerovné postavení, kterým určité skupiny obviněných osob mohou trpět. Jsem toho názoru, že v práci navrhované úpravy v rámci úvah *de lege ferenda* sice nejsou zásadního charakteru a jejich případné zavedení by nevedlo k převratným změnám v koncepci trestního řízení, ale jejich přítomnost by nadále přispěla k posílení práv obhajoby a tím i k rozšíření ochrany

obviněných osob v právním státě. Jednalo by se tedy o další prvky přispívající k dokonale vyváženému trestnímu procesu.

Je však třeba podotknout, že není možné dosáhnout stavu, kdy bychom označili úpravu práv a možností obhajoby jako perfektní a zcela naplněnou. Perfektní stav je ze své podstaty nedosažitelný a můžeme jej neustále sledovat a pokoušet se jej dosáhnout, ale vytyčený cíl nikdy nesplníme. Perfektní totiž není ani tak stav jako spíše idea, na základě které se o dosažení takového stavu pokoušíme. Tato idea se přitom neustále mění. Mění se jednak v důsledku objektivních skutečností jako jsou nové technologie, životní situace nebo členství v mezinárodních organizacích. Může se však měnit také i v důsledku skutečností subjektivních, kterými jsou nové ideje a principy, jakými se společnost řídí a dle kterých formuje své právní normy.

Pokud tedy přihlídneme k tomuto konceptu, je možné konstatovat, že práva a povinnosti obhajoby nejen v hlavním líčení se těší z hlediska české právní úpravy vysokému standartu a stupni ochrany. Ačkoliv stále nebyla představena nová kodifikace trestního práva procesního, je tato problematika pravidelně novelizována. Častým motivem těchto úprav je přitom rozšíření práv obhajoby, jakož i možností, jak může strana obhajoby průběh trestního řízení ovlivňovat. Toto je nepochybně příznivý trend, který reflektuje bohatou judikaturu ESLP a jím formulované zásady, které byly v rámci této práce mnohokrát citovány. Zároveň se jedná o určité následování přirozeného vývoje trestního procesu v evropském kontinentálním právu. Při zavádění nových institutů se však nemůžeme vyhnout ani nejasnostem s tím spojeným. Tyto nejasnosti nebo rozpory však často pramení z toho, že jednotlivé instituty jsou zaváděny izolovaně, s několikaletým odstupem a nejedná se tak o komplexní rekodifikaci s vnitřní návazností a systematikou. I přes tyto připomínky lze však dle mého konstatovat, že postavení a práva obhájce v českém trestním řízení jsou v současné chvíli dostatečná a trestní proces netrpí zásadními nedostatky, které by jej činily nevyváženým nebo nespravedlivým.

Věřím, že se mi touto diplomovou prací podařilo poskytnout komplexní náhled do problematiky obhajoby obhájcem a jeho úlohy nejen v hlavním líčení.

Seznam použitých zkratek

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv
TŘ, Trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ, Trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
ZTOPO	zákon č. 418/2011 Sb., zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
ZoA	zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
Etický kodex	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), ve znění pozdějších usnesení sněmu.
Občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů
Občanský soudní řád	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní ve znění pozdějších předpisů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
ČAK	Česká advokátní komora
Nejvyšší soud	Nejvyšší soud České republiky
Ústavní soud	Ústavní soud České republiky

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- Adámek, R. Společná obhajoba více obviněných. Bulletin advokacie 7-8/2005, 36 s.
- Draštík, A., Fenyk, J., a kol. Trestní řád. Komentář I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, 1412 s. ISBN: 978-80-7552-600-7.
- Draštík, A., Fenyk, J., a kol. Trestní řád. Komentář II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, 1140 s. ISBN: 978-80-7552-600-7.
- Fenyk, J., Císařová, D., Gřivna, T. Trestní právo procesní. 7. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 951 s. ISBN: 978-80-7598-306-0.
- Fryšták, M., Znalecký posudek, jeho význam a hodnocení v trestním řízení. Trestněprávní revue 9/2019, 86 s.
- Gondeková, Š., Prohlášení viny jako kvalifikované doznání nekvalifikovaného. Bulletin advokacie 5/2021, 40 s.
- Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2021., 1413 s. ISBN: 978-80-7400-812-2.
- Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Leges, 2018, 864 s. ISBN: 978-80-7502-278-3.
- Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 6. vydání. Praha: Leges, 2021, 944 s. ISBN: 978-80-7502-550-0.
- Jelínek, J., Uhlířová, M.: Obhájce v trestním řízení. 1. vydání. Praha. Leges 2011, 416 s. ISBN: ISBN : 978-80-87212-88-2.
- Kandalec, P., Právo obviněného na nahlížení do spisu – časový a věcný rozsah. Bulletin advokacie 1-2/2018, 39 s.
- Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1660 s. ISBN: 978-80-7400-365-3.
- Koudela, R., Kacířské názory na institut prohlášení viny. Trestněprávní revue 4/2022, 238 s.
- Kratochvíl, J., Závěrečná řeč obhájce – nejdůležitější ústní projev advokáta. Trestněprávní revue 1/2015, 7 s.
- Malý, J. Veřejnost hlavního líčení jako záruka zákonnosti. Trestněprávní revue 11-12/2019, 223 s.

- Mandák, V. K otázce působení dvou nebo více obhájců obviněného. Trestněprávní revue 1/2006, 30 s.
- Mandák, V., Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. Bulletin advokacie. 10/2003, 37 s.
- Mandák, V., Povinnost odůvodnit odvolání v trestních věcech. Bulletin advokacie 6-7/2000, 51 s.
- Mulák, J. Zásada kontradiktornosti v trestním řízení – evropské souvislosti a česká reflexe. Bulletin advokacie 3/2019, 33 s.
- Mulák, J., Provazník, J., Praktické dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. Bulletin advokacie 1-2/2022, 11 s.
- Provazník, J., Mulák, J., Dopady novely trestního řádu provedené zákonem č. 333/2020 Sb. na základní zásady řízení. Bulletin advokacie 11/2021, 37 s.
- Skřípský, J. Porada obviněného s obhájcem bez přítomnosti třetí osoby dle § 33 trestního řádu. Bulletin advokacie 8/1996, 86 s.
- Svejkovský, J., Vychopeň, M., Krym, L., Pejchal, A. a kol. Zákon o advokacii. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 651 s. ISBN: 978-80-7179-248-2.
- Šámal, P. a kol.: Trestní řád I. § 1 až 156. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1920 s. ISBN: 978-80-7400-465-0.
- Šámal, P. a kol.: Trestní řád II. § 157 až 314s. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 1844 s. ISBN: 978-80-7400-465-0.
- Šámal, P., Dědič, J., Gřivna, T., Púry, F., Říha, J. Trestní odpovědnost právnických osob. Komentář. 2. vydání. Praha C. H. Beck, 2018, 930 s. ISBN: 978-80-7400-592-3.
- Šámal, P., Provádění dokazování v hlavním líčení a úprava absolutní a relativní neúčinnosti důkazů ve věcném záměru trestního řádu. Trestněprávní revue 12/2008, 349 s.
- Šámal, P., Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1999, 403 s. ISBN: 80-85963-89-2.
- Ševčík, V., Taktika obhajoby (dokončení). Bulletin advokacie 10/2001, 60 s.
- Ševčík, V., Taktika obhajoby (prvá část). Bulletin advokacie 9/2001, 50 s.
- Tibitanzlová, A., Nutná obhajoba právnické osoby – Ano, či ne – 1. část. Bulletin advokacie 6/2018, 29 s.
- Tibitanzlová, A., Nutná obhajoba právnické osoby – Ano, či ne – 2. část. Bulletin advokacie 7-8/2018, 20 s.

- Vantuch, P. Obhajoba obviněného. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C.H. Beck, 2010, 651 s. ISBN 978-80-7400-321-9.
- Vantuch, P. Ustanovení § 37 odst. 3 TrŘ a institut hlavního obhájce. Bulletin advokacie 6/2004, 29 s.
- Vantuch, P. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. Bulletin advokacie 11-12/2002, 29 s.
- Vantuch, P., K možnosti odmítnutí návrhů obhajoby na doplnění vyšetřování po prostudování spisu. Bulletin advokacie 2/2004, 25 s.
- Vantuch, P., K právu obviněného vzdát se obhájce z pohledu nutné obhajoby. Bulletin advokacie 11/2012, 19 s.
- Vantuch, P., K reakci obhajoby a soudu na znalecký posudek předložený poškozeným. Bulletin advokacie 7-8/2006, 47 s.
- Vantuch, P., K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu. Bulletin advokacie 4/2002, 32 s.
- Vantuch, P., Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit, a kdy jen navrhnout jeho provedení?. Bulletin advokacie 7-8/2013, 27 s.
- Vantuch, P., Mlčenlivost obhájce, zproštění mlčenlivosti a jeho oznamovací povinnost. Bulletin advokacie 4/2013, 13 s.
- Vantuch, P., Trestní řízení z pohledu obhajoby. 2 vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, 1257 s. ISBN: 978-80-7400-750-7.
- Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě po zaslání jejího opisu. Bulletin advokacie 5/2022, 31 s.
- Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě po zaslání jejího opisu. Bulletin advokacie 5/2022, 31 s.
- Vantuch, P., Vyjádření obžalovaného k obžalobě v hlavním líčení po výzvě předsedy senátu. Bulletin advokacie 6/2022, 26 s.

Seznam použitých internetových zdrojů

- Bílá, I., Fenyk, J., Smejkal, L. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-4-11]. Dostupné z: www.aspi.cz.
- Důvodová zpráva k Návrhu poslanců Heleny Válkové, Marka Bendy, Jana Chvojky, Zdeňka Ondráčka, Marka Výborného, Tomáše Kohoutka a Dominika Feriho na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění

pozdějších předpisů, a zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=165402>.

- Hendrych, D. a kol. Právní slovník. Praha: C. H. Beck, 2009. In Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.
- Lichnovský, O., Vučka, J., Křístek, L. Trestní právo daňové. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, In Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.
- Stanovisko Unie obhájců ČR č. 1/2019 k nedostatkům právní úpravy ochrany důvěrného vztahu mezi advokátem a jeho klientem v trestním řízení ze dne 13. 3. 2019. Dostupné z: <https://www.uocr.cz/stanoviska/stanovisko-unie-obhajcu-cr-c-1-2019-k-nedostatkum-pravni-upravy-ochrany-duverneho-vztahu-mezi-advokatem-a-jeho-klientem-v-trestnim-rizeni/>.
- Svejkský, J., Macková, A., Vychopeň, M. a kol. Advokátní právo. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, In Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.
- Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. In Beck-online [právní informační systém]. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>.
- Usnesení Představenstva ČAK č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. 10. 2004. Dostupné na: <https://www.cak.cz/assets/files/430/>.
- Zárubnický, L. Obhajoba více obviněných. In epravo.cz [online]. 26. 2. 2018. Dostupné z: www.epravo.cz/top/clanky/obhajoba-vice-obvinenych-107139.html.
- Strafprozeßordnung – StPO, German code of criminal procedure. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>.

Seznam použitých právních předpisů

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 265/2001 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- Zákon č. 333/2020 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 459/2011 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.
- Zákon č. 55/2017 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Seznam použité judikatury

- Nález Ústavního soudu ze dne 4. 6. 1998, sp. zn. III. ÚS 308/97.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 4. 2001, sp. zn. I. ÚS 549/2000.
- Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001.
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 31/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 2020, sp. zn. II. ÚS 1411/20.
- Nález Ústavního soudu ze dne 10. 8. 2016, sp. zn. II. ÚS 863/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 312/98.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 1. 2009, sp. zn. IV. ÚS 1855/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07-2.
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 2019, sp. zn. I. ÚS 748/19
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. III. ÚS 239/04.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2007, sp. zn. II. ÚS 79/07.
- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19.
- Nález Ústavního soudu ze dne 21. 1. 2020, sp. zn. IV. ÚS 3139/19.
- Nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2016, sp. zn. IV. ÚS 2295/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 1. 2001, sp. zn. IV. ÚS 472/2000.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2019, sp. zn. I. ÚS 3966/17.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. III. ÚS 148/97.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. 7. 2005, sp. zn. I. ÚS 54/05.

- Nález Ústavního soudu ze dne 3. 12. 2001 sp. zn. IV. ÚS 561/01.
- Nález Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2008, sp. zn. II. ÚS 2445/07.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 1995, sp. zn. III. ÚS 62/95.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 3. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 2/10.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2007, sp. zn. III. ÚS 299/06.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 2448/08.
- Nález Ústavního soudu ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. I. ÚS 2265/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 6.4.2021 sp. zn. IV. ÚS 454/21.
- Nález Ústavního soudu ze dne 8. 10. 2019, sp. zn. IV. ÚS 2590/19.
- Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 2204/17.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 8. 1977, sp. zn. 5 Tz 29/77.
- Rozsudek ESLP ve věci Brandstetter v. Rakousko ze dne 28. 8. 1991, stížnost č. 11170/84; 12876/87; 13468/87.
- Rozsudek ESLP ve věci Delcourt v. Belgie ze dne 17. 1. 1970, stížnost č. 2689/65.
- Rozsudek ESLP ve věci Doorson v. Nizozemsko ze dne 26. 3. 1996, stížnost č. 20524/92.
- Rozsudek ESLP ve věci Funke v. Francie ze dne 25. 2. 1993, stížnost č. 10828/84.
- Rozsudek ESLP ve věci Jalloh v. Německo ze dne 11. 7. 2006, stížnost č. 54810/00.
- Rozsudek ESLP ve věci Krasniki v. Česká republika ze dne 28. 2. 2006, stížnost č. 51277/99.
- Rozsudek ESLP ve věci Krčmář a ostatní v. Česká republika ze dne 3. 3. 2000, stížnost č. 35376/97.
- Rozsudek ESLP ve věci Murray v. Spojené království, ze dne 27. 8. 1991, stížnost č. 18731/91.
- Rozsudek ESLP ve věci Öcalan v. Turecko ze dne 12. 5. 2005, stížnost č. 46221/99.
- Rozsudek ESLP ve věci Tripodi v. Itálie ze dne 22. 2. 1994, stížnost č. 13743/88.
- Rozsudek ESLP ve věci Van Mechelen a ostatní v. Nizozemsko ze dne 23. 4. 1997, stížnost č. 21363/93; 21364/93; 21427/93 a 22056/93.
- Rozsudek ESLP ve věci S. v. Švýcarsko, ze dne 28. 11. 1991 stížnost č. 12629/89; 13965/88.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 4. 1994, sp. zn. Tzn 1/94.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2012, sp. zn. 3 Tz 120/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2011, sp. zn. 11 Tz 49/2011.

- Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 6. 2. 2002, sp. zn. 6 To 1004/2001.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze 14. 9. 1990, sp. zn. 5 To 46/90.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2001, sp. zn. 3 TZ 13/2001.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2010, sp. zn. 4 Tdo 2/2010.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 1996, sp. zn. 2 Tzn 169/96.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 7 Tdo 389/2007.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. 8 Tdo 161/2020-II.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. 8 Tdo 574/2004.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 2. 2017, sp. zn. 11 Tdo 11/2017.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2008, sp. zn. 8 Tdo 748/2008.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2008, sp. zn. 4 Tdo 1401/2007.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1041/2009.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 2013, sp. zn. 8 Tdo 1127/2013.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2015, sp. zn. 6 Tdo 1231/2015.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2010, sp. zn. 5 Tdo 298/2010.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2003, sp. zn. 7 Tdo 109/2003.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 5. 2003, sp. zn. 4 Tz 20/2003.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 8. 2014, sp. zn. I. ÚS 1283/13.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 27.1.2009, sp. zn. I. ÚS 2629/08.
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 2. 2002, sp. zn. 2 To 30/02.

Seznam ostatních zdrojů

- Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights.
- Informace představenstva ČAK k trestnému činu maření spravedlnosti podle § 347a trestního zákoníku.
- Připomínky České advokátní komory k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, k bodu č. 10 – nové ustanovení § 36b TrŘ.
- Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), ve znění pozdějších usnesení sněmu.
- Sběrka kárných rozhodnutí České advokátní komory 1998–1999, Česká advokátní komora Praha 2001.
- Statistika Nejvyššího soudu za roky 2022, 2021 a 2020.

Obhajoba obhájcem v hlavním líčení

Abstrakt

Tématem předložené diplomové práce je obhajoba obhájcem, a to se zvláštním důrazem na obhajobu v průběhu hlavního líčení. Hlavní líčení, jak už jeho název napovídá, zastává v trestním procesu stěžejní roli a obhájce má na jeho průběh zcela zásadní vliv. V hlavním líčení probíhá v nejvyšší míře dokazování a strana obhajoby zde disponuje nejširšími právy a možnostmi, jak jeho průběh ovlivnit. Při uplatňování těchto práv obhajoby pak zastává obhájce zcela nezastupitelnou roli a v důsledku má tak podstatný vliv na rozhodování o vině a trestu. Cílem práce je zanalyzovat právní úpravu týkající se, jak práva na obhajobu, tak i samotné obhajoby v hlavním líčení a poskytnout ucelený přehled veškerých práv obhajoby a nejvhodnějších způsobů, jak mají být obhájcem uplatňovány v průběhu hlavního líčení. Předložená diplomová práce si tak klade za cíl zhodnotit současnou právní úpravu a na základě toho činit návrhy pro možnou budoucí novelizaci. Tato práce se také průběžně věnuje také reflexi změn, které trestní právo provedenými novelami zaznamenalo, a to v kontextu jak judikatury, tak i názorů odborné veřejnosti. Toto následně vede k závěrečným úvahám týkajících se možnosti rozšíření některých práv obhajoby, případně vyjasnění určitých nejasností, které vznikají v důsledku nově zaváděných trestněprávních institutů.

Úvodní kapitola má za cíl přehledně představit samotné právo na obhajobu, a to prostřednictvím jeho stěžejních složek. Zároveň je tento prostor využit ke stručným úvahám týkajících se praktického nakládání s právy a povinnostmi, kterými na základě obecného práva na obhajobu obviněný disponuje.

Na toto navazující druhá kapitola se věnuje zastoupení obviněného v trestním řízení. Podrobně jsou zde popsány druhy zastoupení obviněného v trestním řízení. Předně je tedy rozebrána volba obhájce obviněným, s důrazem na ústavní ochranu této volby. Alternativně je pak rozebíráno zastoupení obviněného na základě rozhodnutí soudu včetně důvodů, proč je k takovému kroku přistupováno. Zvláštní pozornost je věnována ochraně zájmů obviněného v podobě institutu nutné obhajoby, jakožto jedné ze záruk spravedlivého procesu. Ochrana znevýhodněných obviněných je dále akcentována v části věnující se tématu bezplatné obhajoby. Kapitulu pak uzavírá problematika zmocněnce obviněné právnické osoby, které je tématu zastoupení obviněného velmi blízké.

Jelikož nelze poskytnout komplexní přehled o právech obhajoby bez rozboru osoby samotného obhájce, je tomuto věnována třetí kapitola této práce. Nachází se zde obecný

popis práv a povinností advokáta v trestním řízení. Důraz je přitom věnován jeho povinnostem vůči klientovi, tj. obviněnému. Zároveň jsou v této kapitole rozebírány praktické otázky týkající se plurality obhájců a jejich spolupráce na obhajobě, jakož i otázky týkající se zastoupení více spoluobviněných.

Ve čtvrté kapitole je poskytnut ucelený přehled práv a povinností obhajoby v hlavním líčení. Zvláštní pozornost je přitom věnována roli obhájce a úkonům, které činí jak vůči obžalovanému, tak i vůči ostatním stranám v hlavním líčení. Kapitola je koncipována chronologicky a postupně je tedy analyzován počátek hlavního líčení, dále prováděné dokazování, a nakonec závěr hlavního líčení a eventuální podání opravného prostředku obhajobou. V dané kapitole jsou detailně popisovány způsoby, jak by měl obhájce v průběhu hlavního líčení postupovat, jak by měl obžalovaného připravovat na jednotlivé fáze hlavního líčení a jaké okolnosti by měl obhájce brát v potaz při přípravě taktiky obhajoby.

V návaznosti na detailně zkoumanou problematiku obhajoby obhájcem jsou v závěrečné kapitole představeny úvahy de lege ferenda. Tyto úvahy reagují na nedostatky, kterými současná právní úprava obhajoby dle autora práce trpí, případně tyto úvahy zohledňují zahraniční právní úpravu, která by mohla být inspirací pro český právní řád. Společným motivem daných úvah je pak posílení pozice obhajoby v hlavním líčení i mimo něj, případně úprava nově zavedených institutů, jakým je například prohlášení viny obžalovaným.

V úplném závěru se práce věnuje shrnutí zásadních bodů a na základě získaných poznatků a celkového zhodnocení jsou představeny závěry, které mají za cíl představit některé navrhované změny týkající se tématu obhajoby obhájcem, jakož i finální zhodnocení současné právní úpravy.

Klíčová slova: Hlavní líčení, Obhájce, Obviněný

Defence in the criminal trial by the defence counsel

Abstract

The topic of the submitted thesis is the defence by the defence counsel, with a special emphasis on the defence during the trial. The criminal trial, as its title suggests, plays a pivotal role in the criminal proceedings and the defence counsel has a crucial influence on its course. It is at the criminal trial, that the greatest degree of evidence is taken, and where the defence has the widest range of rights and opportunities to influence the course of the criminal trial. In the exercise of these rights of the defence, the defence counsel plays an absolutely indispensable role and consequently has a significant influence on the decision on guilt and punishment. The aim of this thesis is to analyse the legal provisions concerning both the right to defence and the defence in the criminal trial and to provide a comprehensive overview of all the rights the defence possesses and the most appropriate and efficient ways for defence counsel to exercise them during the trial. The present thesis thus aims to evaluate the current legal framework and, on this basis, to make proposals for possible future amendments. This thesis also continuously reflects on the changes that the criminal law has undergone through the amendments, in the context of both case law and the opinions of the professional community. This in turn leads to final reflections on the possibility of extending certain rights of the defence, or the possibility of clarification of certain ambiguities that arise as a result of newly introduced criminal law institutes.

The introductory chapter aims to provide an overview of the right of defence itself, through its key components. At the same time, the chapter is also used for brief reflections on the practical handling of the rights and obligations that the accused has under the general right of defence.

The following chapter deals with the representation of the accused in criminal proceedings. The types of representation of the accused in criminal proceedings are described in detail. First of all, the choice of defence counsel by the defendant is discussed, with an emphasis on the constitutional protection of this choice. Alternatively, the representation of the defendant on the basis of a court decision is discussed, including the reasons why such an approach is taken. Particular attention is paid to the protection of the interests of the defendant in the form of the institute of mandatory defence as one of the necessary guarantees of a fair trial. The protection of disadvantaged defendants is further

emphasised in the section on free defence. The chapter then concludes with the issue of the deputy of the accused legal entity, which is very close to the topic of representation of the accused.

Since it is impossible to provide a comprehensive overview of the rights of the defence without analysing the person of the defence counsel himself, the third chapter of this thesis is devoted to this issue. It contains a general description of the rights and obligations of the defence counsel in criminal proceedings. Emphasis is placed on the lawyer's duties towards the client, i.e. the defendant. At the same time, this chapter discusses practical issues relating to the plurality of defence counsel and their cooperation in the defence, as well as issues relating to the representation of multiple co-defendants.

Fourth chapter provides a complex overview of the rights and obligations of the defence at the trial. Particular attention is paid to the role of the defence counsel and the actions he/she takes both in relation to the accused and to the other parties in the criminal trial. The chapter is designed chronologically and thus the beginning of the criminal trial is analysed first, followed by the part where evidence is taken, and finally the conclusion of the main trial and the possible appeal by the defence. The chapter describes in detail how the defence counsel should proceed during the criminal trial, how he or she should prepare the defendant for the different stages of said trial and what factors the defence counsel should take into account when preparing the defence tactics.

Following the detailed examination of the issue of defence counsel, the final chapter presents *de lege ferenda* considerations. These considerations respond to the shortcomings, that the author of the thesis believes, the current legal regulation of defence suffers from, or these considerations take into account foreign legislation that could be an inspiration for the Czech legal system. The shared motive of these reflections is to strengthen the position of the defence in the criminal trial and outside it, or to modify newly introduced institutes, such as the declaration of guilt by the defendant.

The thesis concludes with a summary of the main points and, on the basis of the findings and the overall assessment, conclusions are presented, with the aim to present some proposed changes concerning the topic of defence counsel, as well as a final evaluation of the current legislation.

Key words: Criminal trial, Defence counsel, Defendant